

TEGENGAAN SEGREGATIE IN HET BASISONDERWIJS: MONITORING VAN DE OCW-PILOTS

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

TEGENGAAN SEGREGATIE IN HET
BASISONDERWIJS:
MONITORING VAN DE OCW-PILOTS

- eindrapport -

drs. M. Brink
drs. C.T.A. van Bergen

Amsterdam, februari 2012
Regioplan publicatienr. 1838

Regioplan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: +31 (0)20 - 5315315
Fax : +31 (0)20 - 6265199

Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan
Beleidsonderzoek in opdracht van het ministerie
van OCW.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting en conclusies: mogelijkheden en voorwaarden voor het tegengaan van segregatie		I
1	Inleiding en achtergrond pilots	1
1.1	Achtergrond van het onderzoek.....	1
1.2	Toelichting op de pilots	2
1.3	Onderzoeksvragen.....	3
1.4	Onderzoeksaanpak.....	3
1.5	Leeswijzer	5
2	Ontwikkelingen in denken over segregatie in het onderwijs	7
2.1	Segregatie in onderzoek	7
2.2	Denken over segregatie rond de pilots	10
2.3	Ontwikkelingen in de pilotgemeenten	11
3	Inhoud en opbrengsten van de pilots	13
3.1	Instrumenten om segregatie tegen te gaan	13
3.2	Korte beschrijving van de pilotgemeenten.....	15
3.3	Realisatie gestelde doelen en maatregelen per instrument/gemeente	24
3.4	Kwantitatieve opbrengsten per gemeente en op niveau van de scholen	32
Bijlagen	35
Bijlage 1	Onderzoeksvragen.....	37
Bijlage 2	Beschrijvingen per pilotgemeente.....	39
Bijlage 3	Veranderingen in de instroom: een indicatie	85

SAMENVATTING EN CONCLUSIES: MOGELIJKHEDEN EN VOORWAARDEN VOOR HET TEGENGAAN VAN SEGREGATIE

Segregatie in het onderwijs, waarbij kinderen met verschillende etnische achtergronden gescheiden naar school gaan, wordt gezien als onwenselijk. Voor een belangrijk deel zijn gesegregeerde scholen het gevolg van het feit dat verschillende bevolkingsgroepen gesegregeerd wonen, maar ook in wijken waar sprake is van een gemengde bevolking vormen lang niet alle scholen een afspiegeling van de wijk. Ouders van verschillende achtergrond hebben specifieke voorkeuren of er is sprake van 'witte' vlucht: kinderen van hoogopgeleide, autochtone ouders die in een andere wijk naar school gaan. Om meer menging in de wijken te bevorderen, zijn in de periode 2008-2011 in twaalf gemeenten pilots gestart om segregatie tegen te gaan. De pilots zijn financieel ondersteund door het ministerie van OCW. Het Kenniscentrum Gemengde Scholen is aangewezen om de pilotgemeenten te ondersteunen. Ook zijn twee ambassadeurs gemengde scholen benoemd. Regioplan heeft de afgelopen drie jaar de pilots gevolgd met onderzoek. De vragen die hierbij centraal stonden:

- Welke instrumenten hebben de gemeenten ingezet?
- Wat zijn de kwantitatieve en kwalitatieve opbrengsten van de pilots?

Tijdens het onderzoek zijn de gemeenten een- tot driemaal bezocht door Regioplan.¹ Er is gesproken met de betrokken ambtenaren en met vertegenwoordigers van de schoolbesturen, scholen en relevante organisaties. Daarnaast zijn de DUO-CFI-cijfers over de samenstelling van de leerlingpopulatie in de afgelopen jaren geanalyseerd.

Hieronder gaan we eerst in op de instrumenten die zijn ingezet en vervolgens op de opbrengsten. We besluiten met een aantal aandachtspunten voor gemeenten die beleid willen opzetten om segregatie tegen te gaan.

Mogelijkheden voor lokaal overheidsingrijpen

De maatregelen die gemeenten hebben om zelf actief segregatie tegen te gaan zijn beperkt. Ouders maken de keuze voor een school, waarbij de gemeente kan proberen met beleid deze keuze te beïnvloeden. Ook is de gemeente afhankelijk van de schoolbesturen. In het overleg voor de Lokaal Educatieve Agenda (LEA) komen de gemeente en schoolbesturen tot afspraken. De besturen moeten vervolgens de afgesproken beleidsmaatregelen uitvoeren. De beslissing van gemeenten voor deelname aan de pilots is dan ook gezamenlijk met de schoolbesturen genomen.

¹ Zeven pilotgemeenten zijn direct in 2008 gestart met de pilots. Deze gemeenten zijn driemaal bezocht. De overige vijf gemeenten zijn in een later stadium gestart. Zij zijn alleen in de eindronde van het onderzoek bezocht.

Bij het tegengaan van segregatie hanteren de pilotgemeenten als uitgangspunt dat scholen een afspiegeling vormen van de wijk ze instaan. De genomen maatregelen zijn er dan ook vooral op gericht om te stimuleren dat kinderen in de eigen wijk naar school gaan.

In de pilots zijn de volgende instrumenten ingezet om te komen tot meer menging.

- centraal aanmeldsysteem;
- informatievoorziening, bestaande uit:
 - scholeninformatie op wijkniveau via folders en/of internet;
 - scholentochten in gemengde wijken waar scholen geen afspiegeling vormen.
- ouderinitiatieven.

De instrumenten waren vooral gericht op het creëren van een gelijke uitgangspositie voor alle ouders bij de schoolkeuze en op het beïnvloeden van het keuzegedrag van met name hoger opgeleide ouders.

In de pilot is ook een instrument ingezet dat geen invloed heeft op de samenstelling van de scholen, maar wel op de ontmoeting tussen leerlingen met verschillende achtergrond. Het betreft de zogenoemde 'vriendschapsscholen', waarbij kinderen van twee scholen van verschillende samenstelling elkaar ontmoeten en samen activiteiten ondernemen.

De gemeenten hebben bij de uitvoering van de maatregelen vooral een faciliterende rol. Door financiële middelen en begeleiding te bieden, stimuleren de gemeenten dat schoolbesturen de gezamenlijke beleidsafspraken uitvoeren en dat ouders worden verleid tot andere keuzes.

Effect van de instrumenten op het bestrijden van segregatie

De pilots zijn drie jaar geleden van start gegaan. Sommige initiatieven, zoals ouderinitiatieven, liepen al langer en zijn in de pilot uitgebreid. Andere initiatieven, zoals de invoering van een centraal aanmeldsysteem, hebben pas gedurende de pilotperiode plaatsgevonden. Dit betekent dat het eerste jaar van de pilot vooral is besteed aan voorbereiding. Pas op zijn vroegst in de tweede helft van de pilotperiode zijn kinderen in de onderbouw ingestroomd via het nieuwe verdeelsysteem van het aanmeldsysteem. Hierdoor zijn eventuele gevolgen voor de leerlingsamenstelling nog nauwelijks meetbaar. Veranderingen die samenhangen met initiatieven op een individuele school, zoals een langerlopend ouderinitiatief, zijn vaak wel terug te zien in de statistieken. Ondanks de beperkte meetbaarheid van eventuele veranderingen in de leerlingsamenstelling in deze fase, is wel aan te geven welke instrumenten meer of minder kans op succes hebben om segregatie tegen te gaan en wat de voorwaarden daarbij zijn.

Centraal aanmeldsysteem

Bij een centraal aanmeldsysteem wordt het moment waarop ouders hun kinderen moeten inschrijven voor de basisschool gereguleerd. Er is dan een vaste leeftijd waarop kinderen kunnen worden aangemeld op school. Wanneer ook de plaats van aanmelding wordt gereguleerd, wordt gesproken over een centraal aanmeldpunt.

Ervaringen en resultaten in de pilots

In drie gemeenten is gedurende de pilotperiode een vorm van een centraal aanmeldsysteem ingevoerd. In zes gemeenten zijn de mogelijkheden onderzocht, maar bleek vooralsnog geen overeenstemming mogelijk tussen de gemeente en schoolbesturen. In twee van deze zes gemeenten zal waarschijnlijk wel op afzienbare termijn een vaste aanmeldleeftijd worden ingevoerd.

In de gemeenten met een centraal aanmeldsysteem worden voorrangregels gehanteerd bij de toewijzing van kinderen aan de school van voorkeur. Voorrang voor broertjes en zusjes en kinderen uit het voedingsgebied van de school zijn hierbij de belangrijkste. In twee van de drie pilotgemeenten heeft het vaste aanmeldsysteem ertoe geleid dat meer kinderen in de eigen wijk naar school gaan. Verder biedt het systeem meer transparantie voor scholen, ouders en gemeente over termijnen van plaatsing en capaciteit. Ouders hebben te maken met gelijke randvoorwaarden bij de toelating van de kinderen op een school. Het aanmeldsysteem lijkt bovendien geen inbreuk te hebben op de keuzevrijheid voor een school, aangezien de overgrote meerderheid van de kinderen geplaatst wordt op de eerste school van voorkeur. Hierbij moet wel worden aangetekend dat ouders hebben geanticipeerd op het nieuwe systeem en gekozen hebben voor een school in de buurt om zeker te zijn van plaatsing.

Het is echter nog niet duidelijk of een centraal aanmeldsysteem ook leidt tot meer menging binnen de wijken. Zo profiteren niet alle scholen in een wijk in gelijke mate van de nieuwe instroom, maar hebben ouders met een verschillende achtergrond ook binnen een wijk verschillende voorkeuren. In één gemeente wordt gewerkt met capaciteitsplafonds en met een plaatsingscriterium dat rekening houdt met de verdeling kansarm/kansrijk. De capaciteitsplafonds zijn vooralsnog ruim en het criterium wordt pas gehanteerd na een aantal andere voorrangscriteria (zoals broertjes en zusjes op de school en kinderen uit de eigen wijk) waardoor er niet echt op gestuurd kan worden. Een belangrijke andere reden waarom gemeenten met een centraal aanmeldsysteem (nog) niet op het criterium sturen, is het gebrek aan draagvlak bij schoolbesturen, ouders en een deel van de politiek. In één gemeente met centraal aanmeldsysteem is menging gestimuleerd door voorrang te verlenen aan groepsaanmeldingen, indien die een bijdrage levert aan het veranderen van de leerlingpopulatie van de school. De ouders in deze gemeente zijn mede door deze maatregel op twee scholen een ouderinitiatief gestart.

Voorwaarden

Het invoeren van een centraal aanmeldsysteem om tot meer menging van scholen te komen, is vooral zinvol in gemeenten waar sprake is van scholen met wachtlijsten en waar niet wordt gewerkt met loting. Door een centraal aanmeldsysteem in te voeren, krijgen ouders gelijke kansen om voor hun kind een plaats op een populaire school in de wijk te krijgen. In een gemeente waar voldoende capaciteit is in de wijken en waar vrijwel iedereen op de school van eerste voorkeur geplaatst kan worden, lijkt de invoering van een dergelijk systeem minder zinvol. In die gevallen is het belangrijker om ouders bewust te maken van een goede schoolkeuze.

Scholentochten

Een belangrijk onderdeel van de pilots was het verbeteren en bevorderen van de informatievoorziening aan ouders, via websites en folders. De gemeenten gebruiken deze middelen om ouders bewuster te maken van het belang van een goede schoolkeuze. In de folders wordt meestal ook uitgedragen dat het kiezen voor een school in de eigen wijk de voorkeur verdient.

Een veel ingezet instrument bij de voorlichting zijn de zogenoemde scholentochten. Deze tochten worden georganiseerd in gemengde wijken waar de scholen geen afspiegeling van de bevolking vormen, bijvoorbeeld door 'witte' vlucht. Op één ochtend presenteren de scholen in de wijk zich aan belangstellende ouders. Hierdoor komen ouders ook binnen bij scholen die ze anders niet bezocht zouden hebben.

Ervaringen in de pilot

In negen van de twaalf pilotgemeenten zijn in het kader van de pilot scholentochten georganiseerd met wisselend succes. In zeven gemeenten was de opkomst redelijk tot goed. In twee gemeenten was de opkomst laag. Verklaringen voor het verschil in opkomst zijn lastig te geven. De periode waarin de scholentochten plaatsvinden lijkt belangrijk. Een goed moment is om scholentochten vlak na het verspreiden van de folders te organiseren. Ook het inschakelen van intermediairs bij de werving kan helpen. Verder lijkt vooral van belang welke groep ouders in een wijk woont. Vooral hoger opgeleide ouders die bewust hebben gekozen voor een gemengde wijk, voelen zich aangesproken door scholentochten. In gemengde wijken met veel lager opgeleide ouders lijkt minder belangstelling te bestaan.

De bijdrage van scholentochten aan het tegengaan van segregatie is bescheiden, maar wel aanwezig. Het biedt scholen die anders niet worden gezien de mogelijkheid om zich positief te presenteren. Het brengt ouders bij elkaar en biedt daardoor mogelijk ook een platform om ouders te vinden voor een eventueel ouderinitiatief. In de praktijk blijkt dat laatste echter maar in één gemeente daadwerkelijk te zijn gelukt tijdens de pilotperiode.

Ouderinitiatieven

Bij een ouderinitiatief besluit een groep ouders samen hun kinderen aan te melden voor een school in de buurt, die wat samenstelling betreft afwijkt van hun eigen achtergrond.

Ervaringen in de pilot

De mate waarin gemeenten erin slagen ouderinitiatieven te stimuleren, verschilt. Een actieve inzet kan een wezenlijk verschil maken. Toch geven de meeste gemeenten aan beperkte mogelijkheden te hebben om ouderinitiatieven te starten en te bevorderen. In de pilot hebben twee gemeenten geprobeerd om via ouderambassadeurs nieuwe initiatieven te starten. Dit is op een drietal scholen gelukt. In vijf gemeenten zijn de scholentochten mede ingezet om actief ouders te benaderen voor een ouderinitiatief. Dit is in één gemeente gelukt. Daar zijn twee ouderinitiatieven gestart naar aanleiding van de scholentochten.

De bestaande ouderinitiatieven in de pilots zijn in wisselende mate succesvol. Een set van factoren speelt hierbij een rol: vooral de inzet van de ouders, het draagvlak bij de school voor het initiatief, de kwaliteit van de school, de ondersteuning van de gemeente en het potentieel aan ouders met een andere achtergrond.

Voorwaarden

Ouderinitiatieven zijn een werkbaar instrument om te komen tot meer menging op een school. Wel is het een instrument dat een lange adem vraagt en alleen op kleine schaal zorgt voor verandering. Ouderinitiatieven hebben de meeste kans van slagen in een buurt waar sprake is van een nieuwe instroom van hoogopgeleide betrokken ouders. De school moet openstaan voor het ouderinitiatief en het samen vormgeven met de ouders.

Gemeenten hebben zelf weinig mogelijkheden om een ouderinitiatief te starten. Wel kunnen gemeenten de kans op het welslagen van spontane en bestaande ouderinitiatieven vergroten door deze te faciliteren en te ondersteunen. Ook het uitdragen dat de gemeente meer menging belangrijk vindt, draagt bij aan een eventueel welslagen.

Vriendschapsscholen

Een instrument van een andere orde zijn de vriendschapsscholen. Hierbij is geen sprake van menging, maar worden kinderen uit gesegregeerde wijken met verschillende achtergrond met elkaar in contact gebracht. In vijf gemeenten is ingezet op vriendschapsscholen in de pilot. In vier van de vijf gemeenten is ook echt invulling gegeven aan de ontmoeting tussen scholen. Er is subsidie en ondersteuning voor de scholen.

Het is lastig om in kaart te brengen of vriendschapsscholen bijdragen aan meer ontmoeting en begrip. Gemeenten zijn er tijdens de pilotperiode nog niet in geslaagd om daarvoor harde criteria te ontwikkelen. Het samenbrengen van verschillende groepen alleen is in ieder geval niet voldoende. Zo blijkt uit

onderzoek dat het voor de bevordering van interetnisch contact tussen scholen belangrijk is dat er gelijke omstandigheden tussen de scholen zijn wat betreft betrokkenheid en inzet. Bovendien moet in de activiteiten de gezamenlijkheid centraal staan en geen nadruk liggen op verschil in culturele achtergronden.

Kwantitatieve opbrengsten

De kwantitatieve opbrengsten van de pilots zijn lastig in kaart te brengen. De populatie van de meeste scholen in de pilotgemeenten is nog niet zichtbaar van karakter veranderd.² In de meeste gemeenten zijn er slechts kleine verschuivingen te zien tussen de categorieën scholen met weinig en met veel leerlingen van niet-westerse herkomst.

In negen van de twaalf pilotgemeenten hebben we wel een indicatie gevonden van een meer gemengde instroom op 'zwarte' en concentratiescholen. We benadrukken dat het om een indicatie gaat. Het is nog te vroeg om alleen op basis van de cijfers over 2010 conclusies te trekken over de effecten van de pilots en verbanden te leggen tussen veranderingen in de samenstelling van scholen en het gevoerde beleid in de pilots. De instroom is van veel meer factoren afhankelijk. Voor een goede effectmeting zijn gegevens over meerdere jaren nodig.

Conclusies

De mogelijkheden die gemeenten hebben om actief segregatie tegen te gaan zijn beperkt. Schoolbesturen onderschrijven het belang van gemengde scholen³, maar zijn vaak huiverig vergaande afspraken te maken. Ze tornen niet graag aan de keuzevrijheid van ouders, zien de bemoeienis van gemeenten als een inbreuk op hun autonomie of er spelen concurrentieoverwegingen een rol. De schoolbesturen zijn echter wel een onmisbare partner voor gemeenten om instrumenten in te zetten om segregatie tegen te gaan.

Doordat onderzoek tot nu toe niet uitwijst dat gemengde scholen gunstiger of ongunstiger zijn voor de resultaten van leerlingen bij de cognitieve vakken, is de keuze voor het bevorderen van gemengde scholen vooral een keuze die wordt ingegeven door andere motieven, zoals integratie en kansengelijkheid. Het is hierdoor ook een politiek onderwerp, waarover verschillende visies bij gemeenten bestaan.

² We hebben voor de analyse gebruikgemaakt van leerlingtelgegevens naar leeftijd en etnische achtergrond van DUO-CFI (teldatum 1 oktober 2010). We hadden voor de rapportage nog niet de beschikking over leerlingtelgegevens van latere datum. Een extra complicerende factor is dat de registratiemethode op scholen van de achtergrondkenmerken van leerlingen bij de beginmeting en de eindmeting van elkaar verschillen.

³ Forum (2011). *Hoe denken schoolbesturen over segregatie in het onderwijs*. Utrecht: Forum. VI

Gemeenten die ervoor kiezen om segregatie te bestrijden, kunnen echter mogelijk meer doen dan ze tot nu toe doen. Segregatie is een verplicht onderdeel om te bespreken in het kader van de LEA. Een actieve trekkersrol van de gemeente om het onderwerp via de LEA serieus op te pakken, is belangrijk om tot activiteiten met de schoolbesturen te komen. De meeste gemeenten monitoren de ontwikkelingen van leerlingstromen in de gemeente en beschikken over informatie om het belang van maatregelen te onderbouwen.

Verder is het uitdragen van de voorkeur voor kinderen die naar school gaan in de eigen wijk een belangrijk element om ouders te motiveren een dergelijke keuze te maken. Dit is een basisvoorwaarde voor andere maatregelen, zoals een centraal aanmeldsysteem, scholentochten en ouderinitiatieven. Door deze maatregelen te nemen, wordt vervolgens een situatie geschapen waarin kinderen gelijke kansen hebben bij het kiezen van een school en scholen aantrekkelijker worden voor de ouders.

In de eigen wijk naar school is echter geen garantie voor meer menging op schoolniveau. Zo leidt een centraal aanmeldsysteem niet automatisch tot meer gemengde scholen binnen de wijk. Hiervoor zijn verdergaande afspraken over toelating van specifieke groepen op de scholen nodig. In de meeste gevallen is hiervoor onvoldoende draagvlak bij besturen en ouders. Welke maatregelen wel effect bewerkstelligen, hangt af van de lokale situatie. In wijken waar sprake is van instroom van een nieuwe groep ouders door stadsvernieuwing of nieuwbouw zijn ouderinitiatieven een goede optie. In bestaande wijken zal vooral geïnvesteerd moeten worden in de informatievoorziening aan ouders en het vergroten van de aantrekkelijkheid van scholen door te investeren in kwaliteit, voorzieningen en het onderwijssysteem zelf. Ook is er tot toe nog weinig aandacht in gemeenten besteed aan verandering van de schoolpopulatie op 'witte' scholen. Er zijn nog nauwelijks initiatieven opgezet om allochtone ouders bewuster voor een school te laten kiezen.

Tot slot

Mede als gevolg van de landelijke politieke ontwikkelingen verschuift de aandacht van gemeenten en schoolbesturen meer naar de leerprestaties op taal en rekenen. Menging naar achtergrond wordt gezien als positief, maar niet langer gestimuleerd door landelijk beleid. Aan de andere kant zijn er nog verschillende gemeenten, zowel pilot- als andere, die zich zorgen maken over scholen met onevenredig veel leerlingen uit sociaallykwakkere milieus. Zij willen graag beter gemengde scholen, omdat zij verwachten dat het tot betere leerprestaties leidt en tot meer sociale cohesie in de buurt. Dit integratiebeleid maakt dan deel uit van breder beleid om te komen tot een betere schoolkwaliteit. Het wordt meestal niet benoemd als beleid om etnische segregatie tegen te gaan.

Daarnaast zien de gemeenten verschillende ontwikkelingen die mogelijk invloed hebben de ontwikkeling van beleid om segregatie tegen te gaan en op het draagvlak hiervoor. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de voorziene krimp

van het aantal basisschoolleerlingen in veel gemeenten, waardoor allochtone leerlingen ook in beeld komen bij 'witte' scholen. In het kader van het centrale aanmeldsysteem vragen gemeenten en schoolbesturen zich af wat de effecten van de aanpassingen in de wet passend onderwijs zullen zijn voor de toewijzing van leerlingen.

Aanbevelingen

Hieronder volgt een aantal aanbevelingen voor gemeenten die beleid om segregatie tegen te gaan willen opzetten of verder ontwikkelen. Voor de inhoudelijke specificaties over de inzet van instrumenten verwijzen wij echter naar het Kenniscentrum Gemengde Scholen, die in het kader van de pilots de good practices hebben verzameld.

Creëer draagvlak

Een gemeente kan geen maatregelen uitvoeren zonder de medewerking van de schoolbesturen, scholen en ouders. Maatregelen om segregatie tegen te gaan, moeten dan ook in overleg met de besturen genomen worden en samen worden gedragen. In de LEA kunnen hierover afspraken worden gemaakt. Aan ouders en scholen moet een gemeente goed kunnen uitleggen waarom maatregelen genomen worden.

Houd zicht op de ontwikkelingen in schoolkeuze en mate van segregatie op de scholen

De gemeente moet goede kennis hebben van de mate van gesegregeerdheid van de scholen en de mate van afspiegeling van de wijk. Door dit periodiek in kaart te brengen en te bespreken met de schoolbesturen is er kennis van de problematiek en kunnen passende maatregelen genomen worden. Ook is er meer informatie over de benodigde kindplaatsen op de scholen per wijk, waarop het onderwijshuisvestingsplan kan worden aangepast. Schoolbesturen hebben vaak geen zicht op de instroom van leerlingen uit andere wijken. De pilots maken duidelijk dat een systeem van centraal aanmelden dit inzicht kan vergroten.

Zet een trekker namens de gemeente in

Wanneer er draagvlak is bij de verschillende betrokken partijen om segregatie tegen te gaan, is het belangrijk om een trekker (bijvoorbeeld een projectleider), aan te stellen, die onafhankelijk is van de uitvoerende partijen. Bij verschil in zienswijze kan deze persoon partijen bij elkaar brengen en gezamenlijk naar oplossingen zoeken, het proces op gang houden en erop toezien dat gemaakte afspraken ook uitgevoerd worden. Bij het ontbreken van een actieve trekker is het risico dat er geen concrete maatregelen worden genomen groot.

Zet instrumenten in wijken in waar mogelijkheden zijn voor menging

Kennis van de samenstelling van de wijken en scholen zorgt er ook voor dat gemeenten de beperkte middelen zo effectief mogelijk kunnen inzetten. Scholentochten zijn ook in niet gemengde wijken interessant voor ouders. In het kader van het tegengaan van segregatie is het verstandig om de instrumenten alleen in te zetten in wijken waar menging mogelijk is.

Alertheid op kansen voor het tegengaan van segregatie

Een keuze voor het tegengaan van segregatie in het onderwijs houdt ook in dat het beleid consequent wordt uitgedragen en er geen tegenstrijdige signalen worden uitgedragen. Dit betekent dat er ook bij veranderingen, zoals nieuwbouw in een bestaande wijk, direct gekeken wordt naar de mogelijkheden voor menging op de bestaande scholen en niet automatisch een nieuwe school wordt bijgebouwd. Ook kan de gemeente voorwaarden scheppen om ouderinitiatieven te stimuleren, door bijvoorbeeld scholentochten te organiseren of een digitaal platform te creëren met informatie over schoolkeuze.

Bij ouderinitiatieven kan de gemeente tevens een stimulerende rol spelen door eventuele knelpunten voor ouders weg te nemen en de directie te ondersteunen bij de omgang met nieuwe oudergroepen.

De meeste maatregelen zijn nu gericht op het meer gemengd maken van 'zwarte' scholen. Er liggen mogelijk ook kansen om de toegang voor kinderen van niet-westerse afkomst op 'witte' scholen te vergroten, bijvoorbeeld door het stimuleren van VVE-voorzieningen bij deze scholen.⁴

Geef initiatieven de tijd

Maatregelen om segregatie tegen te gaan vragen veel tijd. In de eerste plaats kost het tijd voordat maatregelen ook daadwerkelijk uitgevoerd kunnen worden. Vervolgens duurt het enige jaren voordat duidelijk is of de schoolpopulatie daadwerkelijk van samenstelling verandert. Het vraagt dan ook veel tijd voordat duidelijk is of het beleid succesvol is.

⁴ FORUM heeft veel kennis op dit terrein.

1 INLEIDING EN ACHTERGROND PILOTS

Als onderdeel van het beleid ter bestrijding van segregatie in het onderwijs zijn er in de periode 2008-2011 in twaalf gemeenten pilots uitgevoerd. De pilots waren erop gericht maatregelen uit te proberen om segregatie in het onderwijs tegen te gaan. In 2008 zijn pilots gestart in de vier grote steden, Deventer, Eindhoven en Nijmegen. In 2009 zijn daar nog de gemeenten Amersfoort, Leiden, Tilburg en Schiedam bijgekomen en in 2010 Almelo. De pilots zijn gevolgd door monitoronderzoek, uitgevoerd door Regioplan. Het voorliggende rapport is een verslag van de eindmeting.

1.1 Achtergrond van het onderzoek

De achtergrond bij het starten van de pilots in 2008 was de beleidsmatige overtuiging dat segregatie in het onderwijs bestreden moest worden om een tweedeling in de maatschappij te voorkomen.¹ Voor de sociale cohesie is het belangrijk dat bevolkingsgroepen contact hebben. Het onderwijs kan hierbij een belangrijke rol spelen. Het is hiervoor belangrijk dat kinderen van verschillende herkomst samen naar de basisschool gaan, met elkaar in contact komen en samen opgroeien. Scholen moeten dan wel een evenwichtige samenstelling hebben. Een groot deel van de segregatie in het onderwijs wordt veroorzaakt door woonsegregatie in wijken en buurten. Dat betekent dat gemeenten zouden moeten streven naar meer gemengde wijken en buurten. Het samen wonen in een buurt is echter nog geen garantie voor menging op scholen. In gemengde wijken bestaan namelijk ook vaak witte, zwarte of gemengde scholen naast elkaar. In deze wijken zou gestreefd moeten worden naar een betere afspiegeling.

In 2008 heeft de overheid gemeenten de mogelijkheid geboden om pilots te starten om instrumenten uit te proberen om tot een meer evenwichtige populatie van de basisscholen te komen. Er zijn daarbij verschillende instrumenten ingezet om segregatie tegen te gaan. Centraal stonden de ervaringen met het invoeren van een vast aanmeldmoment. Daarnaast is het beïnvloeden van keuzeprocessen bij ouders door gerichte voorlichting en het ondersteunen van lokale initiatieven van ouders om te komen tot meer gemengde scholen vanuit gemeenten ondersteund en bevorderd. Een andere maatregel betrof de uitwisseling tussen 'witte' en 'zwarte' scholen.

Naast de pilots heeft het Rijk begin 2008 bij FORUM twee ambassadeurs gemengde scholen aangesteld, met als taak op landelijk en lokaal niveau aandacht te vragen voor gemengde scholen en het bevorderen van contacten

¹ Staatssecretaris van OCW. Brief aan de Tweede Kamer, 8 februari 2008.

tussen allochtone en autochtone leerlingen. Het Kenniscentrum Gemengde Scholen kreeg de opdracht om de pilots te begeleiden bij het ontwikkelen van de instrumenten.

1.2 Toelichting op de pilots

De pilotgemeenten konden zelf kiezen welke instrumenten zij wilden inzetten in aanvulling op of ter verdieping van reeds geformuleerd gemeentelijk beleid. De gemeenten hebben verschillende instrumenten ingezet. Afhankelijk van gekozen beleid, de samenwerking tussen de verschillende partijen en de problematiek, zijn de volgende instrumenten ingezet:

1. centraal of vast aanmeldmoment (met en zonder sociaaleconomische indicatoren);
2. informatievoorziening door:
 - a. voorlichting aan ouders;
 - b. scholentochten;
3. bevorderen en ondersteunen ouderinitiatieven;
4. ontmoetingsprojecten tussen scholen/vriendschapsscholen.

Hieronder in tabel 1.1 volgt een overzicht van de gemeenten en de instrumenten die zij hebben ingezet. De cijfers verwijzen naar bovengenoemde instrumenten.

De exacte invulling van deze specifieke instrumenten verschilt per gemeente en komt in hoofdstuk 3 aan de orde.

Tabel 1.1 Overzicht van de pilotgemeenten

Gemeente	1	2a	2b	3	4
Amsterdam	x	x			
Rotterdam		x	x	x	x
Den Haag			x	x	x
Utrecht	x	x		x	x
Deventer	x				
Eindhoven		x	x	x	
Nijmegen	x	x	x	x	
Tilburg		x	x	x	
Amersfoort			x	x	
Leiden	x	x	x	x	
Almelo		x	x	x	x
Schiedam		x	x	x	x

1.3 Onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is inzicht te bieden in de werking en opbrengsten van de pilots in relatie tot het tegengaan van segregatie in het basisonderwijs. De onderzoeksvragen die voor het onderzoek zijn geformuleerd, hebben betrekking op drie thema's. Hieronder staan deze thema's kort uitgewerkt. De uitgebreide deelvragen van het onderzoek staan in bijlage 1.

Gemeentelijk beleid en opzet pilots

Welke invulling hebben de pilots gekregen en welke plaats nemen zij in binnen het gemeentelijk beleid ten aanzien van het tegengaan van segregatie in het basisonderwijs?

Werkings pilots

Wat is de feitelijke uitvoering van de pilots, welke knelpunten doen zich voor en welke succesfactoren zijn er te constateren?

Opbrengsten

Wat zijn de kwalitatieve en kwantitatieve opbrengsten en resultaten van de pilots? Zijn hierbij kwantitatieve ontwikkelingen in de leerlingpopulatie tussen scholen? Zijn er hierbij verschillen tussen de pilot- en controlegemeenten?

1.4 Onderzoeksaanpak

Het onderzoek bestaat uit een kwalitatief en een kwantitatief deel. Gedurende de pilotperiode zijn er drie meetmomenten geweest, te weten een nulmeting in het voorjaar van 2009, een tussenmeting in het voorjaar van 2010 en de eindmeting in het najaar van 2011. Van de tussenmeting is een rapportage verschenen.² Het onderliggende verslag betreft het eindverslag. In de nulmeting en de tussenmeting zijn de zeven originele pilotgemeenten betrokken. In de eindmeting zijn ook de vijf latere pilotgemeenten betrokken.³ Tijdens de verschillende metingen zijn verschillende instrumenten ingezet. Het gaat hierbij om:

1. documentstudie;
2. gesprekken met verantwoordelijke beleidsambtenaren;
3. gesprekken met andere betrokkenen bij de pilots;
4. schoolbezoeken in de pilotgemeenten;
5. kwantitatieve analyse van onderwijsdata in de pilot- en controlegemeenten;

² Brink, M. en K. van Bergen (2010). *Pilots tegengaan segregatie in het primair onderwijs*. Amsterdam: RegioPlan.

³ Tijdens de eerste meting waren de pilots in de vijf latere gemeenten nog niet gestart. Het ministerie van OCW heeft in overleg met het KGS besloten dat deze gemeenten wel in het onderzoek betrokken worden. Uit efficiëntieoverwegingen heeft het ministerie van OCW besloten om RegioPlan in de eindmeting deze vijf gemeenten te laten onderzoeken.

6. telefonische interviews met controlegemeenten;
7. overleg en afstemming met het Kenniscentrum Gemengde Scholen (KGS).

1. *Documentstudie*

Tijdens elke meting zijn relevante documenten over de pilots verzameld en bestudeerd. Het gaat hierbij om plannen van aanpak, evaluatierapporten, statistische studies van gemeenten naar leerlingstromen, brieven aan de raad en tussentijdse rapportages.

Ook is de algemene literatuur op het thema onderwijssegregatie door de onderzoekers bijgehouden gedurende de pilotperiode.

2. *Gesprekken met verantwoordelijke beleidsambtenaren*

De verantwoordelijke beleidsambtenaren van de zeven pilotgemeenten die in 2008 zijn gestart, zijn tijdens alle drie de metingen geïnterviewd. In de eerste en laatste meting betrof het een face-to-face-gesprek. In de tussenmeting ging het om een telefonisch interview. Met de beleidsambtenaren van de vijf overige gemeenten zijn voor de eindmeting face-to-face-interviews gehouden.

3. *Gesprekken met andere betrokkenen bij de pilots*

Om een compleet beeld van de ontwikkelingen in de pilots te krijgen, is in de zeven originele pilotgemeenten tijdens de tussenmeting gesproken met andere partijen die betrokken zijn bij de pilot. In de vijf latere pilotgemeenten hebben deze gesprekken in de eindronde plaatsgevonden.

Afhankelijk van de gemeente is gesproken met vertegenwoordigers van schoolbesturen, van ouderinitiatieven, basisscholen of ondersteunende organisaties.

4. *Schoolbezoeken*

In de eindmeting is in de zeven originele pilotgemeenten een school bezocht, die in de pilotperiode effecten heeft ondervonden van het ingezette beleid of heeft deelgenomen aan specifieke onderdelen. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om scholen met een ouderinitiatief, scholen die te maken hebben met een centraal aanmeldmoment of scholen die deelnemen aan een ontmoetingsproject.

5. *Telefonische interviews met controlegemeenten*

Om veranderingen in de pilotgemeenten gedurende de pilotperiode te kunnen beoordelen op hun samenhang met de genomen maatregelen om segregatie tegen te gaan, zijn ook vijf controlegemeenten betrokken in het onderzoek. Deze gemeenten zijn vergelijkbaar met de pilotgemeenten wat de samenstelling en de spreiding van hun leerlingpopulatie betreft, maar nemen geen deel aan de pilot. Tijdens de eerste meting en de eindmeting zijn telefonische interviews gehouden met beleidsmedewerkers bij de controlegemeenten. Zij zijn gevraagd naar eventueel beleid om segregatie tegen te gaan. Ook zijn de kwantitatieve gegevens over ontwikkelingen in de leerlingpopulatie met hen doorgesproken.

6. *Kwantitatieve analyse van onderwijsdata in de pilot- en controle-gemeenten.*

Tijdens de nulmeting en de eindmeting is etnische samenstelling van de schoolpopulatie in de gemeenten in kaart gebracht op basis van cijfers van DUO-CFI. Het doel hiervan was inzicht te krijgen in eventuele veranderingen in het aantal 'zwarte', 'gemengde' of 'witte' scholen. Aangezien de registratie van het aantal leerlingen naar etnische herkomst met de invoering van het persoonsgebonden nummer is veranderd,⁴ zijn deze cijfers slechts globaal vergelijkbaar. Daarnaast hebben we ook gekeken naar de instroom van vier- en vijfjarigen naar etnische herkomst. Omdat in gemeenten segregatie naar sociaaleconomische achtergrond steeds meer centraal staat, hebben we daarbij ook de ontwikkeling van de instroom naar leerlinggewicht meegenomen. Ook voor de controlegemeenten hebben we een kwantitatieve nul- en eindmeting uitgevoerd.

7. *Overleg en afstemming met het Kenniscentrum Gemengde Scholen (KGS)*

Gedurende de pilotperiode is er regelmatig contact geweest tussen het Kenniscentrum en Regioplan. Het Kenniscentrum heeft onder meer als opdracht om de gemeenten te begeleiden bij de pilots, de instrumenten te documenteren en beschikbaar te stellen voor andere gemeenten. Omdat we in de gemeenten veelal met dezelfde respondenten te maken hebben, heeft hierover afstemming plaatsgevonden.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt nader ingegaan op de eventuele effecten van segregatie in het basisonderwijs. Tevens is er aandacht voor het denken over segregatie bij aanvang van de pilots en in de huidige situatie. In hoofdstuk 3 staat een overzicht van de pilots en worden de kwantitatieve en kwalitatieve resultaten benoemd.

⁴ Van een eigen registratie naar een registratie op basis van een koppeling met GBA-gegevens.

2 ONTWIKKELINGEN IN DENKEN OVER SEGREGATIE IN HET ONDERWIJS

In Nederland is al vele jaren een discussie aan de gang over de onwenselijkheid van gesegregeerde scholen. Het is een thema waar verschillend over gedacht wordt, zowel in tijd als tussen betrokken partijen. Ook laten onderzoeken vaak geen eenduidige uitkomsten zien over de effecten van segregatie op de prestaties van de kinderen in het onderwijs. In dit hoofdstuk gaan we eerst kort in op de discussie over de gevolgen van segregatie in het onderwijs. Vervolgens besteden we aandacht aan het denken over segregatie bij aanvang van de pilots in 2007-2008. In 2010 is er een nieuw kabinet gekomen, dat een ander beleid voorstaat. Ook daar gaan we kort op in. Vervolgens worden kort de ontwikkelingen beschreven in de gemeenten die betrokken zijn bij het onderzoek.

2.1 Segregatie in onderzoek

Segregatie kan plaatsvinden naar etnische herkomst of naar sociaal-economische achtergrond. In de discussie over de effecten van segregatie verschuift de aandacht steeds meer van etnische naar sociaaleconomische segregatie. Dit uit zich onder andere in de keuze voor een nieuwe gewichtenregeling, waarbij achterstand wordt gedefinieerd op basis van het opleidingsniveau van de ouders van de kinderen en niet langer op basis van herkomst. Ook wordt in een studie van de RMO naar voren gebracht dat het verschil in toegang tot de elite steeds meer bepaald wordt door het opleidingsniveau in plaats van afkomst, zoals vroeger het geval was.¹ Hoewel in Nederland etnische herkomst soms samenvalt met sociaaleconomische achtergrond, zijn de begrippen niet uitwisselbaar.²

Segregatie wordt als onwenselijk gezien vanuit de gedachte dat concentratiescholen met veel allochtone leerlingen of veel achterstandsl leerlingen een negatief effect op leerprestaties hebben. Een ander aspect van gesegregeerde scholen is dat verschillende bevolkingsgroepen niet met elkaar in aanraking komen, wat mogelijk een negatief effect heeft op de sociale cohesie in de maatschappij.

¹ RMO (2010). *Naar een open samenleving. Recente ontwikkelingen in sociale stijging en daling in Nederland.*

² Hoewel 'allochtoon zijn' vaak wordt gelijkgesteld aan het hebben van een sociaal-economische achterstand, geldt dat lang niet in alle gevallen. Bovendien geldt het ook steeds minder. Een groeiende groep allochtone ouders heeft hoger onderwijs genoten, vooral van de tweede generatie. Daarnaast vallen ook veel autochtonen in de lagere sociaaleconomische klasse.

Uit onderzoek komt over het algemeen beeld naar voren dat de effecten van segregatie op leerprestaties van kinderen beperkt zijn. Hierbij moet onderscheid gemaakt worden naar sociaaleconomische of etnische segregatie. Hieronder gaan we er kort op in.

Effect op leerprestaties

Het tegengaan van etnische segregatie wordt mede nagestreefd om betere leerprestaties te bereiken voor allochtone leerlingen. Uit een recente studie van het SCP (Herweijer, 2011)³ blijkt dat de etnische samenstelling van een school nauwelijks effect heeft op de cognitieve prestaties van kinderen. Wel zijn er licht negatieve effecten als gevolg van sociaaleconomische segregatie, dat wil zeggen op scholen met een concentratie van kinderen met laagopgeleide ouders. Eerdere onderzoeken waaruit dit blijkt zijn afkomstig van Paulle, 2006, Driessen et al., 2003 en Gilsing en Tierolf, 2010.⁴ Er zijn echter ook aanwijzingen dat wanneer een school zich goed toerust op de specifieke leerlingenpopulatie, er goede resultaten door de leerlingen kunnen worden behaald. Dit houdt meestal wel in dat de school zich concentreert op het primaire proces en er minder aandacht is voor andere vaardigheden, zoals sociaal-culturele kennis en burgerschapsvorming (Driessen et al., 2003). In de praktijk blijkt wel dat het scholen met veel achterstandsléerlingen vaak niet voldoende lukt om zich toe te rusten. Naar verhouding krijgen veel van deze scholen het predicaat 'zwak' van de Inspectie van het Onderwijs. Dit komt mede doordat de eenzijdige samenstelling van 'achterstandsléerlingen' relatief hoge eisen stelt aan de competenties van leerkrachten. Veel van hen ervaren dergelijke scholen als een zware werkomgeving. Ook Jungbluth (2010)⁵ constateert dat er geen correlatie tussen etnische diversiteit en schooleffectiviteit is, maar wel tussen gemiddeld sociaal milieu en schooleffectiviteit.

Effect op sociaal-culturele integratie

Er wordt steeds meer bekend over de effecten van de school- of klassensamenstelling op sociaal-culturele integratie en burgerschapsvorming van kinderen. Er zijn daarbij ook aanwijzingen dat een gemengde school een bijdrage levert aan burgerschapsvaardigheden. Zo hebben Gramberg en

³ L. Herweijer (2011) *Gemengd leren. Etnische diversiteit en leerprestaties in het basis- en voortgezet onderwijs*. De Haag: SCP

⁴ Driessen, G., J. Doesborgh, G. Ledoux, I. van der Veen en M. Vergeer (2003). *Sociale integratie in het primair onderwijs: Een studie naar de relatie tussen de sociale, etnische, religieuze en cognitieve schoolcompositie en de cognitieve en niet-cognitieve positie van verschillende groepen leerlingen. Analyses bij het PRIMA-cohortonderzoek, derde meting*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
R. Gilsing en B. Tierolf (2010) *Ouders nemen de wijk*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

⁵ Forum (2010) *Verslag effecten onderwijsprestaties*. Te vinden op: <http://www.forum.nl/Portals/0/pdf/Verslag-Effecten-onderwijsprestaties.pdf>.

Ledoux (2005)⁶ gekeken naar de relatie tussen segregatie en de houding en het zelfbeeld van kinderen. Zij vinden op dit punt geen relatie. Wel vinden zij een zwak negatief effect van segregatie op burgerschapsvorming, wat betekent dat hoe eenzijdiger een school is samengesteld, hoe minder burgerschapsvorming plaatsvindt. Ook Karssen e.a. (2011)⁷ constateren dat het percentage allochtone leerlingen een positief effect heeft op burgerschapsvaardigheden van zowel allochtone als autochtone leerlingen.

De hypothese die veel gehanteerd wordt, is dat op een gemengde school vooroordelen verminderen bij wederzijds contact.⁸ Ook op dit punt zijn de uitkomsten van onderzoek niet eenduidig. Recent onderzoek lijkt echter te bevestigen dat gemengde scholen kunnen bijdragen aan sociaal-culturele en burgerschapsvaardigheden, mits aan een aantal voorwaarden is voldaan (Agirdag (2011)⁹, Stark (2011))¹⁰. Stark geeft in zijn proefschrift hiervoor een verklaring. Het mengen van etnische groepen binnen scholen kan de integratie bevorderen. Het moet dan wel worden aangevuld met interventies die een positief effect hebben op de persoonlijke relaties tussen leerlingen uit de verschillende etnische groepen. Het moet hierbij om activiteiten gaan waarbij etniciteit geen rol speelt. Ook Belaba (2011) constateert in haar afstudeeronderzoek naar vriendschapsscholen dat dit alleen zin heeft als activiteiten gericht zijn op het vinden van overeenkomsten. Wanneer verschillen worden benadrukt, heeft dit een averechts effect.¹¹

Ook wordt wenselijk geacht dat groepen al op jonge leeftijd met elkaar in contact komen. De gedachte hierachter is dat iedereen deel uitmaakt van de Nederlandse maatschappij. Het tegengaan van etnische segregatie in gemengde wijken en buurten wordt daarom door gemeenten belangrijk gevonden.¹²

⁶ Gramberg, P. en G. Ledoux (2005). Bestrijden van schoolsegregatie. Dringend nodig, zinloos of onhaalbaar? In: P. Brassé en H. Krijnen (red.), *Gescheiden of gemengd. Een verkenning van etnische concentratie op school en in de wijk* (p. 17-31). Utrecht: Forum.

⁷ M. Karssen e.a. (2011) *Effecten van schoolsamenstelling op schoolprestaties in het Nederlandse basisonderwijs*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

⁸ Pettigrew, T., & L. Tropp, (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. in: *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 751-783.

⁹ G. Agirdag (2011) *De zwarte doos van schoolsegregatie. Mixed-method onderzoek naar de effecten van schoolcompositie op de onderwijsprestatie, het zelfbeeld en het schoolwelbevinden van de leerlingen in het lager onderwijs met bijzondere aandacht voor intermediaire processen*. Doctoraatsverhandeling, Universiteit van Gent.

¹⁰ T. H. Stark (2011). Integration in schools: a process perspective on students interethnic attitude and interpersonal relationships. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

¹¹ W. Belabas (2011). *Vriendschapsscholen: contact of conflict*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

¹² In het onderhavige monitoronderzoek van de pilots wordt overigens niet nader onderzocht of deze hypothese klopt, alleen of gemeenten er door de pilots in slagen meer gemengde scholen te bereiken of te komen tot ontmoeting tussen verschillende groepen via bijvoorbeeld vriendschapsscholen.

2.2 Denken over segregatie rond de pilots

De aandacht van de landelijke overheid voor het tegengaan van segregatie is van recente datum. In 2004 sprak de toenmalige minister van onderwijs Van der Hoeven uit dat gesegregeerde scholen niet goed zijn voor de integratie van kinderen. Gemengde scholen hebben daarom de voorkeur.¹³ Er is toen in de WPO en de WVO¹⁴ opgenomen dat gemeenten en schoolbesturen worden verplicht met elkaar te overleggen en maatregelen te nemen om segregatie in het onderwijs tegen te gaan. De regeling schrijft niet voor welke maatregelen genomen moeten worden. De afspraken moeten echter 'niet vrijblijvend' zijn. De wet heeft vorm gekregen in de Lokale Educatieve Agenda (LEA), het overleg tussen gemeenten en schoolbesturen, waarin het tegengaan van segregatie in het onderwijs een verplicht onderdeel is van de agenda.¹⁵

In het coalitieakkoord van 2007 is opgenomen dat er gestreefd moest worden naar invoering van een centraal aanmeldsysteem door gemeenten en schoolbesturen om segregatie te voorkomen. In 2008 stelde de toenmalige staatssecretaris van onderwijs Dijkstra voor aan de kamer om het centraal aanmeldsysteem eerst te testen in een pilot, waarbij ook andere instrumenten om segregatie tegen te gaan konden worden getest. Gemeenten konden voorstellen voor de pilot indienen. Zeven gemeenten zijn toen gestart met de pilots, in 2009 zijn nog vier gemeenten gestart en in 2010 nog een laatste gemeente. De staatssecretaris liet de pilots tevens ondersteunen en monitoren. Het Kenniscentrum Gemengde Scholen werd aangewezen om de gemeenten te ondersteunen bij de uitvoering van de pilots. Daarnaast benoemde de staatssecretaris twee ambassadeurs gemengde scholen.¹⁶ De Stichting Kleurrijke Scholen kreeg subsidie in het kader van de pilots.¹⁷ Afhankelijk van de uitkomsten van de pilots zou in een later stadium gekeken worden naar een landelijke uitrol.

¹³ Forum (2011). *Hoe denken schoolbesturen over segregatie in het onderwijs?* Utrecht: Forum.

¹⁴ WPO (Wet op het primair onderwijs) artikel 167a en WVO (Wet op het voortgezet onderwijs).

¹⁵ De Lokale Educatieve Agenda is geïntroduceerd om het lokaal onderwijsbeleid vorm en inhoud te geven na de wetswijzigingen in het onderwijs(achterstanden)beleid in 2006. Gemeenten en schoolbesturen komen in het kader van de LEA in meer gelijkwaardige verhoudingen tot gezamenlijke afspraken over het onderwijs- en jeugdbeleid.

¹⁶ De ambassadeurs, verbonden aan FORUM, hebben zich op lokaal niveau beziggehouden met:

- het stimuleren van gesprekken tussen de gemeente en scholen;
- het zichtbaar maken van initiatieven van ouders, ook allochtone ouders;
- discussies aangaan met diverse partijen om het belang van gemengde scholen onder de aandacht te brengen;
- voorlichting aan ouders;
- het ondersteunen van het Kenniscentrum Gemengde Scholen bij hun werk op lokaal niveau, met name wanneer er weinig actie wordt ondernomen door een gemeente.

¹⁷ Dit is een oudergroep die ouderinitiatieven ondersteunt en op andere wijze bijdraagt aan het meer mengen van basisscholen.

De overheid legde de nadruk in de pilots op etnische segregatie en het bevorderen van ontmoeting tussen de verschillende bevolkingsgroepen staat daarbij centraal. Dat betekent in gemengde wijken streven naar scholen met een leerlingpopulatie die een afspiegeling van de bevolkingssamenstelling van de wijk vormt. In veel gemengde wijken blijkt namelijk nogal eens sprake te zijn van 'witte vlucht', waarbij hoogopgeleide autochtone ouders hun kinderen aanmelden voor 'witte' scholen buiten de wijk. In gesegregeerde wijken zou contact moeten worden bevorderd door het opzetten van ontmoetingsprojecten tussen scholen met een eenzijdige leerlingpopulatie. In de pilots hebben de gemeenten zich vooral gericht hebben op het creëren van een gelijke uitgangspositie bij de keuze voor alle ouders en op het beïnvloeden van de keuze van hoogopgeleide (autochtone) ouders. Er zijn weinig gerichte maatregelen genomen om het keuzeproses bij lager opgeleide (allochtone) ouders te beïnvloeden.¹⁸

Het huidige kabinet heeft gekozen voor een beleidswijziging op het terrein van het bestrijden van segregatie. De bestrijding van segregatie in het onderwijs is niet langer een beleidsdoel. De minister wil ook geen verdere acties meer ondernemen om het aantal zwarte scholen in Nederland terug te dringen. De focus van de overheid ligt nu op kwaliteitsverbetering van scholen, ongeacht de etnische of sociaaleconomische samenstelling. De nadruk ligt hierbij op taal en rekenen.

In het nieuwe beleid staat het de gemeenten vrij om zelf wel beleid te voeren om etnische of sociaaleconomische segregatie tegen te gaan, wijken te mengen en andere maatregelen te nemen. Wel heeft de minister toegezegd dat kennis en ervaringen over de instrumenten ter beschikking worden gesteld aan de gemeenten.

2.3 Ontwikkelingen in de pilotgemeenten

In 2008 leefde de problematiek rond segregatie in het basisonderwijs in veel gemeenten. Grote gemeenten zoals Amsterdam, Rotterdam en Utrecht waren al langer bezig met beleid om te komen tot meer menging. Daarnaast waren er veel gemeenten waar raadsleden vragen stelden over de problematiek, vooral over de wenselijkheid van een centraal aanmeldsysteem. Dit gebeurde zowel in de latere pilotgemeenten als in een gemeente als Almere.

De pilotgemeenten hebben gebruikgemaakt van rijksmiddelen om in te zetten voor beleid om segregatie tegen te gaan. In vrijwel iedere pilotgemeente stond het uitgangspunt centraal dat het wenselijk is dat kinderen in de eigen wijk naar school gaan en dat de scholen in de wijk een afspiegeling vormen van de bevolkingssamenstelling.

De gemeenteraadsverkiezingen van 2010 hebben in sommige gemeenten geleid tot een nieuw college met andere opvattingen over de rol van de

¹⁸ Dit neemt niet weg dat er onder meer door de ambassadeurs gemengde scholen wel (ouder)initiatieven van allochtone ouders zijn ondersteund in verschillende gemeenten.

gemeente bij het tegengaan van segregatie. Ook het veranderende beleid van het Rijk heeft effect gehad op de opvattingen over het belang van het bestrijden van segregatie. Dit betekent dat in gemeenten als Rotterdam, Amersfoort en Schiedam het tegengaan van segregatie veel minder hoog op de agenda staat dan bij aanvang van de pilots, los van mogelijke successen van het gevoerde beleid. Dit heeft ook gevolgen voor de voortzetting van het beleid en voor de wijze waarop maatregelen worden gepresenteerd. Verschillende gemeenten, zowel pilot- als controlegemeenten hebben de ervaring dat wanneer expliciet over het bestrijden van segregatie wordt gesproken, besturen en andere partijen vaak weinig bereidheid tonen om mee te werken. Als het gaat om een wijkaanpak met aandacht voor scholen die hierin kwalitatief minder functioneren, is er doorgaans meer bereidheid om samen te werken en plannen te maken om te komen tot meer gemengde schoolpopulaties.

Een andere opvallende verandering bij de gemeenten (zowel pilot- als controlegemeenten) is de verschuiving van etnische naar sociaaleconomische segregatie. Bij aanvang van de pilots hadden de gemeenten daar al verschillende keuzen in gemaakt. Amsterdam, Nijmegen en Eindhoven, gemeenten die zich richten op het tegengaan van segregatie via 'controlled choice', doen dit op sociaaleconomische gronden. Zij maken de keuze voor sociaaleconomische achtergrond om twee redenen. Enerzijds vanuit de (onderbouwde) verwachting dat een gemengde school met ten hoogste dertig procent kansarme leerlingen het beste leerklimaat biedt. Anderzijds is er ook een praktisch uitgangspunt. Op basis van etniciteit mag geen toelatingsbeleid gevoerd worden. In het kader van achterstandenbeleid mag daarentegen wel onderscheid gemaakt worden naar kansrijk/kansarm.

In Den Haag wordt expliciet gekozen voor het tegengaan van etnische segregatie en hebben de pilots vooral een rol in het bredere integratiebeleid. Ook in Rotterdam, Almelo, Amersfoort en Deventer gaat het vooral om de bestrijding van etnische segregatie. In Utrecht spelen beide aspecten een rol in de pilots. In Tilburg, Leiden en Schiedam heeft een verschuiving van etnische naar sociaaleconomische segregatie plaatsgevonden. Overigens merken de gemeenten op dat zij zich wel steeds meer richten op het tegengaan van sociaaleconomische segregatie, maar dat ouders nog steeds 'het aantal hoofddoekjes op het schoolplein' tellen.

Nieuwe ontwikkelingen

De gemeenten constateren een aantal ontwikkelingen, dat effect zal hebben op de mogelijkheden om het integratiebeleid in het onderwijs vorm te geven. Veel van de pilotgemeenten worden, in ieder geval in een deel van de wijken, geconfronteerd met een afnemend aantal basisschoolleerlingen. Dit leidt tot concurrentie tussen de scholen om de leerlingen. Een andere ontwikkeling is de Wet passend onderwijs. Hoewel in de gemeenten nog veel onduidelijk is, betekent dit nieuwe afspraken tussen gemeenten en de schoolbesturen. Deze afspraken kunnen ook van invloed zijn op plaatsing van leerlingen in het kader van een centraal aanmeldsysteem.

3 INHOUD EN OPBRENGSTEN VAN DE PILOTS

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de resultaten van de pilots in de pilotgemeenten. De gemeenten hebben verschillende doelen gesteld en verschillende instrumenten ingezet. Vervolgens beschrijven we de resultaten, eerst kwalitatief en dan kwantitatief. De kwalitatieve resultaten beschrijven we aan de hand van de instrumenten die zijn ingezet. De kwantitatieve resultaten worden beschreven aan de hand van de cijfers van CFI-DUO.

3.1 Instrumenten om segregatie tegen te gaan

Om segregatie tegen te gaan, hebben gemeenten diverse instrumenten tot hun beschikking. De belangrijkste zijn het centraal aanmeldsysteem, ouderinitiatieven en voorlichting aan ouders, waaronder scholentochten. Ontmoetingsprojecten bieden de mogelijkheid om kinderen van verschillende scholen met elkaar in aanraking te brengen. Hieronder worden de instrumenten kort beschreven. Uitgebreidere informatie over de wijze waarop een instrument kan worden ingezet is te vinden in de publicaties van het Kenniscentrum Gemengde Scholen.

3.1.1 Vast en/of centraal aanmeldsysteem

Een vast aanmeldmoment houdt in dat het moment waarop ouders hun kinderen kunnen inschrijven voor de basisschool wordt gereguleerd. Er is een vaste leeftijd waarop kinderen kunnen worden aangemeld bij een school. Ook de plaats waar de aanmelding plaatsvindt kan gereguleerd worden, bijvoorbeeld via een loket bij de gemeente of een centrale website. Er is dan sprake van een centraal aanmeldpunt. Het instellen van een vast of centraal aanmeldsysteem gaat in de pilots samen met het uitgangspunt dat kinderen in de eigen wijk naar school gaan. De ouders krijgen de garantie dat er plaats is voor het kind op een school in de eigen wijk, in principe op de school van eerste voorkeur. De toelatingsregels kunnen per gemeente verschillen, maar het uitgangspunt is dat ouders een gelijke uitgangspositie krijgen om hun schoolkeuze te realiseren. Het blijkt namelijk dat hoger opgeleide ouders over het algemeen beter op de hoogte zijn van verschillende inschrijfgeregels die individuele scholen hanteren.¹ Om ouders een goede keuze te kunnen laten maken, gaat een centraal aanmeldsysteem doorgaans samen met extra inspanningen op het gebied van voorlichting aan ouders over de basisscholen in een wijk.

De verwachting is dat door het instellen van een vast aanmeldmoment in gemengde wijken een eind komt aan de 'witte vlucht', zodat de scholen een

¹ Gilsing en Tierolf (2010) constateerden dat allochtone ouders in Utrecht zich gemiddeld een halfjaar later aanmelden op een school. Dit betekent vaak dat zij geen plaats meer hebben op een populaire school.

betere afspiegeling van de samenstelling van de wijk zullen zijn. Een vast aanmeldmoment biedt transparantie voor alle partijen. Alle gemeenten hanteren dezelfde voorrangsregels bij plaatsing van de kinderen. Dit biedt ook de mogelijkheid om te sturen op de samenstelling van de school naar kansrijk en kansarm.

3.1.2 Voorlichting over schoolkeuze

Ouders zijn diegenen die een school kiezen voor hun kind. Gemeenten verwachten dat goed geïnformeerde ouders beter in staat zijn een weloverwogen keuze te maken. Voorlichting gebeurt op de bekende manier door het verspreiden van folders, een website of intermediairs. Een andere vorm is het houden van scholentochten. Deze worden hieronder nader toegelicht.

Scholentochten

Bij scholentochten presenteren de scholen in een wijk zich op één dag aan geïnteresseerde ouders. Ouders kunnen zich van tevoren aanmelden en worden langs de scholen geleid. Afhankelijk van de afstand tussen de scholen gebeurt dit fietsend, lopend of met een busje. Het is de bedoeling dat de ouders alle scholen die op het programma staan bezoeken. Het idee achter de scholentochten is dat met name hoogopgeleide ouders ook scholen bezoeken, waar ze anders niet naar toe zouden gaan. Scholen die gewoonlijk door een deel van de ouders voorbij worden gelopen, hebben op een scholentocht de mogelijkheid zich aan een nieuwe groep ouders te presenteren. Tijdens scholentochten ontmoeten ouders elkaar en kunnen zij ervaringen uitwisselen. De kennismaking met andere ouders biedt ook mogelijkheden tot het vormen van een ouderinitiatief.

3.1.3 Ouderinitiatieven

Een ouderinitiatief is een groep ouders die samen besluit hun kinderen aan te melden voor een school in de buurt, die wat samenstelling betreft afwijkt van hun eigen achtergrond. In de meeste gevallen gaat het om goed opgeleide 'witte' ouders die hun kinderen graag naar een buurtschool willen laten gaan. Omdat er op die school nauwelijks autochtone leerlingen zitten, wordt de aanmelding in groepsverband gedaan om zo de school ook aantrekkelijk te laten zijn voor het kind.

3.1.4 Vriendschapsscholen

Met name in de grote gemeenten zijn er wijken die zo gesegregeerd zijn dat de scholen een afspiegeling van de wijk vormen en toch eenzijdig zijn naar etnische samenstelling. Om leerlingen op deze scholen de mogelijkheid te bieden in aanraking te komen met leerlingen met een andere achtergrond, proberen gemeenten ontmoeting tussen de scholen te stimuleren. Het doel van deze ontmoeting tussen scholen is dat leerlingen samen activiteiten

ondernemen om zodoende elkaar te leren kennen en meer begrip voor elkaar te krijgen. De gemeenten ondersteunen vriendschapsscholen met subsidie voor activiteiten en informatie over mogelijke activiteiten.

3.2 Korte beschrijving van de pilotgemeenten

Per pilotgemeente geven we kort aan welke instrumenten zijn ingezet en met welk resultaat. In bijlage 2 worden de pilots uitgebreider beschreven. In de volgende paragrafen geven we ook aan wat het kwantitatieve effect is op het tegengaan van segregatie. In paragraaf 3.3 gaan we daar nader op in. Echter, al op deze plaats is het goed om aan te geven dat het meetbare effect van de pilots beperkt is. Dit heeft te maken met de volgende redenen:

- De resultaten van het invoeren van een centraal aanmeldsysteem zijn nog niet voor handen. Het gaat namelijk om het reguleren van de nieuwe instroom in de onderbouw. In 2010 stroomden de eerste kinderen in. Eventuele veranderingen als gevolg van het centraal aanmeldsysteem zijn nog maar heel beperkt en nog niet terug te zien in de cijfers.
- Ook ouderinitiatieven vragen vaak enige tijd, voordat er resultaat is. Ouders oriënteren zich namelijk op een school, ruim voordat het kind 4 jaar is en daadwerkelijk instroomt.
- Een deel van de activiteiten heeft vertraging in de uitvoering opgelopen, waardoor er ook nog geen effecten kunnen zijn.

De effecten zoals aangegeven in de tabellen zijn het oordeel van de onderzoekers en gebaseerd op de informatie uit de interviews en interpretatie van kwantitatieve gegevens.

3.2.1 Amsterdam

In Amsterdam is 53 procent van de leerlingen in het basisonderwijs van niet-Westerse afkomst. Bijna 20 procent van de scholen vormt geen afspiegeling van de buurt.²

Amsterdam had voor de aankondiging van de OCW-pilot al beleid om segregatie tegen te gaan. Het bleek namelijk dat er sprake was van 'witte' vlucht. In 2005 is daarom het convenant 'kleurrijke basisscholen' getekend door schoolbesturen, stadsdelen en centrale stad. Uitgangspunt was het mengen van scholen. In de pilotperiode (vanaf 2008) is gekozen voor een gebiedsgerichte aanpak, waarbij per gebied is gekeken wat de mogelijkheden zijn. In vier gebieden is toen gestart met een pilot gericht op centrale aanmelding. Aan het eind van de pilot wordt in de stadsdelen Zuideramstel en West binnen de ring gewerkt met een centraal aanmeldsysteem. In IJburg, Watergraafsmeer, Centrum en Noord wordt dit verder ontwikkeld. Er wordt (nog) niet gewerkt met sturing op het aantal kansrijke en kansarme kinderen.

² Gemeente Amsterdam, Dienst O&S (2010). *Stand van zaken segregatie basisonderwijs: schooljaar 2009/2010*. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek.

Tabel 3.1 Pilot in Amsterdam

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegenaan segregatie
1. 'Evenwicht in Amsterdam': implementatie pilot socio-economische desegregatie in Amsterdam West	Pilot is gestopt, vanwege samenvoeging van stadsdelen en gebrek aan draagvlak.	n.v.t.
2. 'Kleurrijke Scholen IJburg'	Er wordt een centraal aanmeldsysteem ingevoerd, waarbij ook gekeken gaat worden naar verdeling kansrijk/kans-arm. Nog niet van start	nog niet duidelijk
3. 'Alles op zijn plaats' Ontwikkelen plaatsingsbeleid voor Stadsdeel West	De Scholenwijzer West is van start gegaan per 1 januari 2011.	nog te vroeg, wel succesvolle ouderinitiatieven
4. 'Kies een school in de buurt', Stadsdeel Zuideramstel	In 2010 is een aanmelding-en plaatsbeleid (Scholenring) ingevoerd in de Rivierenbuurt. Meer kinderen gaan in de buurt naar school. Inmiddels is Buitenveldert ook in de Scholenring betrokken	nog niet duidelijk

3.2.2 Rotterdam

In Rotterdam is een meerderheid van de basisschoolleerlingen (53%) van niet-Westerse afkomst. Rotterdam voert al langer beleid om segregatie tegen te gaan. De pilots zijn ingezet als verdieping van bestaande initiatieven.

Tabel 3.2 Pilot in Rotterdam

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegenaan segregatie
1. Ondersteuning en verdieping van ouderinitiatieven	Er zijn 16 scholen met een ouderinitiatief, drie scholen inmiddels geheel gemengd. Negen scholen hebben extra ondersteuning gekregen om om te gaan met nieuwe groep ouders/leerlingen	Op individuele scholen meer menging
2. Scholencarroussels	In 2009 zijn er in elf wijken carroussels uitgevoerd. Ook in 2010 en 2011 zijn er tochten georganiseerd. Door reorganisatie bij gemeente is er geen zicht op het aantal.	Niet gemeten, wel enige invloed
3. Vriendschapsscholen	Strengere eisen in het subsidiekader, activiteiten die meer zijn ingebed. Aantal scholen gelijk als bij aanvang pilot	geen direct effect

De pilot in Rotterdam is volgens plan uitgevoerd. De ouderinitiatieven zijn verder verdiept en meer bestendig. Op vijf scholen is het ouderinitiatief opgeheven. Voor twee van deze scholen geldt dat zij nu geheel gemengd zijn, op de andere twee scholen kwam de menging niet van de grond. De scholencarrouzels lopen goed en worden goed bezocht. Vriendschapsscholen maken niet langer deel uit van het beleid. Scholen mogen met eigen middelen doorgaan. In Rotterdam is in 2010 een beleidsverandering doorgevoerd. Het tegengaan van segregatie is daarbij minder belangrijk geworden. De nadruk ligt nu op de kwaliteit van scholen. Wel blijft het uitgangspunt dat kinderen in de eigen wijk naar school gaan,

3.2.3 Den Haag

In Den Haag is 46 procent van de basisschoolleerlingen van niet-Westerse afkomst. De gemeente is zeer gesegregeerd. Desondanks vormt bijna een kwart van de scholen geen afspiegeling van de wijk.

Tabel 3.3 Pilot in Den Haag

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegengaan segregatie
1. Bevorderen ouderinitiatieven door scholentochten 'school om de hoek'	In 2009 zijn ten minste twee scholentochten georganiseerd. In 2011 drie. In één wijk zijn twee ouderinitiatieven ontstaan.	Op één school meer menging
2. Ontmoetingen	Er zijn 9 à 10 koppels actief als ontmoetingsschool.	n.v.t.

Den Haag heeft samen met de besturen de pilot gebruikt om het beleid om segregatie tegen te gaan te ontwikkelen en uit te voeren. Er is in 2008 een convenant gesloten tussen gemeente en schoolbesturen met ambitieuze doelen om segregatie tegen te gaan. In de afgelopen periode is gewerkt aan het bereiken van de doelstellingen. Er zijn goed bezochte scholentochten georganiseerd, die hebben geleid tot een succesvol ouderinitiatief. Bij de besturen is sprake van sterke toename van het draagvlak om integratie op de agenda te houden. Door de toegenomen samenwerking tussen gemeente en besturen zijn er in 2011 ook afspraken gemaakt over een centraal aanmeldsysteem.

3.2.4 Utrecht

In Utrecht is 34 procent van de leerlingen in het primair onderwijs van niet-Westerse achtergrond. Ruim 40 procent van de scholen is geen afspiegelings-school. Utrecht voerde al voor de pilot beleid om segregatie tegen te gaan.

Tabel 3.4 Pilot in Utrecht

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegengaan segregatie
1. Ontmoeting: School in de Wereld	26 basisscholen nemen deel. Project blijft bestaan, maar er worden geen nieuwe scholen meer geworven.	Geen direct effect
2. Ondersteuning ouderinitiatieven	Er zijn acht ouderinitiatieven met wisselend succes, drie scholen meetbaar meer gemengd.	Ja, drie scholen meetbaar meer gemengd
3. Invoeren gezamenlijk inschrijfmoment	Na veel overleg en een onderzoek blijkt er te weinig draagvlak bij de besturen.	n.v.t.

De pilot in Utrecht bouwt voort op eerdere initiatieven. Het ontmoetingsproject *School in de Wereld* is verder ontwikkeld en verbeterd. Scholen kunnen gezamenlijke activiteiten opzetten, maar ook activiteiten gericht op burgerschap ontwikkelen. Ook de ondersteuning van de ouderinitiatieven bestond al langer. De resultaten van de activiteiten zijn diffuus. Utrecht heeft in de pilotperiode ook laten onderzoeken wat de eventuele effecten zijn van het invoeren van een centraal aanmeldsysteem.³ De besturen en gemeente hebben vervolgens besloten niet over te gaan tot een centraal aanmeldsysteem. Wel staat het tegengaan van segregatie nog steeds op de agenda, maar is er een verschuiving naar integratie en burgerschap. Het uitgangspunt is dat kinderen in de eigen wijk naar school gaan en dat scholen een afspiegeling van de wijk vormen. De gemeente heeft vijf wijken geïdentificeerd waar het verschil tussen de samenstelling van de bevolking en de scholen het grootst is. Er is een projectleider aangesteld die per wijk gaat kijken wat de knelpunten zijn en welke oplossingen er mogelijk zijn in samenwerking met alle partners in de wijk. Het project gaat drie jaar lopen.

3.2.5 Eindhoven

In Eindhoven heeft 26 procent van de basisschoolleerlingen een niet-Westerse achtergrond. Bijna een derde van de scholen vormt geen afspiegeling van de wijk. Op negen scholen is meer menging mogelijk gezien de samenstelling van de buurt.

Gedurende de pilotperiode zijn in Eindhoven de ouderinitiatieven blijvend ondersteund en uitgebreid. De scholencarroussels hebben volgens plan plaatsgevonden. Bij aanvang van de pilot zijn door de gemeente en de besturen negen scholen onderscheiden die geen afspiegeling vormen van de wijk. Deze scholen zouden volgens afspraak in 2018 een afspiegeling van de wijk moeten zijn. De twee grote schoolbesturen in Eindhoven staan achter de doelstellingen en de daarbij behorende streefcijfers voor gemengd onderwijs. Uit een meting van april 2011 blijkt dat de gewenste integratie op aantal

³ R. Gilsing en B. Tierolf (2010) *Ouders nemen de wijk*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

pilotscholen plaatsvindt. Wanneer de ontwikkeling op dezelfde manier doorzet, zullen de prestatieafspraken in 2018 zijn behaald. De gemeenteraad heeft bovendien in 2010 een motie aangenomen voor een centraal aanmeldsysteem. In overleg met de schoolbesturen is nu besloten om vooralsnog niet over te gaan tot centrale aanmelding, maar de instroom te reguleren via de vve. Iedere basisschool in Eindhoven heeft namelijk een vve-voorziening.

Tabel 3.5 Pilot in Eindhoven

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegengaan segregatie
1. Stimuleren ouderinitiatieven door aanstellen ouderambassadeurs	Aantal actieve ouderinitiatieven in 2011 is 4.	Menging op twee scholen
2. Vergroting van communicatie en voorlichting	<ul style="list-style-type: none"> • Vier scholentochten in 2011 • Betrekken Voor- en vroegschoolse educatie (vve) en consultatiebureaus bij voorlichting • allochtoon ouderplatform opgericht 	Niet bekend
3. Invoeren van centrale aanmelding met voorrang voor kinderen in de wijk	Vooralsnog gaat instroom gereguleerd worden via de vve	n.v.t.
4. Maken van prestatieafspraken over tegengaan segregatie die worden betrokken bij aanvraag onderwijshuisvesting	Wettelijk niet toegestaan	n.v.t.

3.2.6 Nijmegen

In Nijmegen is iets meer dan twintig procent van de basisschoolleerlingen van niet-Westerse afkomst. De basisschoolpopulatie vormt in grote mate een afspiegeling van de wijk (78%).

In de pilot in Nijmegen is vooral ingezet op het opzetten van Schoolwijzer, een centraal aanmeldsysteem. Sinds 2010 is dit systeem operationeel geworden. De meeste kinderen konden geplaatst worden op de eerste school van voorkeur. Kinderen worden bij voorrang geplaatst in de eigen wijk. In eerste instantie leek het erop dat meer ouders hadden gekozen voor een school in de eigen wijk. Uit de recente evaluatie door de gemeente Nijmegen blijkt echter dat dit niet het geval is.

Tabel 3.6 Pilot in Nijmegen

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegengaan segregatie
1. Centraal aanmeldsysteem voor hele stad met capaciteitsplafonds	Schoolwijzer ingevoerd en in april 2010 eerste toewijzing van kinderen volgens systeem. 95% op school eerste keuze.	(nog) Beperkt
2. gerichte voorlichting aan ouders	<ul style="list-style-type: none"> Via website Schoolwijzer informatie over alle scholen. In 2008 1 scholentocht in één wijk, in 2011 drie. Gemeente wilde schoolconsulent aanstellen, is niet gebeurd. 	Beperkt Nog te vroeg
3. Stimuleren ouderinitiatieven	Één succesvol ouderinitiatief en één startend initiatief	Menging op één school
4. Werken aan gemengde wijken	Gedurende de pilotperiode heeft geen herstructurering plaatsgevonden	n.v.t.

Nijmegen wilde ook een centraal aanmeldsysteem om te komen tot een betere verdeling van leerlingen met een lage startkans over de scholen. De capaciteitsplafonds zijn echter dermate hoog, dat hierop niet is gestuurd. De gemeente wilde ook ouderinitiatieven stimuleren. Eén ouderinitiatief is reeds gestart voor de pilotperiode en heeft geleid tot meer menging op de betreffende school. Recent is een tweede initiatief gestart, dat ondersteund wordt door de gemeente.

3.2.7 Deventer

In Deventer is 15 procent van de leerlingen van niet-Westerse afkomst. Tien scholen vormen geen afspiegeling van de wijk. Dit zijn vooral scholen met tussen de vijftig en zeventig procent leerlingen van allochtone afkomst.

Tabel 3.7 Pilot in Deventer

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegengaan segregatie
1. Centraal aanmeldsysteem	Sinds 2009 wordt gewerkt met een centraal aanmeldsysteem. Eenmaal per jaar worden leerlingen toegewezen	98% op school van eerste voorkeur, vier scholen beter gemengd.
2. Voorlichting aan ouders	Folder met indeling van scholen naar wijk	n.v.t.

In Deventer is snel na de start van de pilot een centraal aanmeldsysteem ingevoerd. Inmiddels zijn kinderen driemaal volgens dit model geplaatst. Vrijwel alle kinderen kunnen op de school van eerste voorkeur worden

geplaatst. Meer kinderen gaan in de eigen wijk naar school en vier scholen zijn beter gemengd.

Het systeem staat echter onder druk omdat er steeds meer scholen een stedelijke voorziening zijn, waardoor zij kinderen kunnen ontvangen uit een groter voedingsgebied.

3.2.8 Schiedam

In Schiedam is bijna 50 procent van de leerlingen tussen de vier en de twaalf van allochtone afkomst. Er zijn een drietal wijken, waar meer menging mogelijk zou zijn.

Tabel 3.8 Pilot in Schiedam

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegengaan segregatie
1. Invoering minimumleeftijd bij inschrijving op school	Draagvlak voor invoering. Nog discussie over leeftijd (2 of 2,5 jaar)	Nog niet van toepassing
2. Gerichte voorlichting aan ouders	<ul style="list-style-type: none"> • Informatiefolder op wijkniveau en voor hele stad • Scholentochten in drie wijken. 2 lage opkomst, 1 redelijke opkomst 	Weinig en nog te vroeg
3. Opstarten ouderinitiatief via scholentocht	Niet gelukt	n.v.t.

De meeste activiteiten die zijn voorgenomen in het kader van de pilot zijn uitgevoerd. Er zijn folders gemaakt en verspreid. Verder worden er afspraken over het aannamebeleid gemaakt. Ook zijn er scholentochten georganiseerd en is het aantal vriendschapsscholen uitgebreid. De opbrengsten zijn echter beperkt. De opkomst bij de drie scholentochten was gemiddeld laag, waardoor de inspanningen groter waren dan de opbrengsten. Er zijn geen ouderinitiatieven ontstaan. Als belemmeringen voor verdere resultaten ziet de gemeente de afnemende leerlingaantallen en de beperkte mogelijkheden om wijken te mengen, omdat er nauwelijks meer nieuwbouwprojecten plaatsvinden.

3.2.9 Tilburg

In Tilburg is bijna een kwart van de leerlingen van niet-Westerse afkomst. In zes wijken zijn de scholen geen goede afspiegeling van de wijk waar ze in staan.

De activiteiten die zijn voorgenomen in het kader van de pilot zijn uitgevoerd. Er zijn folders met scholen per wijk gemaakt en toegezonden aan alle ouders met jonge kinderen. In 2010 zijn drie scholentochten georganiseerd. In 2011

zijn zes scholentochten gepland. De scholentochten zijn goed bezocht. Het is echter niet gelukt om deelnemende ouders te stimuleren om een ouderinitiatief te starten.

Tabel 3.9 Pilot in Tilburg

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegengaan segregatie
1. Beïnvloeden van keuzegedrag van ouders door voorlichting	<ul style="list-style-type: none"> • Informatie over scholen op wijkniveau • Drie goed bezochte scholentochten 	Nog niet meetbaar
2. Opstarten ouderinitiatieven via scholentochten	Niet gelukt	n.v.t.

Er zijn drie ouderkamers gestart op brede scholen. Deze ouderkamers worden vooral door allochtone ouders bezocht en dienen voor ontmoeting en voorlichting over schoolkeuze.

De gemeente overweegt wat zij verder nog zullen doen om segregatie tegen te gaan. Het tegengaan van segregatie leeft niet echt onder de schoolbesturen. Zo is er discussie over de vraag wie scholentochten in de toekomst moet gaan organiseren.

3.2.10 Almelo

In Almelo is 25 procent van de leerlingen van allochtone afkomst. In vier wijken is sprake van 'witte' vlucht.

Tabel 3.10 Pilot in Almelo

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegengaan segregatie
1. Voorlichting ten behoeve van een onderbouwde keuze van ouders voor een school in de eigen wijk	<ul style="list-style-type: none"> • Bestaande scholenkrant is aangepast naar wijkniveau • In twee wijken zijn scholentochten georganiseerd 	Nog niet meetbaar
2. Ontmoeting bevorderen tussen scholen met verschillende populaties	Het plan heeft een beperkte invulling gekregen. Drie scholen die deel uitmaken van een brede school ondernemen samen naschoolse activiteiten	n.v.t.

De resultaten van de pilots zijn beperkt. De activiteiten om ouders gericht voor te lichten over scholen in de eigen wijk hebben volgens plan plaatsgevonden. De informatie over scholen vindt nu wijkgericht plaats. Onder het

huidige college is hier echter minder draagvlak voor. De scholentochten hebben een beperkte opkomst. De gemeente wil hier wel mee doorgaan, maar verwacht een grotere inzet van de scholen zelf.

De samenwerking tussen de drie scholen die één Brede School vormen, beperkt zich vooralsnog tot activiteiten op het organisatorische vlak, zoals het samen inhuren van naschoolse activiteiten.

Verder acties om segregatie tegen te gaan worden belemmerd door het krimpende leerlingaantal en stagnerende nieuwbouw. De inzet van de gemeente wordt nodig geacht om het onderwerp op de agenda te houden bij de besturen.

3.2.11 Amersfoort

In Amersfoort is bijna twintig procent van de leerlingen in het basisonderwijs van niet-Westerse afkomst. In zes wijken vormen de scholen geen afspiegeling van de wijk.

Tabel 3.11 Pilot in Amersfoort

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegengaan segregatie
1. Beïnvloeden van keuzegedrag van ouders door voorlichting	<ul style="list-style-type: none"> Over het algemeen goed bezochte scholentochten sinds 2008. Aantal deelnemers begint nu af te nemen 	Niet gemeten
2. Ondersteunen ouderinitiatieven	Vijf ouderinitiatieven	Op twee scholen is al duidelijk sprake van menging
3. Onderzoeken mogelijkheden voor minimuminschrijfleefijd	Vooralsnog te weinig draagvlak bij de besturen	n.v.t.

Er zijn nog weinig meetbare resultaten van de pilots. De scholentochten worden goed bezocht. De indruk bestaat dat de scholentochten leiden tot extra inschrijvingen op de scholen. Er zijn op vijf scholen ouderinitiatieven in Amersfoort, op twee scholen is al duidelijk sprake van menging. Voor een vast aanmeldmoment is vooralsnog te weinig draagvlak bij de besturen. De mogelijkheden hiervoor worden nog verder uitgezocht.

3.2.12 Leiden

In Leiden is een kwart van de leerlingen in het basisonderwijs van niet-Westerse afkomst. Er is een 'witte' vlucht uit een deel van de wijken naar scholen buiten de wijk of zelfs buiten de gemeente.

Tabel 3.12 Pilot in Leiden

Pilotonderdeel	Resultaat	Effect tegengaan segregatie
1. Schoolkeuze-voorlichting	<ul style="list-style-type: none"> • Website gestart met informatie over scholen • Schoolkeuzegids gestuurd naar ouders met kinderen van 2 jaar 	Niet meetbaar
2. Wijkgerichte aanpak	Vijf wijken kwamen in aanmerking, onvoldoende draagvlak bij schoolbesturen om te komen tot maatregelen	n.v.t.
3. Aannamebeleid/aanmeldbeleid	Een aanmeldleeftijd wordt opgepakt in het kader van maatregelen rond Passend Onderwijs	n.v.t.
4. Bevorderen ontmoeting door inzetten combinatiefunctionaris	Valt onder ander beleid, vindt wel doorgang	n.v.t.
5. Het instellen van regels rond huisvesting	Scholen mogen niet meer uitbreiden in de wijk als er genoeg plaatsen zijn	Nog niet meetbaar

De resultaten van de pilot in Leiden zijn beperkt. De voorlichting over de scholen in de wijk heeft gestalte gekregen via een gids en een website van de gemeente. Ouders met kinderen die twee jaar worden, krijgen deze gids toegestuurd. De wijkgerichte aanpak heeft nauwelijks iets opgeleverd. Het bleek binnen de wijken niet mogelijk om tot een gezamenlijke aanpak van de besturen te komen voor bijvoorbeeld het organiseren van een scholentocht. Er zijn wel afspraken over onderwijshuisvesting gemaakt. Het thema van een vaste aanmeldleeftijd wordt opgepakt in het kader van passend onderwijs en heeft nog geen invulling gekregen. De combinatiefuncties krijgen wel invulling, maar vallen buiten de pilot 'tegengaan segregatie'.

3.3 Realisatie gestelde doelen en maatregelen per instrument/gemeente

We beschrijven de opbrengsten van de pilots aan de hand van de instrumenten die zijn ingezet in de gemeenten. Per instrument beschrijven we eerst kort de uitgangspunten.⁴

3.3.1 Centraal aanmeldsysteem

In de gemeenten Amsterdam, Utrecht, Nijmegen, Deventer, Schiedam, Amersfoort en Leiden was het onderzoeken van de mogelijkheden voor en het invoeren van een centraal aanmeldsysteem of een vaste aanmeldleeftijd een

⁴ Uitgebreidere informatie over de wijze waarop een instrument kan worden ingezet is te vinden bij het Kenniscentrum Gemengde Scholen.

onderdeel van de pilot. In Eindhoven is dit onderdeel na een raadsbesluit in 2010 aan de pilot toegevoegd. In Den Haag wordt nu een aanmeldsysteem ontwikkeld.

Amsterdam, Nijmegen en Deventer zijn gedurende de pilotperiode ook daadwerkelijk overgegaan tot het instellen van een vast aanmeldsysteem. Nijmegen heeft een stadsbreed systeem ingevoerd waarbij ouders hun kind op een vaste aanmeldleeftijd kunnen aanmelden via een website of bij een fysiek loket, de zogenoemde Scholenwijzer. Voor Deventer geldt een vaste aanmeldleeftijd. Ouders kunnen zich melden op de school van eerste voorkeur. In Amsterdam wordt met verschillende systemen gewerkt. In stadsdeel West is sprake van een Scholenwijzer West, waarbij ouders zich, net zoals in Nijmegen, op een vast moment kunnen aanmelden via een website. In Overamstel/Buitenveldert wordt gewerkt met een scholenring, waarbij de ouders zich op de eerste school van voorkeur melden. De ervaringen met dit systeem zijn zodanig positief, dat ook in drie andere stadsdelen onderzocht wordt of het systeem kan worden ingevoerd.

De drie gemeenten hanteren min of meer dezelfde voorrangsregels. In de eerste plaats hebben broertjes en zusjes van kinderen die reeds op school zijn voorrang. Vervolgens kinderen uit het vastgestelde voedingsgebied van de school. In Amsterdam gelden ook voorrangsregels voor een groepsaanmelding, wanneer de groep anders is van samenstelling dan de school. In Nijmegen heeft de gemeente capaciteitsplafonds ingesteld per school. Deze waren echter ruim voldoende voor het aantal te plaatsen kinderen, waardoor er niet gestuurd is op de verdeling kansarme en kansrijke leerlingen over de scholen.

In de drie gemeenten met een centraal aanmeldsysteem heeft tenminste eenmaal plaatsing via het nieuwe systeem plaatsgevonden. De ervaringen die hierbij zijn opgedaan, hebben geleid tot kleine aanpassingen in het systeem.

Resultaten

Op basis van het onderzoek concluderen we het volgende over het centraal aanmeldsysteem:

- Een centraal aanmeldsysteem heeft tot gevolg dat meer kinderen in de eigen wijk naar school gaan.
- Er is meer transparantie voor scholen, ouders en gemeente door de centrale registratie en de vastgestelde termijnen van aanmelding die voor alle scholen hetzelfde zijn.
- Er is meer gelijkheid tussen ouders, lager en hoger opgeleid, omdat zij op hetzelfde moment hun kinderen aanmelden.
- Op basis van de cijfers is nog te vroeg om te kunnen concluderen of het instrument ook leidt tot minder segregatie binnen de wijk. Vooralsnog lijkt het erop dat er weinig verandering is in de samenstelling van de scholen.

Positieve resultaten

In alle gemeenten die een centrale aanmelding kennen, is gebleken dat ouders in grotere mate kiezen voor scholen in de eigen wijk bij invoering van een vast aanmeldmoment. Tevens komt uit de pilots naar voren dat de overgrote meerderheid van de kinderen wordt geplaatst op de eerste school van voorkeur, namelijk meer dan 95 procent. Ook stijgt het aantal kinderen dat in de eigen wijk naar school gaat licht. De 'vlucht' van kinderen naar andere wijken neemt af.

Een centraal aanmeldsysteem wordt, in situaties waarbij er scholen met wachtlijsten zijn en andere scholen voldoende plaats hebben, gezien als een bruikbaar instrument. Het biedt meer inzicht in beschikbare capaciteit, het is transparanter voor ouders. De aanmeldprocedure is voor alle scholen gelijk, zodat de kennisvoorsprong van hoogopgeleide ouders beperkt wordt. Verder voorkomt het dubbele inschrijvingen en is er sneller duidelijkheid over de plaatsing van het kind. Een voorbeeld van meer inzicht in de situatie is Zuideramstel. Hier bleek dat er onvoldoende plaatsen op de scholen waren om alle kinderen uit de wijk te laten instromen. Door het plaatsen van noodgebouwen bij de verschillende scholen hebben toch alle kinderen een plek gekregen in de wijk.

Door specifieke voorrangsregels te hanteren blijkt het mogelijk om ouderinitiatieven te stimuleren. In Amsterdam heeft de voorrangsregel voor groepsinschrijvingen een stimulerend effect op ouderinitiatieven. Ouders houden zo meer controle over de keuze van de school waarop hun kind geplaatst gaat worden. In Nijmegen heeft een school met een bestaand ouderinitiatief kunnen profiteren van de centrale aanmelding. De school bleek mede vanwege het ouderinitiatief aantrekkelijk voor ouders die als gevolg van het aanmeldsysteem een school in de eigen wijk zochten.

Beperkingen van het systeem

Nog niet duidelijk is of de scholen binnen een wijk meer gemengd worden. Het is nog te vroeg om de nieuwe instroom terug te zien in de statistieken van DUO. Daarnaast is er in nog geen enkele gemeente op gestuurd. Het lijkt er voorsnog op dat sommige scholen binnen een wijk meer profiteren van de extra instroom dan andere. Er blijven binnen de wijk dus verschillen bestaan tussen meer 'witte' en meer 'zwarte' scholen. Een andere belemmerende factor is het feit dat een klein deel van de scholen is aangewezen als stedelijke voorziening. Dit zijn scholen met een specifiek aanbod, waardoor zij leerlingen uit een hele gemeente trekken. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om een Islamitische school, Vrije School of Montessori-onderwijs. Deze scholen doen wel mee aan het centrale aanmeldsysteem, maar trekken leerlingen uit de hele stad. Met name in Deventer ervaren sommige scholen dat zij leerlingen 'verliezen' aan de stedelijke voorzieningen, terwijl zij zelf geen leerlingen uit andere wijken kunnen aannemen. Dit zorgt voor blijvende discussie over het systeem.

In de gemeenten met een centraal aanmeldsysteem is nog niet gestuurd op de verhouding kansrijk/kansarm. In Amsterdam Oud-West is hier wel over

gesproken en is er onderzoek naar gedaan. Door samenvoeging van de stadsdelen en onvoldoende draagvlak is dit onderdeel van de pilot gestopt. In IJburg zijn er nog geen afspraken gemaakt. In Nijmegen waren de capaciteitsplafonds ruim voldoende voor de kinderen die in de eigen wijk op school wilde. Er is dan ook (nog) niet geselecteerd op het criterium kansarm/kansrijk. Het is ook de vraag of er in de gemeente of stadsdelen voldoende draagvlak is voor het sturen op kansrijk/kansarm. Uit de interviews, maar ook uit reacties in de pers en op studiedagen, komt naar voren dat besturen en beleidsmakers vrezen dat het sturen op kansrijk/kansarm te sterk raakt aan de keuzevrijheid van ouders.

Geen resultaat

In de overige zes gemeenten die een vaste aanmeldsysteem wilden invoeren is dit gedurende de pilotperiode (nog) niet van de grond gekomen. In Utrecht bleek onvoldoende draagvlak bij de schoolbesturen. Er is dan ook niet overgegaan tot invoeren van een model, maar tot een meer wijkgerichte aanpak. In Leiden is wel draagvlak voor een vaste aanmeldleeftijd. Dit is tijdens de pilot echter niet verder uitgewerkt, omdat eventuele invoering verbonden zal worden met de ontwikkelingen rond passend onderwijs. In Schiedam en Amersfoort wordt nog over een vast aanmeldsysteem gediscussieerd. Er is nog geen overeenstemming over de precieze leeftijd van inschrijven. In Eindhoven wil de gemeenteraad dat er een centraal aanmeldsysteem wordt ingesteld. Vooral nog wordt gekeken hoe via de vve-instroom meer gestuurd kan worden.

3.3.2 Voorlichting ouders

Een belangrijk element van de pilots in alle gemeenten is voorlichting over schoolkeuze aan ouders. Alle gemeenten hopen dat ouders een meer overwogen keuze maken, wanneer zij goed zijn voorgelicht. Voor de gemeenten die een centraal aanmeldsysteem hebben ingevoerd, geldt dat dit alleen samen kan gaan met een goede voorlichting over de scholen in de wijk. Gemeenten kunnen bij de voorlichting over scholen een belangrijke faciliterende rol spelen. De gemeenten doen dit op verschillende manieren, zoals het maken van voorlichtingsfolders, het organiseren van scholentochten en het inzetten van intermediairs of ambassadeurs. Met name de scholentochten hebben veel ingang gevonden in de gemeenten.

Folders per wijk

Alle gemeenten hebben meer vorm gegeven aan het beschikbaar stellen van informatie aan ouders. Deventer, Rotterdam, Amsterdam Zuidoost en West, Nijmegen, Schiedam, Leiden, Amersfoort, Tilburg en Almelo hebben folders gemaakt, waarbij de scholen per wijk worden gepresenteerd. Gemeenten als Tilburg en Schiedam hebben zelfs aparte folders per wijk gemaakt. In Nijmegen en Amsterdam West is ook alle informatie via een speciaal opgezette website te vinden. Sommige gemeenten hebben voor het eerst een folder laten maken.

Ouders met kinderen rond de twee jaar krijgen de folders toegestuurd. Ook zijn de folders in de meeste gemeenten beschikbaar via het CJG, kinderdagverblijven en peuterspeelzalen.

Het effect van folders op het keuzegedrag van ouders is moeilijk meetbaar en is in de gemeenten dan ook niet in kaart gebracht. Zo is er ook geen zicht op welke groepen (hoogopgeleid/laagopgeleid, autochtoon/allochtoon) vooral gebruikmaken van de folders.⁵ Wel geven organisaties als het CJG aan tevreden te zijn met de folders, omdat ze ouders concrete informatie mee kunnen geven, als zij vragen over schoolkeuze hebben.

Scholentochten

In het kader van tegengaan van segregatie worden scholentochten door de pilotgemeenten gefaciliteerd in wijken waar scholen geen afspiegeling vormen van de samenstelling van de wijk. Met name in wijken waar sprake is van 'witte vlucht' worden scholentochten als goed instrument gezien. De scholentochten richten zich op de hoger opgeleide ouders. De verwachting is dat ouders door de kennismaking met scholen in de wijk mogelijk tot een andere schoolkeuze komen. Een andere verwachting van gemeenten bij het opzetten van een scholentocht is dat het mogelijkheden biedt voor het mobiliseren van ouders voor een ouderinitiatief.

In Rotterdam wordt er al enige jaren gewerkt met voorlichtingscarrouzels. In de pilots hebben meer gemeenten gebruik gemaakt van dit instrument. In Den Haag, Eindhoven, Nijmegen, Almelo, Schiedam, Amersfoort en Tilburg zijn ook scholentochten gehouden.

Het succes van de scholentochten verschilt sterk per gemeente. Gemeenten hanteren als ongeschreven regel dat een opkomst van tenminste tien procent van de aangeschreven ouders een succesvolle opkomst is. Rotterdam kent over het algemeen een goede opkomst bij scholentochten. Ook in Den Haag, Eindhoven, Nijmegen, Tilburg en Amersfoort zijn de organisatoren redelijk tevreden met de opkomst. In Almelo was de opkomst laag. Wel werd de juiste groep ouders bereikt, ouders die met een open blik naar het onderwijsaanbod kijken. Het waren ouders die bereid zijn direct of via een ouderinitiatief voor een school te kiezen die zij nog niet kenden. In Schiedam was de opkomst zeer laag.

In Leiden zijn de scholentochten niet van de grond gekomen, omdat in de wijken niet alle scholen wilden meedoen. Dit laatste is wel een voorwaarde voor een succesvolle scholentocht.

⁵ Volgens de ambassadeur gemengde scholen voelen laagopgeleide allochtone ouders zich vaak nauwelijks aangesproken door schriftelijke informatie. Deze ouders zijn zich vaak slechts in beperkte mate bewust van het belang van een weloverwogen schoolkeuze. De beschikbaar gestelde materialen (van de gemeenten en van instanties als de onderwijsinspectie) zijn hiervoor vaak te hoogdrempelig.

Effecten van scholentochten

De bijdrage van scholentochten aan het tegengaan van segregatie is bescheiden maar wel aanwezig. In Den Haag is uit de scholentocht in één van de drie wijken een ouderinitiatief voortgekomen. Ook zijn er stille inschrijvingen geweest. In Rotterdam hebben eerder gehouden scholentochten geleid tot ouderinitiatieven. In de andere gemeenten zijn er als gevolg van de scholentochten (nog) geen ouderinitiatieven tot stand gekomen, hoewel de organisatoren daarop wel hebben geprobeerd te sturen.

Gemeenten proberen inzicht te krijgen in de effecten van de scholentochten door de deelnemers na afloop te bevragen met een vragenlijst. Daaruit blijkt dat er verschillende ouders hun eerste keuze heroverwegen. Of ze ook daadwerkelijk een andere keuze maken, moet nog blijken uit follow-up onderzoek.

Een andere opbrengst van de pilots is dat de scholen meer nadenken over de wijze waarop ze zich willen presenteren aan ouders. In gemeenten waar scholentochten al meerdere jaren plaatsvinden, hebben de gemeenten een duidelijke verbetering in de presentatie van de scholen waargenomen.

Toekomst van scholentochten

De gemeenten laten de scholentochten organiseren door een bredeschoolcoördinator⁶ of ze besteden het uit aan een organisatie als Stichting Kleurrijke Scholen of het Kenniscentrum Gemengde Scholen. In alle gemeenten speelt de discussie wiens verantwoordelijkheid het is om scholentochten te blijven organiseren, de gemeente, de schoolbesturen of de scholen in de wijk. De gemeente zou zich graag beperken tot de taak van het uitnodigen van de ouders. Dit is hun verantwoordelijkheid, omdat zij beschikken over de adresgegevens. Gemeenten stellen zich de vraag of zij ook de feitelijke tochten moeten faciliteren of dat de scholen daar veel meer voor verantwoordelijk moeten worden. De verwachting is echter dat besturen en/of scholen de organisatie niet zelf zullen oppakken, vanwege de tijdsinvestering en vanuit concurrentie-overwegingen. Aangezien het vaak juist de gemeente is die wil dat scholen meer een afspiegeling van de wijk vormen, is het blijvend faciliteren van scholentochten in gemengde wijken één van de weinige instrumenten die zij ter beschikking hebben. Om kosten in de toekomst te besparen, hebben de meeste gemeenten een draaiboek laten opstellen voor de organisatie van scholentochten.

3.3.3 Ouderinitiatieven

Gemeenten staan positief tegenover ouderinitiatieven en willen deze graag faciliteren. Het gaat hierbij met name om ouderinitiatieven van hoogopgeleide ouders die hun kind naar een 'zwarte' school willen laten gaan.⁷

Ouderinitiatieven worden als wenselijk gezien, mede vanuit het gezichtspunt

⁶ Vaak de uitvoerend projectleider van de pilots.

⁷ Ouderinitiatieven door allochtone ouders om toegang te krijgen tot een 'witte' school zijn ook een mogelijkheid. In de pilots is hiermee geen ervaring opgedaan. Daarnaast gelden er andere randvoorwaarden en is een andere aanpak nodig.

dat de sleutelrol in het keuzeproces bij de ouders ligt. De ouders moeten bereid zijn hun kind naar een school te laten gaan die afwijkt van wat zij in eerste instantie goed achten voor hun kind, alle beleidsinitiatieven ten spijt. Alle pilotgemeenten steunen dan ook in meer of mindere mate ouderinitiatieven. Met name in Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven en Amersfoort vormt het ondersteunen van ouderinitiatieven een belangrijk deel van de pilots. Deze gemeenten bieden ondersteuning aan de initiatieven via ouderambassadeurs, websites met informatie, subsidie en begeleiding vanuit advies- en welzijnsorganisaties. Ook in de andere gemeenten staat het stimuleren van en ondersteunen van ouderinitiatieven op de agenda. Gemeenten hoopten erop dat via de scholentochten groepen ouders geïdentificeerd konden worden om een ouderinitiatief mee op te starten. Alleen in Den Haag is dit daadwerkelijk gelukt.

Ouderinitiatieven zijn een werkbaar instrument om te komen tot meer menging op een school. Wel is het een instrument wat veel tijd vraagt en alleen op kleine schaal zorgt voor verandering. In Rotterdam, Utrecht, Amsterdam, Nijmegen, Den Haag en Amersfoort zijn succesvolle ouderinitiatieven. Rotterdam heeft het langst ervaring met ouderinitiatieven. Van de zestien ouderinitiatieven in Rotterdam zijn er inmiddels drie gestopt, omdat de ouderinitiatieven zo succesvol zijn geweest dat de scholen volledig gemengd zijn. Twee ouderinitiatieven zijn gestopt, omdat het niet is gelukt. De overige initiatieven lopen nog en bevinden zich in een verschillend stadium wat het betreft het mengen. In de andere gemeenten lopen de initiatieven nog met meer of minder succes.

Het welslagen van een ouderinitiatief is afhankelijk van een samenspel van factoren. Belangrijk is dat de 'zwarte' school waar het ouderinitiatief zich op richt, kwalitatief goed is. Een aantrekkelijk gebouw, goede ligging en kleine klassen dragen ook bij aan een eventueel succes. Daarnaast moet er een groep enthousiaste ouders zijn die actief andere ouders werft en enthousiasmeert. Een school in een buurt waar de samenstelling van de buurt verandert door instroom van hoger opgeleiden in bijvoorbeeld nieuwbouw, biedt goede kansen. Verder moet de schooldirectie achter het initiatief staan. Zo zijn er scholen die een initiatief van ouders niet hebben opgepakt. De ouders zijn vervolgens naar een andere school gegaan.

Gemeenten hebben beperkte mogelijkheden om het tot stand komen van ouderinitiatieven te bevorderen. Zij zijn afhankelijk van ouders die zich er voor willen inzetten. Wel kunnen ze ondersteuning en facilitering bieden, zodat een beginnend ouderinitiatief kan uitgroeien tot een succesvol initiatief. Ook kan de gemeente behulpzaam zijn bij het slechten van drempels voor ouders om voor een bepaalde school te kiezen. Zo was bijvoorbeeld de mogelijkheid voor naschoolse opvang een voorwaarde voor het ouderinitiatief om te kiezen voor een bepaalde school. De gemeente heeft er vervolgens aan bijgedragen dat de vergunningen op tijd rond waren, zodat de ouders ook daadwerkelijk hun kinderen naar die school hebben laten gaan.

3.3.4 Vriendschapsscholen

In de gemeenten Rotterdam, Utrecht, Den Haag, Schiedam en Almelo maken vriendschapsscholen deel uit van de pilot. In Rotterdam, Utrecht en Schiedam lopen de initiatieven al langer en diende de pilot als een impuls om tot meer deelnemers te komen. In Rotterdam en Utrecht is de pilot tevens gebruikt om te komen tot een verdere kwaliteitsslag en inbedding van de activiteiten. Zo zijn in Rotterdam de subsidievoorwaarden aangescherpt; ouders moeten ook worden betrokken bij ontmoetingen en er moeten minstens twee ontmoetingen per jaar plaats vinden. In Utrecht is het project School in de Wereld breder van opzet en kunnen scholen naast uitwisseling met andere scholen ook activiteiten organiseren die ontmoeting met en kennis over elkaar bevorderen. De opzet is het vergroten van de betrokkenheid van leerlingen bij mondiale vraagstukken en het vergroten van kennis over groepen met een verschillende achtergrond. In alle pilotgemeenten ontvangen de scholen ondersteuning via een welzijns- of adviesorganisatie.

In Rotterdam en Utrecht bestonden de pilots al langer en zijn een groot aantal scholen actief als vriendschapsschool. In Den Haag groeide het aantal scholen dat meedeed aan de pilot in de eerste twee jaar sterk om daarna te stagneren. In Schiedam is het aantal scholen tijdens de pilot toegenomen. In Almelo bleek te weinig interesse voor uitwisseling tussen scholen in verschillende wijken, waardoor de pilot zich heeft geconcentreerd op meer uitwisseling tussen drie scholen in een achterstandswijk die samen een gebouw delen.

Resultaten

Of vriendschapsscholen bijdragen aan meer ontmoeting en begrip tussen leerlingen is lastig in kaart te brengen. Onder meer Belaba (2011) heeft dit in Rotterdam onderzocht voor haar scriptie.⁸ Een van haar belangrijkste bevindingen is dat bij het bevorderen van interetnisch contact in de context van de school in ieder geval aan twee voorwaarden moet worden voldoen. Er moet sprake zijn van gelijke omstandigheden tussen de scholen, wat betreft inzet en organisatie. Ook moet vermeden worden dat de culturele achtergronden van de kinderen actief betrokken worden in de ontmoetingen. Nadruk op culturele achtergronden werkt averechts en leidt eerder tot polarisatie. Uit de rapportage van het Kenniscentrum Gemengde Scholen komen vergelijkbare voorwaarden naar voren.⁹ Belangrijk zijn onder meer regelmatig contact, betrokkenheid van ouders en team, activiteiten met gemengde teams, waarborgen van gelijkwaardigheid tussen leerlingen en het inbedden in reguliere activiteiten. Goed georganiseerde activiteiten waarbij kinderen

⁸ W. Belabas (2011) *Vriendschapsscholen: contact of conflict*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

⁹ Kenniscentrum Gemengde Scholen (2011) *Vriendschapsscholen. Hoe pilotgemeenten opbrengsten in kaart brengen en voorbeelden van activiteiten ter inspiratie*. Amsterdam/Rotterdam: KGS.

samen sporten of werken aan een project kunnen dus wel een positieve bijdrage leveren. Zo wordt dit ook ervaren door de deelnemende scholen. Financiële en praktische ondersteuning worden door de scholen belangrijk gevonden. Deelname aan vriendschapsscholen concurreert om tijd en inzet met andere activiteiten die scholen ook moeten bieden. Opvallend daarbij is dat veel scholen weinig verbinding leggen tussen activiteiten voor verschillende doelen. Terwijl die vaak wel mogelijk is. Zo kan een activiteit voor Kinderboekenweek goed gecombineerd worden met de partnerschool,

Het aantal vriendschapsscholen is het laatste schooljaar nauwelijks toegenomen. Dit heeft verschillende redenen. In veel gemeenten komt de nadruk in het onderwijs en het beleid weer steeds meer op taal en rekenen te liggen. Rotterdam stopt mede om die reden vanaf 2012 met het ondersteunen van de vriendschapsscholen. Utrecht is gestopt met verdere werving. De bereidheid van scholen om deel te nemen is niet altijd groot. Veel scholen vinden het wel een goed initiatief, maar geven prioriteit aan andere activiteiten.

3.4 Kwantitatieve opbrengsten per gemeente en op niveau van de scholen

De kwantitatieve opbrengsten zijn lastig in kaart te brengen, zoals is aangegeven in paragraaf 3.2. In bijlage 2 zijn cijfers per pilotgemeente opgenomen voor de jaren 2008 en 2010. De populatie van de meeste scholen is in die periode niet van karakter veranderd. In de meeste gemeenten zijn er slechts kleine verschuivingen te zien tussen de categorieën scholen met weinig en met veel leerlingen van niet-westerse herkomst. De controlegemeenten laten hetzelfde beeld zien.

Om toch enig zicht te krijgen op de instroom van autochtone leerlingen op concentratie- of 'zwarte' scholen hebben we voor deze scholen gekeken naar de mate waarin de instroom van 4- en 5-jarigen naar etnische afkomst afwijkt van de samenstelling van de leerlingpopulatie.¹⁰ Een verschil kan een indicatie zijn voor een verandering van de instroom. We noemen de instroom meer gemengd, wanneer het percentage 4- en 5-jarige leerlingen met een niet-westerse achtergrond meer dan vijf procent lager is dan het percentage 6- tot 14-jarigen met die achtergrond op de school. Tabel 3.13 laat bijvoorbeeld zien dat op 45 procent van de concentratie- en zwarte scholen in Amsterdam de samenstelling van de jongste leeftijdsgroepen minimaal 5 procent meer gemengd was dan die in de oudere leeftijdsgroepen.

¹⁰ We hebben voor deze analyse gebruikgemaakt van een bestand van DUO-CFI met leerlingtelgegevens naar leeftijd en etnische achtergrond (teldatum 1 oktober 2010). Deze gegevens zijn gebaseerd op de leerlingtelling via het persoonsgebonden nummer, waarmee ze voor het eerst beschikbaar zijn gekomen. Een vergelijking met eerdere jaren is niet mogelijk.

Tabel 3.13 Concentratie- en zwarte scholen met een percentueel lagere instroom van leerlingen met een niet-westerse achtergrond

Gemeente	Concentratie- en zwarte scholen met minimaal 5% lagere instroom niet-westerse leerlingen**		Totaal aantal concentratie- en zwarte scholen in gemeente*
	Abs.	%	%
Amsterdam	52	45	115
Rotterdam	48	44	109
Den Haag	18	28	64
Utrecht	14	45	31
Eindhoven	6	50	12
Schiedam	5	50	10
Tilburg	5	50	10
Nijmegen	5	71	7
Leiden	1	20	5
Amersfoort	3	60	5
Deventer	0	0	4
Almelo	1	50	2
Totaal Nederland	223	38	584

* Onder concentratiescholen verstaan we scholen met een percentage niet leerlingen van niet-westers afkomst tussen de 50 en 70 procent. Zwarte scholen hebben een percentage van 70 procent of hoger.

** Het percentage 4-5 jarigen van niet-westerse herkomst vergeleken met het percentage 6-14 jarigen van niet-westerse afkomst.

Uit tabel 3.13 komt verder naar voren dat negen van de twaalf pilotgemeenten in verhouding meer concentratie- en 'zwarte' scholen kennen met een meer gemengde instroom. Het percentage ligt in die gemeenten hoger dan het landelijke percentage (38%). We benadrukken dat het om een indicatie gaat. Het is nog te vroeg om alleen op basis van deze cijfers over 2010 conclusies te trekken over de effecten van de pilots en verbanden te leggen tussen veranderingen in de samenstelling van scholen en het gevoerde beleid in de pilots. De instroom is van veel meer factoren afhankelijk. Bovendien zijn voor een goede effectmeting gegevens over meerdere jaren nodig.

Alleen wanneer op individueel schoolniveau gekeken wordt, kan bepaald worden of een eventuele verschuiving mede het gevolg is van activiteiten die onder de pilot vallen. Voor een deel van die scholen is dat inderdaad het geval. Met name op scholen waar een ouderinitiatief is gestart (vaak voor de pilot) en ondersteund is gedurende de afgelopen periode is een verschuiving van 'zwarte' naar meer gemengde school te zien.

Een deel van de pilotgemeenten heeft ook zelf onderzoek verricht naar veranderingen in de samenstelling van de scholen. Ook zij zijn voorzichtig met het trekken van conclusies over de resultaten van het beleid. Hieronder volgen twee voorbeelden voor Amsterdam en Nijmegen. In Amsterdam heeft de Dienst Onderzoek en Statistiek de ontwikkelingen in Amsterdam voor 2006, 2008 en 2009 gekeken naar de mate waarin scholen een afspiegeling van de buurt vormen. Zij hanteren hierbij een afwijking van meer of minder dan 20 procent. Tussen 2006 en 2009 was een lichte afname van het aantal scholen

dat geen afspiegeling vormt van de buurt. O+S is voorzichtig met het geven van verklaringen. Het kunnen autonome processen zijn, zoals verandering van de buurtsamenstelling of een verhuizing van een school naar een andere buurt. Daarnaast zorgen kleine fluctuaties in de leerling- of buurtpopulatie al voor een andere 'kwalificatie'.¹¹

In Nijmegen is in kaart gebracht wat de effecten zijn van de invoering van Schoolwijzer. De gemeente kijkt hierbij naar sociaaleconomische achtergrond. Het percentage kinderen met een lage startkans dat instroomt op een achterstandsschool lager is dan het totale percentage kinderen met lage startkans op die school. Voor een deel wordt dit verklaard door het afnemende aantal leerlingen met een lage startkans. Het blijkt namelijk dat driekwart van de kinderen met een lage startkans, die dichtbij een achterstandsschool wonen ook naar die school gaat. Van kinderen zonder lage startkans, die dicht bij een dergelijke school wonen gaat nog niet de helft naar de achterstandsschool. De Schoolwijzer heeft hier nog geen verandering in kunnen aanbrengen.¹²

¹¹ Gemeente Amsterdam, Dienst O&S (2010) *Stand van zaken segregatie basisonderwijs, schooljaar 2009/2010*. Amsterdam: Dienst O+S

¹² Gemeente Nijmegen (2011) *Evaluatiebeleid anti-segregatiebeleid*. Nijmegen.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

Onderzoeksvragen

Gemeentelijk beleid en opzet pilots

1. Wat is het gemeentelijk beleid ten aanzien van het tegengaan van segregatie in het basisonderwijs in de zeven pilotgemeenten?
2. Welke plek nemen de pilots in binnen het algemene beleid?
3. Hoe zijn de pilots vormgegeven (organisatie, samenwerking) en welke specifieke instrumenten worden er in het kader van de pilot ingezet om segregatie in het basisonderwijs tegen te gaan?

Werking pilots

4. Hoe verloopt de uitvoering van de pilots in de praktijk?
5. Welke knelpunten doen zich voor en hoe worden die opgelost?
6. In hoeverre zijn de gestelde doelen en maatregelen gerealiseerd?

Opbrengsten

7. Wat is de Ausgangssituatie op de scholen voor basisonderwijs in de pilotgemeenten wat betreft de samenstelling van de leerlingpopulatie bij aanvang van de pilot?
8. Hoe ontwikkelt de samenstelling van de leerlingpopulatie zich in deze gemeenten gedurende de pilot?
9. Zijn er verschillen in ontwikkeling in de leerlingpopulatie op de basisscholen in de pilotgemeenten als die worden vergeleken met scholen in controlegemeenten, die niet aan de pilot deelnemen? Hoe kunnen deze verschillen in ontwikkeling worden geduïd?
10. Wat is de bijdrage van de verschillende instrumenten die gericht zijn op ontmoeting (bijvoorbeeld vriendschapsscholen in Rotterdam en School in de wereld in Utrecht) aan het intensiveren van de contacten tussen allochtone en autochtone leerlingen?
11. Zijn er verschillen in ontwikkeling in de leerlingpopulatie op de scholen tussen de drie gemeenten (Amsterdam, Utrecht en Deventer) die experimenteren met vaste aanmeldmomenten? Welke factoren zijn daarbij van invloed?
12. Hoe beoordelen de betrokken partijen in de pilotgemeenten de verschillende ingezette instrumenten en de effecten daarvan op het bestrijden van segregatie in het basisonderwijs en het vergroten van contacten tussen autochtone en allochtone leerlingen?

Aanbevelingen

13. Welke lessen kunnen worden getrokken uit de ervaringen uit de pilots ten aanzien van het tegengaan van segregatie in het basisonderwijs?
14. Wat zijn de mogelijkheden en voorwaarden voor effectief overheidsingrijpen ten aanzien van segregatie?

BIJLAGE 2

Beschrijvingen per pilotgemeente

In hoofdstuk 3 staat een korte beschrijving per pilotgemeente. In deze bijlage worden de pilots uitvoeriger beschreven. We geven daarbij een kwantitatief beeld, beschrijven kort de opzet van de pilot, de uitwerking en de resultaten.

Kwantitatieve gegevens

In de tabellen met kwantitatieve gegevens staat de ontwikkeling in het percentage leerlingen naar etnische afkomst tussen 2007 en 2010. Daarnaast geven we een beschrijving van de instroom van 4-5 jarige leerlingen naar leerlinggewicht tussen 2008 en 2010. De cijfers zijn afkomstig uit de integrale leerlingtellingen van DUO-CFI.¹

Voor de tabellen in dit hoofdstuk geldt het volgende: per pilot wordt kort de kwantitatieve stand van zaken per 1 oktober 2010 en 2007 gegeven. Daarbij merken we op dat de cijfers van 2007 gebaseerd zijn op de 'oude' registratie van etnische herkomst van voor de invoering van het persoonsgebonden nummer in het primair onderwijs onderwijsnummer en die van 2010 op de 'nieuwe' registratie. Door het verschil in registratie zijn beide jaren slechts globaal vergelijkbaar.

Op basis van het percentage leerlingen van niet-westerse afkomst is een indeling in vier categorieën scholen gemaakt. Hoe hoger dit percentage, hoe 'zwarter' de school is. De categorieën zijn:²

- 'Witte' school <20% leerlingen van niet-westerse afkomst.
- Gemengde school 20-50% leerlingen van niet-westerse afkomst.
- Concentratieschool 50-70% leerlingen van niet-westerse afkomst.
- 'Zwarte' school >70% leerlingen van niet-westerse afkomst.

We hebben in onze analyses ook gekeken naar veranderingen in de leerlingpopulatie naar sociaaleconomische achtergrond op scholen in de pilotgemeenten, omdat dat eveneens een belangrijke indicator is voor het landelijke en gemeentelijke onderwijsbeleid. Daarom hebben we de instroom van 4-5 jarigen naar leerlinggewicht voor 2008 en 2010 vergeleken. Hiervoor is ook een indeling in vier categorieën gemaakt naar het percentage

¹ Het betreft cijfers op vestigingsniveau. Ook zijn in sommige gemeenten scholen die buiten de stad liggen in de cijfers opgenomen. Dit staat aangegeven bij de tabellen.

² Deze grenzen worden onder meer door het Kenniscentrum Gemengde Scholen en de gemeenten Amsterdam en Rotterdam gehanteerd. Sommige gemeenten hanteren echter andere grenzen, bijvoorbeeld Den Haag gaat uit van 25 procent. Wanneer dit het geval is, wordt het vermeld in de begeleidende tekst van de tabel.

gewichtenleerlingen op een school.³ De indeling is gebaseerd op de indeling naar niet-westerse afkomst. Het bleek echter dat meer dan de helft van de scholen in de categorie <20% gewichtenleerlingen viel. Deze categorie is daarom verdeeld in tweeën. De categorie >70% was daarentegen nauwelijks gevuld en daarom samengevoegd met de categorie 50-70%. Samengevat hanteren we de volgende indeling:

- <5% gewichtenleerlingen
- 5-20% gewichtenleerlingen
- 20-50% gewichtenleerlingen
- >50% gewichtenleerlingen

Per gemeente worden in dit hoofdstuk drie tabellen gepresenteerd. In de eerste tabel wordt de verdeling van de leerlingen naar afkomst gegeven. In de tweede tabel gaat het om het voorkomen van 'witte', gemengde, concentratie- en 'zwarte' scholen volgens de hierboven genoemde criteria. In de derde tabel staat de instroom van 4-5-jarigen naar leerlinggewicht.

We merken nadrukkelijk op dat het moeilijk is om al harde uitspraken te doen over het verband tussen ingezette maatregelen in het kader van de pilots en ontwikkeling van de leerlingsamenstelling, Veranderingen in de bevolkingssamenstelling van een wijk, nieuwbouw, stadsontwikkeling, ouderinitiatieven, een betere informatievoorziening voor ouders kunnen een veel sterkere invloed hebben. Onze analyses geven slechts eerste voor de ontwikkelingen die zich voordoen op de scholen.

Naast de cijfers over de samenstelling van de leerlingpopulatie worden in de tekst ook percentages gepresenteerd over de mate waarin de basisschoolpopulatie in een wijk een afspiegeling vormt van de verdeling over de hele stad en over de mate waarin de schoolpopulatie een afspiegeling vormt van de buurt. Deze cijfers zijn afkomstig uit de studie van het Kenniscentrum Gemengde Scholen (2009) over de samenhang tussen wijksamenstelling en de samenstelling van de scholen.⁴ Voor meer details over deze cijfers verwijzen we naar de studie van het Kenniscentrum. Indien gemeenten andere cijfers gebruiken, waardoor andere uitkomsten mogelijk zijn, wordt daarnaar verwezen. Overigens is het gebruik van 'te wit' of 'te zwart' altijd gerelateerd

³ In het gebruikte percentage gewichtenleerlingen zijn de leerlingen met een gewicht van 0,3 en de leerlingen met een gewicht van 1,2 samengenomen.

⁴ Kenniscentrum gemengde scholen (2009) *Leerlingen, basisscholen en hun buurt: schoolpopulatie in 38 gemeenten vergeleken met hun buurtpopulatie*. Rotterdam: CED. Voor de bepaling of een school 'te wit' of 'te zwart' is, worden de volgende grenzen gehanteerd:

- 'te wit': het percentage niet-westerse leerlingen is meer dan 20 procentpunten lager dan het percentage in de buurt;
- 'witter': het verschil tussen het schoolpercentage en het buurtpercentage is 10 tot 20 procentpunten;
- 'komt overeen': het verschil is minder dan + of – 10 procentpunten;
- 'zwarter': er zijn 10 tot 20 procentpunten meer leerlingen van niet-westerse afkomst op de school dan in de buurt;
- 'te zwart': het percentage niet-westerse leerlingen is meer dan 20 procentpunten hoger dan dat in de buurt.

aan de samenstelling van de buurt. Dit houdt in dat bijvoorbeeld een gemengde school 'te wit' of 'te zwart' kan zijn ten opzichte van de buurt.

Kwalitatieve beschrijving

Wat het kwalitatieve gedeelte betreft, worden eerst de inhoud en de plaats van de pilots binnen het bredere beleid per pilotgemeente beschreven. Vervolgens wordt ingegaan op de ontwikkelingen die zich sinds het voorjaar van 2009 hebben voorgedaan in de pilotgemeenten.

2.1 Amsterdam

2.1.1 Segregatie: kwantitatief

Een kleine meerderheid van de Amsterdamse leerlingen is van niet-westerse afkomst. Amsterdam is een sterk gesegregeerde stad, waar maar weinig wijken een afspiegeling vormen van de gemiddelde samenstelling van de stad.

Tabel B2.1 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	46%	47%
Niet-westerse afkomst	54%	53%

Bron: DUO-CFI

De meerderheid van de scholen in Amsterdam zijn scholen met meer dan 50 procent leerlingen van niet-westerse afkomst (zie tabel B2.2). Uit het rapport van de Dienst O&S van Amsterdam blijkt dat 18 procent van de scholen geen afspiegeling vormt, zij zijn te zwart of te wit ten opzichte van de wijk.⁵ In de afgelopen drie jaar hebben zich kleine verschuivingen voorgedaan in de samenstelling van de schoolpopulatie. Er zijn iets minder witte scholen en iets meer gemengde scholen. Er zijn in verhouding echter ook meer zwarte scholen gekomen.

Tabel B2.2 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen - vestigingsniveau

	2007	2010
witte school < 20% nw	19%	15%
gemengde school 20-50% nw	27%	29%
concentratieschool 50-70% nw	13%	11%
zwarte school > 70%	41%	45%
Totaal (n)	206	208

Bron: DUO-CFI

⁵ Dienst Onderzoek en Statistiek, gemeente Amsterdam (2010) *Stand van zaken segregatie basisonderwijs, schooljaar 2009/2010*. Amsterdam: Dienst O&S

Als we kijken naar de instroom naar gewichtenleerlingen zien we in Amsterdam dat op een aantal scholen met meer dan 50 procent gewichtenleerlingen de nieuwe instroom van 4- en 5-jarigen minder gewichtenleerlingen kent.

Tabel B2.3 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op-vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	19%	20%
5-20% gewichtenleerlingen	23%	24%
20-50% gewichtenleerlingen	36%	38%
>50% gewichtenleerlingen	21%	17%
Totaal (n)	201	201

Bron: DUO-CFI

De dienst Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam heeft recent de mate van afspiegeling in beeld gebracht.⁶ Er heeft voor etnische segregatie een vergelijking met de vorige meting in 2008 plaatsgevonden, waarbij sprake is van een lichte afname van segregatie, zoals blijkt uit B2.4. Ook in de wijken zoals Zuideramstel, waar een gezamenlijke regeling rond inschrijving is, worden scholen geleidelijk een afspiegeling van de wijk.

Tabel B2.4 Te zwarte en te witte scholen het basisonderwijs in relatie tot de buurt in Amsterdam, 2006, 2008 en 2009 (%)

	2006	2008	2009
Te zwart	14%	13%	12%
Afspiegeling	77%	79%	82%
Te wit	8%	7%	6%
Totaal (n)	203	202	203

Bron: Dienst O+S, gemeente Amsterdam, 2010

2.1.2 Achtergrond pilot

Amsterdam voert al geruime tijd beleid om segregatie in het onderwijs tegen te gaan. Zo is er in 2007 het convenant 'Kleurrijke basisscholen' getekend door de schoolbesturen, stadsdelen en centrale stad.⁷ Dit convenant bleek echter tot weinig resultaten te leiden. De gemeente heeft in 2008 gekozen voor een

⁶ Dienst Onderzoek en Statistiek, gemeente Amsterdam (2009) *Stand van zaken segregatie basisonderwijs, schooljaar 2008/2009*. .

⁷ In dit convenant zijn verschillende doelstellingen geformuleerd, zoals:

- kinderen van verschillende culturen, gezindten en sociaaleconomische achtergronden in Amsterdam leren elkaar via het onderwijs kennen;
- bevorderen dat scholen kleurrijk en gemengd worden en een afspiegeling vormen van de buurt; scholen spelen zo een belangrijke rol bij de integratie van diverse bevolkingsgroepen;
- 'witte' en 'zwarte' scholen hebben contact met elkaar;
- scholen hebben geen wachtlijsten.

gebiedsgerichte aanpak, waarbij op wijkniveau gekeken is naar de mogelijkheden. Een stadsdeel kon een verzoek indienen voor het uitvoeren van een pilot. De gemeente faciliteerde de pilots vervolgens met het aanstellen van een projectleider om de pilot te begeleiden. De focus lag hierbij op het ontwikkelen heldere en transparante afspraken rondom het aanmelden en plaatsen van leerlingen (waaronder een vast aanmeldmoment).

Bij aanvang van de OCW-pilot was sprake van de volgende pilots:⁸

- Evenwicht in Amsterdam: implementatie pilot socio-economische desegregatie in Amsterdam west
- ‘Alles op zijn plaats’ het ontwikkelen van plaatsingbeleid voor West binnen de ring (WBDR)
- Kleurrijke scholen IJburg
- Kies een school in de buurt, stadsdeel Zuideramstel

Amsterdam heeft de pilotmiddelen van OCW toegevoegd aan het eigen budget dat beschikbaar was voor de eigen pilots.

Inmiddels zijn er nog vier pilots bijgekomen om te komen tot plaatsingbeleid/buurtschoolbeleid in de Watergraafsmeer, Amsterdam Zuid, Centrum en in Amsterdam Noord. Zij zijn voornemens om op hoofdlijnen de regeling over te nemen zoals deze sinds 2012 in Zuideramstel wordt toegepast.

De gemeente Amsterdam investeert sterk in het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs in de stad en in faciliteiten voor ouders. Een goede onderwijskwaliteit is een eerste vereiste. Op het vlak van het tegengaan van segregatie naast de vaste aanmeldmomenten onderneemt Amsterdam nog meer om segregatie tegen te gaan en ontmoeting te stimuleren. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het ondersteunen van ouderinitiatieven in verschillende stadsdelen en het werken aan burgerschap in het onderwijs. Tevens wordt getracht door gemengd te bouwen kansrijke groepen te behouden in gesegregerde wijken.

2.1.3 Uitvoering en resultaten pilots

Hieronder worden de pilots kort beschreven, zowel de opzet als de resultaten aan het eind van de pilotperiode.

‘Evenwicht in Amsterdam’, Implementatie pilot socio-economische desegregatie in Amsterdam West.

In Oud-West is al sinds 2003 plaatsingsbeleid. Kinderen werden op basis van de beschikbare capaciteit van scholen en de voorkeur van ouders op basisscholen in de buurt geplaatst. De effecten van dit beleid om segregatie tegen te gaan, waren voornamelijk beperkt. In het kader van de OCW-pilot wilde

⁸ Er was nog een vijfde onderdeel, namelijk het begeleiding van het proces van sluiting van een ‘zwarte’ basisschool in Oud Zuid. Dit proces is reeds in 2009 redelijk succesvol afgerond. De leerlingen zijn verspreid over verschillende buurtscholen om concentratie op één andere buurtschool te vermijden.

het stadsdeel komen tot een zeventig procent kansrijk/dertig procent kansarm-verdeling op de scholen en controlled choice in voeren volgens de ideeën van Bowen Paulle.⁹

In 2009 is deze pilot gestaakt. De betrokken partijen moesten concluderen dat het binnen de pilotperiode niet zou lukken om te komen tot een controlled choice aanpak. Er was te weinig draagvlak, mede vanwege de samenvoeging van stadsdeel Oud-West met drie andere westelijke stadsdelen binnen de ring. In de andere drie stadsdelen was nog geen centraal aanmeldmoment, waardoor het invoeren van een controlled choice aanpak niet aan de orde was.

‘Alles op zijn plaats’, het ontwikkelen plaatsingsbeleid voor West binnen de ring

Het doel van de pilot was het vaststellen van voedingsgebieden van de scholen en eenduidige en wettelijk toegestane regels voor de plaatsing van kinderen op de scholen voor primair onderwijs. De voedingsgebieden en regels moesten een bijdrage leveren aan het creëren van buurtscholen en het voorkomen van segregatie in de stadsdelen. Door goede voorlichting over het systeem moest draagvlak onder de ouders worden gecreëerd.

In het najaar van 2010 is het administratieve aanmeldsysteem ingericht. Vanaf 1 januari 2011 is het bureau, Schoolwijzer West, operationeel. Ouders melden zich aan met een formulier of via de website. Voorrangsregels zijn:

- Broertjes en zusjes van kinderen die al op school zitten;
- Kinderen die op de voorschool hebben gezeten die verbonden is aan de basisschool.
- Kinderen woonachtig in het voorrangsgebied van de school.
- Kinderen die door ouders als groep worden aangemeld en daarmee een bijdrage leveren aan het mengen van de school.

De kinderen worden geplaatst op basis van de voorrangsregels. Mochten er binnen de categorie te veel aanmeldingen zijn, dan wordt overgegaan tot loting. Op de leeftijd van 3 jaar wordt een kind in West in het administratieve systeem tijdelijk geplaatst op één van de scholen van voorkeur. Indien ouders deze plaatsing accepteren is de plaatsing definitief. Opvallend is dat ouders gebruik maken van de voorrangsregel van groepsaanmelding als de groep een bijdrage levert aan het mengen van de school. Op drie scholen is op die manier inmiddels een ouderinitiatief gestart in West.

Iedere maand worden nu kinderen geplaatst. Sommige ouders hebben nog bezwaren bij het systeem. Zo kunnen zij zich niet altijd vinden in de postcode-indeling. De gemeente wil daarom de klachtenprocedure verbeteren voor ouders.

Een ander punt van zorg is de voortgang van het systeem als de pilot is afgelopen. De financiering van het stadsdeel stopt dan. Het is de bedoeling dat de besturen het loket zelf in stand houden. Het is nog niet zeker of dit ook zal gebeuren, mede in verband met de kosten voor de schoolbesturen.

⁹ B. Paulle & A. Vink (2007) *Amsterdams basisonderwijs in sociaal economisch evenwicht? Een nieuwe visie op haalbare desegregatieprojecten*. The Bridge Research Partnership.

'Kleurrijke scholen IJburg'

IJburg is een jonge wijk in Amsterdam. De wijk biedt wat samenstelling betreft een goede mix om tot gemengde scholen te komen. Desondanks bleek aan het eind van het schooljaar 2007/2008 een toenemende gesegregeerde instroom van leerlingen op de basisscholen naar sociaaleconomische achtergrond. Om de segregatie tegen te gaan, is daarom een projectgroep gestart die in samenwerking met de diverse doelgroepen (ouders, peuterspeelzalen, kinderopvang, schoolbesturen, schooldirecteuren en schoolteams) initiatieven heeft ontwikkeld. Het belangrijkste onderdeel daarvan is het opzetten van een centraal aanmeldsysteem. De invoering heeft veel overleg gevraagd tussen de betrokken partijen. Eind 2011 is het beleidsdocument vastgesteld. Voor maart 2012 beslissen de Medezeggenschapsraden van de betrokken scholen erover. Wanneer het wordt aangenomen, zal het aanmeldsysteem per 1 augustus 2012 worden ingevoerd.

In IJburg zijn vooralsnog geen voorrangsgebieden aangewezen. Wel is het uitgangspunt dat het kind in de buurt op school gaat en de school een afspiegeling van de buurt vormt. Waarschijnlijk wordt het model dat gebruikt is in Zuideramstel ook ingevoerd in IJburg. Uniek in IJburg is dat er bij de voorrangregels voor plaatsing ook gekeken wordt naar de verdeling naar gewicht. Het centrale aanmeldsysteem geldt voor de nieuwe aanmeldingen. Zij-instroom wordt door de scholen zelf geplaatst.

Kies een school in de buurt, stadsdeel Zuideramstel

Uit Zuideramstel gingen 'kansrijke' kinderen vaak in andere stadsdelen op school. Het stadsdeel wil deze beweging tegengaan en komen tot meer gemengde scholen. De pilot heeft zich in eerste instantie gericht op de Rivierenbuurt. In deze buurt werken de vijf basisscholen sinds februari 2010 met een gezamenlijke aanmeldings- en plaatsingregeling. De uitgangspunten zijn dat kinderen in de eigen woonomgeving op een basisschool terecht kunnen, dat dubbele inschrijvingen worden voorkomen en ouders rechtsgelijkheid te garanderen bij de toedeling van een plaats op school. Om te komen tot een werkbaar model vond vooral overleg plaats op het niveau van de directeuren. Gezocht is naar gemeenschappelijke belangen en beelden, zodat draagvlak voor het invoeren van een systeem ontstond.

In het model is een voorrangsgebied voor elke school vastgesteld. Scholen bleken vaak nauwelijks zicht te hebben op de leerlingenstromen in en uit de wijk. Ook hadden zij geen zicht op het leerlingpotentieel rond hun eigen school. Hierdoor bleek ook dat er in het stadsdeel onvoldoende kennis was over het benodigde aantal plaatsen om alle kinderen uit de buurt te plaatsen.

In het aanmeldsysteem in Zuideramstel is gekozen voor een gezamenlijk registratiesysteem voor de scholen. Ouders melden zich op de school van voorkeur. Vervolgens wordt de aanmelding door de directeur in een geautomatiseerd registratie- en toewijzingssysteem ingevoerd. Ook de andere schooldirecteuren hebben toegang tot dit systeem, de zogenoemde

Scholenring. Van de ouders wordt verwacht ook nog een tweede of derde school van voorkeur in de wijk aan te geven. Op een vast moment, drie keer per jaar worden de leerlingen toegewezen aan de scholen. Er worden hierbij de volgende voorrangsregels toegepast:

- zusje of broertje op dezelfde school;
- wonen in het voorrangsgebied van de school;
- keuze voor geloofs- of levensovertuiging;
- keuze voor onderwijskundig profiel;
- ouder werkzaam op de school.

Indien er meer meldingen dan plaatsingen zijn, dan wordt er geloot. Dit gebeurt in een openbare bijeenkomst. De ouders worden hiervan op de hoogte gesteld. Wanneer een kind wordt uitgeloot, wordt gezocht naar plek op één van de andere scholen in dit gebied.

In het kader van de pilot is verder tevens geïnvesteerd in de informatievoorziening. Bij de start van de regeling is op de websites van de scholen dezelfde informatie geplaatst. De nadruk ligt hierbij op het belang van in de eigen wijk naar school gaan.

Er zijn nu verschillende plaatsingronde geweest. Er is sprake van een groter percentage leerlingen dat in de eigen wijk op school gaat. In de gebieden Buitenveldert en de Pijp wordt er aan gewerkt om de regeling in het gehele stadsdeel tenminste op hoofdlijnen ingevoerd te krijgen.

De bijdrage aan meer menging is vooralsnog beperkt, aangezien de betrokken buurten gesegregeerd zijn.

2.1.4 Voortzetting van het beleid na de pilotperiode

Amsterdam kijkt in een aantal opzichten af van de andere gemeenten. Vooral de twee bestuurslagen, centrale stad en stadsdelen, met verschillende verantwoordelijken, maakt dat het opzetten van initiatieven om segregatie tegen te gaan lastig is. De centrale stad heeft zelf geen sturingsmogelijkheden en kan alleen door het faciliteren via bijvoorbeeld projectleiders, proberen het proces op gang te krijgen. Ook zijn de besturen groter dan in de meeste andere gemeenten. Mogelijk komt er een stadsbrede invoering van een centraal aanmeldsysteem. Er wordt al gewerkt aan een gezamenlijk toelatingsbeleid in de Watergraafsmeer, in Centrum en Amsterdam Noord.

In het stedelijke beleid ligt nu de nadruk op het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs. Het uitgangspunt dat kinderen bij voorkeur in de eigen wijk naar school gaan blijft echter overeind.

2.2 Rotterdam

2.2.1 Segregatie: kwantitatief

Een meerderheid (53%) van de leerlingen in het Rotterdamse basisonderwijs is van niet-westerse afkomst. In Rotterdam is sprake van een sterke mate van segregatie tussen wijken.

Tabel B2.5 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	41%	47%
Niet-westerse afkomst	59%	53%

Bron: DUO-CFI

Het feit dat de meerderheid van de leerlingen niet-westers is, vertaalt zich ook in de mate waarin concentratiescholen en 'zwarte' scholen voorkomen, namelijk zestig procent (zie tabel B2.6).

Interessanter is dan ook om te weten of het om afspiegelingsscholen gaat of niet. In 2006 was bij iets minder dan de helft van de scholen (48%) sprake van afspiegelingsscholen. Dat betekent dat een kleine meerderheid van de scholen geen afspiegeling van de wijk vormt, wat betreft de samenstelling van de schoolpopulatie. Het gaat hierbij vaker om 'te zwarte' scholen dan 'te witte'. Dus ook in de wijken waar meer menging mogelijk zou zijn, is dit vaak niet het geval.

Er zijn nauwelijks verschuivingen in het aantal 'witte' en 'zwarte' scholen in de periode 2007-2010.

Tabel B2.6 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen - vestigingsniveau

	2007	2010
witte school < 20% nw	15%	15%
gemengde school 20-50% nw	24%	25%
concentratieschool 50-70% nw	13%	14%
zwarte school > 70%	47%	46%
Totaal (n)	188	185

Bron: DUO-CFI

Als het gaat om de nieuwe instroom is er sprake van een lichte stijging gemengde scholen.

Tabel B2.7 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	13%	11%
5-20% gewichtenleerlingen	23%	25%
20-50% gewichtenleerlingen	36%	38%
>50% gewichtenleerlingen	29%	25%
Totaal (n)	182	182

Bron: DUO-CFI

2.2.2 Achtergrond pilot

De gemeente Rotterdam voert al geruime tijd beleid om de segregatie tegen te gaan. Zo presenteerden de gemeente Rotterdam en de Rotterdamse schoolbesturen in het najaar van 2004 vijf maatregelen om de segregatie in het onderwijs tegen te gaan. Deze maatregelen betroffen een integrale aanpak in de herstructureringsgebieden, ondersteuning van initiatieven van ouders, instellen van dubbele wachtlijsten, stimuleren van vriendschapsscholen en monitoren van verkleuring van scholen. Deze afspraken zijn uitgewerkt in het plan van aanpak 'Integratie op school'. In het Rotterdamse Onderwijs Beleid (ROB) 2005-2010 is de bevordering van burgerschapsvorming en integratie op scholen als speerpunt opgenomen. Onder dit speerpunt valt ook de pilot van OCW. Deze pilot vormt een verdieping van maatregelen die al gepland waren.

De OCW-pilot is ingezet als impuls voor het bestaande beleid. Er is gekozen voor het versnellen, verdiepen en uitbreiden van de bestaande plannen. Er is bewust niet gekozen voor een centraal aanmeldmoment, omdat het zowel door de gemeente als de besturen geen geschikt middel wordt geacht om meer spreiding te bereiken. Het is een middel dat vraagt om veel draagvlak en organisatie, terwijl de partijen er weinig effecten van verwachten. Zo zijn er bijvoorbeeld nauwelijks scholen met wachtlijsten. De maatregelen die Rotterdam wel genomen heeft, zijn:

- Ondersteuning en verdieping ouderinitiatieven
- Voorlichtingscarrouzels
- Vriendschapsscholen

2.2.3 Uitvoering en resultaten

Ouderinitiatieven

Rotterdam heeft al enige tijd ervaring met succesvolle ouderinitiatieven. Zo zijn er zestien ouderinitiatieven opgestart, waarvan enkele al geruime tijd lopen. Inmiddels zijn er vijf gestopt. Drie scholen zijn inmiddels geheel gemengd en bij twee ouderinitiatieven is het niet gelukt om voldoende ouders te vinden. Gedurende de pilotperiode was er een website beschikbaar voor ouders, waar zij konden zien waar reeds ouderinitiatieven zijn. Zij konden zich bij bestaande initiatieven aansluiten of een initiatief starten op scholen waar dit nog niet het geval is.

Een succesvol ouderinitiatief betekent echter verandering binnen de school. Een meer gemengde school heeft te maken met nieuwe ouders die andere verwachtingen hebben ten aanzien van de school en leerlingen met andere behoeften. In de pilot krijgen scholen ondersteuning van een samenwerkingsverband van deskundigen die de scholen begeleiden bij het bieden van meer maatwerk. Doel is het behouden en versterken van de gemengde schoolpopulatie. Er wordt een nulmeting gehouden en in kaart gebracht op welk terrein ondersteuning nodig is. De ondersteuning richt zich op de pedagogische didactische aanpak en communicatie met ouders en profilering.

In 2009 hebben vier scholen ondersteuning gekregen. In 2010 hebben nog vijf scholen deelgenomen. De scholen zijn tevreden over de ondersteuning. De ondersteuning voorziet in een behoefte. Zo bestaan er regelmatig verschillende beelden en verwachtingen tussen ouders, team en directie, waardoor communicatie soms lastig verloopt. De begeleiding biedt de scholen de mogelijkheid om beter met elkaar te communiceren. Er is een handreiking opgesteld op basis van de ervaringen van de scholen in de pilot.¹⁰

- *Voorlichtingscarrousel*

In 2006 is gestart met voorlichtingscarrousel in vier wijken. Inmiddels is dit uitgebreid naar twintig. In de carrousel presenteren scholen zich in een buurt. De ouders worden vroegtijdig op de hoogte gebracht van de mogelijkheden die zij hebben voor schoolkeuze in de wijk. Informatie over de scholen is beschikbaar via de cityportal van de gemeente Rotterdam. De gemeente organiseert en faciliteert verder in samenwerking met de scholen de carrousel. De scholen presenteren zich aan de ouders. Medewerkers van de gemeente leiden ouders langs de scholen. De carrousel vormen ook een ontmoetingsmoment, waaruit soms ouderinitiatieven ontstaan. Rond de 10 – 15 procent van de uitgenodigde ouders komen naar een scholencarrousel. Er is een draaiboek opgesteld voor de medewerkers van de gemeente, zodat het opzetten van de carrousel zo efficiënt mogelijk verloopt. De gemeente heeft echter ook minder zicht op het aantal carrousel dat georganiseerd wordt. Bij de afdeling JOS zijn sinds 2010 verschillende gebiedscoördinatoren betrokken bij het organiseren van de scholentochten. Ook organiseren scholen of ouderinitiatieven zelf carrousel.

- *Vriendschapsscholen*

Voor scholen waarvoor menging niet aan de orde is – omdat ze in een sterk gesegregeerde wijk staan of een specifieke achtergrond hebben – wordt gestreefd naar koppels van scholen die van elkaar verschillend zijn. Het doel van de vriendschapsscholen is te komen tot ontmoeting tussen groepen leerlingen met verschillende achtergrond en het kweken van wederzijds begrip en respect. Voor het opzetten van activiteiten in het kader van de vriendschapsscholen heeft de gemeente subsidie beschikbaar gesteld. Er zijn inmiddels vijftig vriendschapsscholen die in koppels van twee of meer samen activiteiten ontwikkelen.

De pilot is ingezet voor het maken van een kwaliteitsslag vanaf schooljaar 2008-2009. De voorwaarden om in aanmerking te komen voor subsidie zijn aangescherpt. Zo moet er bijvoorbeeld sprake zijn van een gezamenlijke aanvraag van scholen met verschillende achtergrond. De te ondernemen activiteiten moeten integraal deel uitmaken van het schoolplan. Ook moeten er meer klassen per school deelnemen.

¹⁰ Kenniscentrum gemengde scholen (2011) *Handreiking gemengd blijven. Tips en handvatten voor scholen om gemengd te blijven.*

Een stagiair heeft onderzoek gedaan naar de vriendschapsscholen. Daaruit blijkt dat er gelijkwaardigheid moet zijn tussen scholen in de mate waarin in activiteiten wordt geïnvesteerd en de mate waarin de ontmoetingen worden gedragen. Ook moeten projecten gericht zijn op overeenkomsten en gezamenlijkheid. Als juist culturele verschillen worden benadrukt, werken de activiteiten averechts.¹¹

2.2.4 Voorzetting beleid na de pilotperiode

In de nieuwe lokale educatieve agenda (LEA) voor 2010-2015 is minder aandacht voor het thema segregatie. De toename van het aantal 'zwarte' scholen lijkt tot staan gebracht. Ook de overgang naar de gewichtenregeling waarbij etniciteit geen rol meer speelt, verandert het beeld. Inmiddels is er ook een allochtone middenklasse aan het ontstaan, die in de categorie kansrijk valt. Dit geeft een ander perspectief op de spreiding van leerlingen in de stad. Het beleid is hier echter nog niet op aangepast. Het tegengaan van segregatie staat ook minder hoog op de agenda bij zowel de besturen als de gemeente. De focus is nu gericht op het versterken van de resultaten van de scholen, vooral op taal en rekenen. Er wordt gewerkt aan leertijduitbreiding¹², groepen 0¹³ en investering in docenten. Dit neemt overigens niet weg dat de gemeente nog steeds voorstander is van het in de eigen wijk naar school gaan.

De nieuwe focus heeft ook gevolgen voor de bestaande activiteiten. Ouderinitiatieven en scholencarrouzels worden nog steeds ondersteund door de gemeente in wijken waar de scholen geen afspiegeling zijn van de buurt. Vriendschapsscholen maken echter geen onderdeel meer uit van het beleid. Scholen kunnen ermee doorgaan, maar dan wel met eigen middelen. De ondersteunende website is opgeheven.

2.3 Den Haag

2.3.1 Segregatie: kwantitatief

Iets minder dan de helft van de basisschoolleerlingen in Den Haag is van niet-westerse afkomst. Den Haag is de sterkst gesegregeerde stad van de pilots. Slechts in zeven procent van de wijken vormt de samenstelling van de basisschoolleerlingen een afspiegeling van de verdeling voor de hele stad.

¹¹ W. Belabas (2011) *Vriendschapsscholen: contact of conflict*. Rotterdam: Erasmus Universiteit

¹² In het kader van Beter Presteren, het eerste deel van het Rotterdams Onderwijsbeleid voor de jaren 2011-2014 kunnen scholen subsidie aanvragen voor leertijduitbreiding. Deze extra leertijd kan besteed worden voor de verbetering van de taal en rekenprestaties.

¹³ Groep 0 is vergelijkbaar met voorschoolse educatie, maar is intensiever en professioneler. De peuters gaan vijf dagdelen naar school en krijgen begeleiding van minimaal één leerkracht met een hbo-achtergrond. Groep 0 valt onder de school en niet onder een welzijnsorganisatie zoals de voorschool.

Tabel B2.8 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	54%	54%
Niet-westerse afkomst	46%	46%

Bron: DUO-CFI

De segregatie in de stad blijkt mede uit het relatief hoge percentage 'witte' en 'zwarte' scholen, in beide gevallen rond een derde (zie tabel B2.9).¹⁴ Deze scholen zijn echter in de meeste gevallen een afspiegeling van de wijk. Bijna zestig procent van de scholen vormt een afspiegeling van de wijk wat de etnische herkomst van de leerlingen betreft. Bijna een kwart van de scholen is 'witter' en bijna kwart is 'zwarter' in vergelijking met de wijksamenstelling. Het streven naar meer gemengde scholen is daarom maar in beperkte mate mogelijk. Toch is er in de afgelopen jaar een kleine verschuiving te zien van witte naar gemengde scholen. Het percentage zwarte scholen is echter ook licht toegenomen.

Tabel B2.9 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen - vestigingsniveau

	2007	2010
witte school < 20% nw	34%	28%
gemengde school 20-50% nw	19%	26%
concentratieschool 50-70% nw	12%	9%
zwarte school > 70%	35%	37%
Totaal (n)	137	137

Bron: DUO-CFI

De verschuivingen in de instroom leidt geen eenduidig beeld zien. Er zijn meer scholen met nauwelijks instroom van gewichtenleerlingen, als juist meer gemengde scholen.

Tabel B2.10 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op-vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	26%	35%
5-20% gewichtenleerlingen	22%	16%
20-50% gewichtenleerlingen	28%	32%
>50% gewichtenleerlingen	24%	17%
Totaal (n)	136	136

Bron: DUO-CFI

¹⁴ Den Haag hanteert zelf andere grenzen voor het bepalen van 'witte' en 'zwarte' scholen, namelijk 25/75.

2.3.2 Achtergrond van de pilot

Den Haag hanteert het uitgangspunt dat kinderen zo veel mogelijk in de eigen wijk naar school gaan. Doordat Den Haag een sterk gesegregeerde stad is, zijn de mogelijkheden voor meer menging op school beperkt. Toch hecht de gemeente veel belang aan het bevorderen van integratie en communicatie tussen basisschoolleerlingen met verschillende culturele en sociaaleconomische achtergronden. Het tegengaan van segregatie in het onderwijs is dan ook een onderwerp dat al langer op de agenda staat en ook in de Haagse Educatieve Agenda (HEA) 2010-2014 is opgenomen.

Ook de Haagse schoolbesturen vinden het een belangrijk onderwerp. In maart 2008 hebben de Haagse schoolbesturen primair onderwijs daarom ingestemd met het 'Plan van aanpak Bevorderen integratie basisonderwijs'. In juli 2008 heeft dit geresulteerd in een convenant 'Integratie op Haagse basisscholen' dat is ondertekend door de gemeente Den Haag en de Haagse schoolbesturen primair onderwijs. In het convenant is gekozen voor het bevorderen van integratie in het basisonderwijs via twee sporen. Het gaat hierbij om:

- Bevorderen ouderinitiatieven
- Ontmoetingen

2.3.3 Uitvoering en resultaten

Bevorderen ouderinitiatieven

In vier gemengde wijken (Regentesse en Valkenboskwartier, Kortenbos, Bezuidenhout en Zeeheldenkwartier) zijn vijftien 'te zwarte' en 'te witte' scholen geïdentificeerd. Doelstelling voor de pilot was om in deze wijken te komen tot een betere afspiegeling door middel van ouderinitiatieven. Door voorlichting aan scholen en ouders en het faciliteren van groepsaansmeldingen, hoopte de gemeente dit doel te bereiken. Er is een projectleider aangesteld om scholen en ouders te begeleiden en ondersteunen. Het project staat bekend als 'school om de hoek.'

Om de voorlichting aan ouders te verbeteren, zijn in drie wijken scholentochten georganiseerd. In de vierde wijk is dit gedurende de pilotperiode niet gelukt, onder andere vanwege onrust in de wijk door sluiting van een school. De scholentochten zijn ook de vindplaats van ouders voor ouderinitiatieven.

Het organiseren van wijkcarroussels blijkt een goede instrument om te komen tot meer samenwerking en uitwisseling tussen scholen. In 2009 zijn in drie wijken carroussels georganiseerd waaraan alle scholen in de wijk hebben deelgenomen. In 2010 zijn twee scholentochten georganiseerd. Alle ouders met kinderen tot vier jaar zijn aangeschreven en uitgenodigd. De opkomst bij de scholentochten ligt tussen de 40 en 80 mensen. In 2011 is er ook een wijkcarroussel georganiseerd in de wijk Rivierenbuurt op verzoek van de ouders.

De verschillende partijen zijn enthousiast over de carroussels. Scholen zien een mogelijkheid om zich te profileren bij ouders. Ook de ouders zijn tevreden. De ouders die zich melden voor een scholentocht zijn vaak mensen die bewust in een gemengde wijk zijn gaan wonen en het kind ook in de wijk naar school willen laten gaan. Door de scholentochten hebben zij op een makkelijke manier toegang tot informatie over de scholen in de wijk. Een achterliggend doel van de scholentochten was het stimuleren van ouderinitiatieven. In de wijk Regentesse Valkenboskwartier is dit gelukt. Er zijn twee ouderinitiatieven gestart, waarvan één al heeft geleid tot meer menging in de onderbouw op de betrokken school. Ook bestaat bij de gemeente de indruk dat het aantal zogenoemde stille inschrijvingen op wijkscholen is toegenomen.

Ontmoetingsscholen

In de wijken waar menging niet aan de orde is vanwege de samenstelling van de bevolking, wordt ingezet op het bevorderen van de ontmoeting tussen leerlingen van verschillende scholen. Er zijn 62 'witte' en 'zwarte' concentratiescholen aangewezen, die in aanmerking komen voor deelname aan de ontmoetingsprojecten.

Een school krijgt subsidie als zij ontmoetingsprojecten opzet samen met een school met een andere leerlingsamenstelling. Doel van de activiteiten is het bevorderen van communicatie en integratie tussen de leerlingen (vanaf groep 3) met verschillende achtergronden, het wegnemen van eventuele vooroordelen en het kweken van meer wederzijds begrip en respect tussen de kinderen. Er is een subsidiekader ontwikkeld met eisen waaraan de activiteiten moeten voldoen. De scholen worden ondersteund en begeleid door een projectleider die is aangesteld door de gemeente. Er is een website met informatie voor de scholen. De inzet van een projectleider heeft volgens de gemeente duidelijk meerwaarde. Zij helpt de scholen bij het ontwikkelen van de activiteiten en houdt oog op de inhoud van de activiteiten. Het blijkt dat scholen veel tijd en energie kwijt zijn om de logistieke kant van een samenwerkingsactiviteit uit te voeren, waardoor het inhoudelijke aspect soms wat ondersneeuwt. Dit geldt overigens vooral in het eerste jaar van de activiteiten, waarin scholen nog ervaring op moeten doen met alle aspecten die samenhangen met het organiseren van gezamenlijke activiteiten.

Het streven van de gemeente was om te komen tot 32 deelnemende scholen. Dit is niet gelukt, ondanks uitgebreide wervingsactiviteiten van de projectleider. Scholen vinden het vrijwel allemaal een mooi idee, maar slechts een beperkt aantal scholen kan en wil er tijd voor vrij maken naast de andere activiteiten die ze al doen. Er zijn nu negen à tien koppels actief. Er wordt door de projectleider minder op werving in gezet en meer op het versterken van de ontmoetingen.

2.3.4 Na de pilotperiode

In Den Haag wordt het gemeentelijke integratiebeleid voortgezet. De afspraken staan ook in de Haagse Educatieve Agenda en lopen in ieder geval door tot 2014. Scholentochten blijven doorgang vinden. Een voorwaarde voor ondersteuning van de gemeente bij de organisatie van een scholentocht is dat er mogelijkheden zijn om 'witte' vlucht tegen te gaan.

Een ontwikkeling die is voortgekomen uit de pilots is het vast aanmeldmoment. Door het toegenomen contact tussen besturen en scholen, is er bij alle partijen meer behoefte ontstaan aan transparantie rond aanmelding en inschrijving. Er is nu een aanmeldleeftijd vastgesteld van 1 jaar. De precieze invulling wordt verder uitgewerkt en moet voor 2013 klaar zijn.

2.4 Utrecht

2.4.1 Segregatie: kwantitatief

Bijna twee derde van de leerlingen in Utrecht is van Westerse afkomst. Utrecht is een stad die wordt gekenmerkt door een gesegregeerde wijkopbouw.

Tabel B2.11 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	65%	66%
Niet-westerse afkomst	35%	34%

Bron: DUO-CFI

De gesegregeerde wijkopbouw is ook terug te zien in de samenstelling van de scholen. Bijna de helft van de scholen is voornamelijk 'wit', een vijfde 'zwart' (zie tabel B2.12). Toch blijken niet al deze scholen een afspiegeling van de wijk te vormen. Wanneer we kijken naar de verdeling van de leerlingpopulatie over de scholen binnen een wijk, dan blijkt dat op een kleine meerderheid van 56 procent van de scholen de leerlingpopulatie een afspiegeling van de wijk vormt. Op 44 procent van de scholen is dit niet het geval. Het gaat hierbij zowel om scholen die in verhouding tot de wijk 'te wit' (20%) of 'te zwart' (24%)¹⁵ zijn. In de afgelopen drie jaar zijn er kleine verschuivingen opgetreden in het percentage 'witte' en 'zwarte' scholen.

¹⁵ Het gaat hierbij volgens het rapport van Kenniscentrum Gemengde Scholen (2009) om vijftien procent 'te zwarte' scholen (meer dan 20 procent zwarter dan de wijk) en negen procent 'zwarte' scholen (10-20 procent zwarter dan de wijk).

Tabel B2.12 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen - vestigingsniveau

	2007	2010
witte school < 20% nw	45%	39%
gemengde school 20-50% nw	26%	27%
concentratieschool 50-70% nw	9%	13%
zwarte school > 70%	20%	21%
Totaal (n)	89	92

Bron: DUO-CFI

Er is weinig verandering in de instroom in het percentage gewichtenleerlingen op de scholen in Utrecht tussen 2008 en 2010.

Tabel B2.13 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op-vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	36%	40%
5-20% gewichtenleerlingen	25%	22%
20-50% gewichtenleerlingen	24%	23%
>50% gewichtenleerlingen	15%	15%
Totaal (n)	87	87

Bron: DUO-CFI

2.4.2 Achtergrond pilot

Utrecht voerde voor de pilots al jaren een actief beleid om integratie via het onderwijs te bevorderen. De pilot maakt dan ook deel uit van het lokale onderwijsbeleid, waarbij de gemeente ervoor heeft gekozen om de rijksbijdrage voor de pilots te voegen bij de eigen middelen die beschikbaar zijn gesteld voor het tegengaan van segregatie. De nadruk in de pilots lag aanvankelijk op:

- Ontmoeting: School in de Wereld
- Ondersteuning Ouderinitiatieven
- Invoeren gezamenlijk inschrijfmoment

Wat het inschrijfmoment betreft hebben gemeente en schoolbesturen gedurende de pilotperiode gekozen voor een wijkaanpak – in plaats van het gezamenlijk invoeren van een stadsbreed inschrijfmoment – hetgeen impliceert een gemeenschappelijk set van diverse maatregelen, op maat, voor een vijftal targetwijken (zie 2.2.4).

Naast bovengenoemde activiteiten is de gemeente ook actief op wijkniveau om integratie te bevorderen. Een belangrijk aspect daarbij is het aantrekkelijker neer zetten van scholen in de wijk. Zo wordt bso (buitenschoolse opvang) gestimuleerd in onderwijsgebouwen. Ook wordt gekeken naar de mogelijkheden voor meer aansprekende onderwijstijden en de mogelijkheden van de

brede school. Verder wordt er geëxperimenteerd met gemengde voorschoolgroepen om de gemengde instroom in het basisonderwijs te stimuleren.

2.4.3 Uitvoering en resultaten van de pilot

School in de wereld

In 2003 is gestart met de pilot Wereldschool, een initiatief van het Landelijk Bureau Racismebestrijding. Doel van het project is om te komen tot interscolaire uitwisseling en ontmoeting tussen scholen, waarbij mede wordt gewerkt aan het stimuleren van contacten en verstandhouding tussen leerlingen. Het gaat om het vergroten van de kennis over diverse culturele achtergronden en het bevorderen van respect en tolerantie.

In 2007 is de naam van het project veranderd in *School in de Wereld*. Scholen kunnen gezamenlijke activiteiten opzetten, maar kunnen ook eigen activiteiten gericht op burgerschap ontwikkelen. Het is daarmee tevens een instrument om burgerschap op school vorm te geven.¹⁶

De gemeente ondersteunt de scholen die deelnemen aan het project met een activiteitenbudget en begeleiding door een extern bureau.

In 2010 heeft een toekomstgerichte evaluatie van *School in de wereld* plaatsgevonden. Op basis daarvan is besloten dat er niet meer actief wordt geworven voor nieuwe scholen. Er zijn nu 24 PO-scholen en 14 VO-scholen actief, die doorgaan met hun activiteiten. De scholen ontvangen nu subsidie (1500 euro) en ondersteuning. De subsidie mag ook worden ingezet voor deskundigheidsbevordering van leerkrachten. Het blijkt namelijk dat de basishouding van docenten ten aanzien van diversiteit erg belangrijk is om te komen tot een succesvolle uitwisseling.

Bij de gemeente leeft nog steeds de vraag wat het bredere effect is van de gezamenlijke activiteiten. De gemeente heeft nu een extern bureau opdracht gegeven om meerdere burgerschapsinstrumenten, inclusief *school in de wereld*, te inventariseren en te toetsen om te komen tot effectindicatoren voor de geprefereerde burgerschapsprogramma's.

Ouderinitiatieven

De gemeente ondersteunt en stimuleert ouderinitiatieven door middelen beschikbaar te stellen voor het uitvoeren van de activiteiten. Een extern bureau ondersteunt de ouderinitiatieven, zowel richting de scholen als de ouders. In 2011 is na een aanbestedingsprocedure de begeleidende organisatie veranderd. Dit is de gemeente en de ouderinitiatieven niet goed bevallen. In 2012 is er een nieuwe aanbestedingsprocedure. Bij de gemeente zijn acht ouderinitiatieven bekend. De initiatieven verschillen in de mate waarin

¹⁶ De gemeente biedt scholen verschillende mogelijkheden om te werken aan burgerschap. Zo is vorig jaar gestart met de Vreemdzame school. Voor de vreedzame school is ook een module diversiteit beschikbaar. De gemeentelijke werkgroep Integratie en burgerschap die valt onder de LEA heeft besloten om alle burgerschapsprogramma's te inventariseren en te beoordelen op effectiviteit. Er moeten zo indicatoren worden ontwikkeld om de effecten te kunnen monitoren.

zij succesvol zijn. Op drie scholen is een meer gemengde schoolpopulatie terug te zien in de statistieken. Op de andere scholen is dit (nog) niet het geval. Een aantal ouderinitiatieven loopt niet soepel, mede doordat zij te weinig ondersteuning ervaren van de betrokken school.

Centraal aanmeldmoment

In Utrecht staat en stond het naar school gaan in de eigen wijk/buurt centraal in het beleid. In de OCW-pilot was in eerste instantie ingezet op een aanpak van segregatie via een centraal aanmeldmoment. Voor dit voornemen was echter onvoldoende draagvlak bij de schoolbesturen. Om meer zicht te krijgen op het eventuele effect van het invoeren van een centraal aanmeldmoment hebben de gemeente en besturen in het najaar van 2009 een onderzoek laten uitvoeren om de problematiek beter in kaart te brengen in vier gemengde wijken in de stad.¹⁷

Met de nieuwe wethouder is er een nieuwe fase ingegaan. Schoolbesturen en wethouder hebben segregatie nog wel op de agenda. De invulling is echter in een bredere context geplaatst en is meer gericht op streven om scholen een afspiegeling te laten zijn van de buurt/wijk waar ze staan. Kwaliteit van de scholen staat voorop. Op basis van voortschrijdend inzicht is afgestapt van een stedelijke aanpak en wordt nu gekeken op wijkniveau om te komen tot maatwerk. Hierover zijn voor de komende periode afspraken gemaakt.

2.4.4 Voortzetting beleid na de pilotperiode

Utrecht gaat door met het beleid om segregatie tegen te gaan. *School in de wereld* wordt in het schooljaar 2011-2012 voortgezet, al vindt er geen uitbreiding meer plaats. De ouderinitiatieven worden ook voortgezet. Verder is er nieuw beleid gestart voor de komende drie jaar. In overleg tussen gemeente en schoolbesturen zijn er vijf wijken (Lombok/Nieuw Engeland, Abstede/Gansstraat, Zuilen (Noordwest), Langerak/Parkwijk en Terwijde) aangewezen op basis van het onderzoek van het Verwey-Jonker instituut. In deze wijken is het verschil tussen de samenstelling van de bevolking en de scholen het grootst. Er is een projectleider aangesteld die per wijk gaat kijken wat de knelpunten zijn en welke oplossingen er mogelijk zijn. De aanpak is erop gericht om samen met alle partners in de wijk, besturen, schooldirecteuren, welzijn en ouders te komen tot oplossingen en de uitvoering ervan. Ouders fungeren als klankbordgroep en denken mee over de wijkaanpak. Het is de bedoeling dat per wijk passende oplossingen komen. Een aanmeldprocedure kan deel uitmaken van het plan van aanpak. Midden 2011 is de projectleider gestart in de eerste wijk.

¹⁷ R. Gilsing en B. Tierolf (2010) *Ouders nemen de wijk*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Een ander onderdeel van de concentratie op wijkniveau is de informatievoorziening. Ouders van 2- jarige kinderen krijgen van de gemeente een brief dat ze vroegtijdig op zoek gaan naar een buurtschool.¹⁸ Ze krijgen een lijst met scholen in de buurt. Vorig schooljaar is hier mee begonnen in samenwerking met de schoolbesturen. Er is ook een website met informatie over allerlei onderwijszaken, namelijk www.kijkoponderwijs.nl.

2.5 Eindhoven

2.5.1 Segregatie: kwantitatief

In Eindhoven is bijna driekwart van de basisschoolleerlingen van westerse afkomst. Er is sprake van segregatie tussen wijken. In 57 procent van de wijken vormt de basisschoolpopulatie een afspiegeling van de verdeling van de stad.

Tabel B2.14 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	71%	74%
Niet-westerse afkomst	29%	26%

Bron: DUO-CFI

Iets meer dan twee vijfde van de scholen zijn 'wit', er zijn ook relatief veel gemengde scholen (36%), zoals blijkt uit tabel B2.15. In de afgelopen jaren hebben zich nauwelijks verschuivingen voor gedaan in de samenstelling van de scholen.

Een meerderheid van de scholen vormt een afspiegeling van de wijk. Een derde vormt echter geen afspiegeling. Het gaat hierbij zowel om te witte als te zwarte scholen. Uit de rapportage 'Verleden heb je, toekomst moet je maken', blijkt dat in 2009 alle 'zwarte' scholen, 'zwarter' zijn dan de wijk waarin zij staan en dus geen afspiegeling vormen.¹⁹ De concentratiescholen zijn gemiddeld iets 'zwarter' dan de wijk, maar vallen in de meeste gevallen nog in de marges van afspiegeling. Drie 'witte' scholen zijn te 'wit' in vergelijking tot de buurt.

¹⁸ in Leidse Rijn en Vleuten de Meern ouders van 1-jarige kinderen in verband met wachtlijsten

¹⁹ J.G.H. Wolfs (2009) *Verleden heb je, toekomst moet je maken*. Utrecht: Forum. De aantallen van de scholen wijken iets af van de door ons gebruikte gegevens. Onze cijfers zijn net zoals voor de andere gemeenten gebaseerd op de leerlingentellingen van DUO/CFI voor 2007 en 2010.

Tabel B2.15 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen - vestigingsniveau²⁰

	2007	2010
witte school < 20% nw	41%	42%
gemengde school 20-50% nw	38%	36%
concentratieschool 50-70% nw	12%	13%
zwarte school > 70%	9%	9%
Totaal (n)	58	56

Bron: DUO-CFI

In de afgelopen twee jaar is het aantal scholen met een relatief hoge instroom van gewichtenleerlingen sterk afgenomen.

Tabel B2.16 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	18%	20%
5-20% gewichtenleerlingen	43%	43%
20-50% gewichtenleerlingen	25%	32%
>50% gewichtenleerlingen	14%	5%
Totaal (n)	56	56

Bron: DUO-CFI

2.5.2 Achtergrond pilot

In de gemeente Eindhoven zijn twee grote schoolbesturen actief. Onder deze besturen valt ongeveer negentig procent van de basisscholen. De gemeente werkt voornamelijk met deze besturen samen om segregatie in het basisonderwijs tegen te gaan. Het onderwerp staat al enige tijd op de agenda in Eindhoven. In 2006 is er een intentieverklaring opgesteld tussen de gemeente en de schoolbesturen waarin een aantal uitgangspunten is vastgelegd om integratie te bevorderen en segregatie tegen te gaan. Deze uitgangspunten zijn:

- De school is een afspiegeling van de wijk.
- De problematiek wordt aangepakt op niveau van de stadsdelen.
- Ontmoeting en samenwerking staan centraal.
- Ouders worden actief betrokken.
- Communicatie is een belangrijk stimulerend middel.

Bij de uitvoering van het beleid is gekozen voor een aanpak op school en wijkniveau. De gemeente heeft vijf gebieden aangewezen voor de pilot. Het betreft bestuurlijk aangewezen krachtwijken, wijkvernieuwingsgebieden en actiegebieden. De pilotactiviteiten concentreren zich op negen scholen in de

²⁰ De cijfers in deze tabel zijn gebaseerd op de gegevens van DUO-CFI met peildatum 1 oktober 2007 en 1 oktober 2010. Eindhoven werkt zelf met cijfers gebaseerd op het CBS. Deze wijken enigszins af van de DUO-CFI-cijfers. Het verschil wordt grotendeels verklaard door een verschil in definitie van overig niet-westers.

aangewezen buurten. Hier ziet de gemeente de beste mogelijkheden om te komen tot een meer gemengde schoolpopulatie.

In de pilot is in eerste instantie gekozen voor de volgende activiteiten:

- Stimuleren van ouderinitiatieven
- Vergroten van communicatie en voorlichting, onder meer door scholentochten

2.5.3 Uitvoering en resultaten

Stimuleren ouderinitiatieven

De gemeente heeft ervoor gekozen de ouderinitiatieven te stimuleren door de inzet van een ouderambassadeur. Het doel was om te komen tot de ondersteuning van ten minste zeven ouderinitiatieven op de negen onderscheiden basisscholen.

De ouderambassadeur is zowel door ouders als scholen benaderd om ouderinitiatieven op te zetten. Gedurende de pilotperiode is het aantal ouderinitiatieven toegenomen. Op zeven scholen zijn initiatieven genomen. Dat heeft geleid tot actieve groepen op vier scholen, die bezig met werving van andere ouders, pr en imagoverbetering. Op twee van deze vier scholen is inmiddels ook daadwerkelijk sprake van menging van kinderen. Een basisschool is nu een afspiegeling van de wijk, de andere heeft een gemengde onderbouw.

Communicatie en voorlichting

De ouderambassadeur heeft ook de taak om scholentochten te organiseren. In 2009 en 2010 zijn in totaal vier twee scholentochten georganiseerd in drie wijken. In 2011 hebben vier scholentochten plaatsgevonden. Er zijn gemiddeld 20 à 25 deelnemers geweest. Dit aantal voldoet aan de verwachtingen. Er is één tocht afgelast omdat er te weinig deelnemers waren. Uit het organiseren van scholentochten komt naar voren dat het van belang is te zorgen voor:

- een goede combinatie van populaire en impopulaire scholen, die aantrekkelijk is voor ouders;
- een goede ligging van de scholen ten opzichte van elkaar in de buurt.

Uit de reacties van de deelnemers blijkt dat een scholentocht:

- een mogelijkheid biedt om goede en objectieve voorlichting te krijgen;
- een goede mogelijkheid is om buurtscholen aan ouders te presenteren;
- de mogelijkheid biedt vooroordelen weg te nemen en het imago van een school te verbeteren.

Onduidelijk is of de scholentochten een bijdrage leveren aan een verschuiving in inschrijvingen. Enerzijds komt dit doordat ouders met kinderen van 1,5 of 2 jaar meedoen. Ze schrijven zich meestal vroeg in op een populaire school, maar pas later op een buurtschool. Anderzijds zijn er geen harde afspraken

met de scholen dat zij per ingeschreven kind bijhouden of de ouders hebben meegedaan aan een scholentocht.

Verder zijn ook de VVE-voorzieningen en consultatiebureaus actief betrokken bij de voorlichting van vooral allochtone ouders. Zij proberen ouders bewust te maken van het belang van vroegtijdig inschrijven bij scholen. Het centrum Jeugd en Gezin Eindhoven kent een onderwijssteunpunt dat advies en ondersteuning biedt aan (allochtone) ouders met vragen over het onderwijs. Tevens is er een allochtoon ouderplatform opgericht dat ondersteuning geeft aan allochtone ouders die hun kind willen inschrijven op een 'witte' school. Dit is een initiatief van de ouders zelf en wordt ondersteund vanuit Forum.

2.5.4 Voortzetting na de pilotperiode

In maart 2010 nam de gemeenteraad een motie aan waarin werd opgeroepen tot het bevorderen van de integratie op scholen via de al eerdergenoemde activiteiten die onder de pilot vallen met onder meer de volgende aanvullende maatregelen:

- De invoering van een systeem van centrale aanmelding, waarbij leerlingen uit de wijk en broertjes en zusjes voorrang hebben.
- Prestatieafspraken die worden betrokken bij de aanvragen in het kader van onderwijshuisvesting.

Vanwege het feit dat de WPO (Wet op het primair onderwijs) een limitatieve opsomming van de weigeringsgronden geeft, staat het de gemeente niet vrij weigeringsgronden toe te voegen. De twee grote schoolbesturen in Eindhoven staan achter de doelstellingen en streefcijfers voor gemengd onderwijs. Echter om dit met een centraal aanmeldsysteem te realiseren vindt geen draagvlak bij de schoolbesturen.

Uit een meting van april 2011 blijkt dat het proces van tegengaan van segregatie en het bevorderen van integratie wel plaatsvindt. Wanneer de huidige ontwikkelingen worden doorgerekend, zullen de prestatieafspraken in 2018 worden gehaald.

Uitgangspunt van het Eindhovense beleid is dat ieder kind, ongeacht zijn herkomst, een succesvolle loopbaan kan doorlopen, passend bij de capaciteiten van het kind en gericht op maximale ontplooiingskansen.

Tegengaan van segregatie in het onderwijs is één van de wettelijke kaders binnen de LEA, net zoals actief burgerschap en integratie, vrijheid van onderwijs en Voor- en Vroegschoolse educatie (VVE)

De gemeente ontwikkelt begin 2012 een nieuw beleidskader VVE. Hierin is opgenomen dat bij invoering van het nieuwe beleidskader elke schoollocatie de opdracht krijgt om te komen tot een plan VVE. Verplichte onderdelen van dit plan zijn ouderbetrokkenheid, het tegengaan van segregatie en het bevorderen van integratie. Aan de scholen die niet voldoen aan de criteria voor de typering van basisschool als afspiegeling van de buurt (zoals gedefinieerd in S. Wolfs (2009), kunnen extra voorwaarden opgelegd krijgen,

om te zorgen dat zij conform de gemaakte afspraken in 2018 wel een afspiegeling van de wijk zullen zijn.

Over de invoering van een systeem van centrale aanmelding zal nader overleg plaatsvinden na de eerste ervaringen met de lijn van het nieuwe beleidskader VVE. Dan zal worden bekeken of een centraal aanmeldsysteem nog toegevoegde waarde heeft op de reeds ingezette activiteiten.

2.6 Nijmegen

2.6.1 Segregatie: kwantitatief

Ruim driekwart van de basisschoolleerlingen in Nijmegen is van westerse afkomst. Hoewel de omvang van de niet-westerse basisschoolpopulatie niet zo groot is, wonen ze geconcentreerd in een deel van de gemeente. In de helft van de wijken is het aandeel niet-westerse leerlingen rond of boven het gemiddelde. In slechts 27 procent van de wijken in Nijmegen vormt de basisschoolpopulatie een afspiegeling van de verdeling voor de hele stad.

Tabel B2.17 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	71%	74%
Niet-westerse afkomst	29%	26%

Bron: DUO-CFI

Iets meer dan twee vijfde van de scholen zijn 'wit', er zijn ook relatief veel gemengde scholen (38%), zoals blijkt uit tabel B2.18.

Een meerderheid van de scholen vormt een afspiegeling van de wijk. Een derde vormt echter geen afspiegeling. Het gaat hierbij zowel om te witte als te zwarte scholen. In de afgelopen jaren hebben zich nauwelijks verschuivingen voor gedaan in de samenstelling van de scholen.

Tabel B2.18 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen - vestigingsniveau

	2007	2010
witte school < 20% nw	41%	42%
gemengde school 20-50% nw	38%	36%
concentratieschool 50-70% nw	12%	13%
zwarte school > 70%	9%	9%
Totaal (n)	58	56

Bron: DUO-CFI

Het aantal scholen met een hoge instroom van gewichtenleerlingen is afgenomen. Dit komt mede door het afnemend aantal gewichtenleerlingen in het algemeen.

Tabel B2.19 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op-vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	34%	41%
5-20% gewichtenleerlingen	22%	22%
20-50% gewichtenleerlingen	27%	29%
>50% gewichtenleerlingen	17%	7%
Totaal (n)	41	41

Bron: DUO-CFI

2.6.2 Achtergrond pilot

In Nijmegen is gekozen voor het tegengaan van segregatie op basis van sociaaleconomische kenmerken. Nijmegen baseert zich hierbij op de huidige gewichtenregeling. Er wordt gestreefd naar een menging van de schoolpopulatie, waarbij ten hoogste dertig procent kansarme leerlingen in een klas zitten, mede gebaseerd op de ideeën van Paulle (2007).²¹ Hiertoe zijn verregaande afspraken gemaakt tussen de gemeente en de schoolbesturen. Deze zijn vastgelegd in een convenant dat in december 2007 is ondertekend. De gemeente Nijmegen heeft afspraken gemaakt met de besturen over het doorcentraliseren van de financiële middelen voor onderwijshuisvesting en tot het vergroten van de inspanningen om tot meer sociaaleconomische integratie in het onderwijs te komen.

Om een betere menging te bereiken, heeft de gemeente vier peilers benoemd

- Centraal aanmeldmoment voor de hele stad met capaciteitsplafonds
- Beïnvloeden van schoolkeuzegedrag van ouders, onder meer door:
 - Gerichte voorlichting aan ouders
 - Stimuleren ouderinitiatieven
- Investeren in scholen waar sprake is van sociaaleconomische vlucht
- Werken aan gemengde wijken (valt buiten de pilot)

2.6.3 Uitvoering en resultaten

Centraal aanmeldmoment met capaciteitsplafonds

De gemeente en schoolbesturen streven met de centrale aanmelding de volgende doelen en effecten na:

1. *Toewijzing is eerlijk en transparant.*
Ouders melden op hetzelfde moment hun kind aan, zodat er geen voorsprong meer is voor goedingelichte ouders. De kinderen worden op alle scholen volgens dezelfde voorrangsregels geplaatst.
2. *Er gaan meer kinderen in de eigen buurt naar school en scholen vormen een betere afspiegeling van hun omgeving*
Ouders krijgen betere voorlichting. Er zijn geen wachtlijsten meer. Door de

²¹ Zie onder meer het essay van Bowen Paulle (2007) *Voorbij de oude debatten: een voorstel voor 'economische' desegregatie van het onderwijs*. Amsterdam: UvA.

voorrangsregels is helder wie geplaatst kan worden. Door de instelling van plafonds wordt de ruimte voor scholen om kinderen van buiten hun buurt op te vangen kleiner.

3. *Een betere menging leidt tot betere schoolprestaties en onderwijsperspectieven*
4. *Het systeem is efficiënt*

Er hoeft geen nieuwbouw te worden gepleegd als er nog plaats vrij is op andere scholen, voorkomt dubbele inschrijvingen en geeft in een eerder stadium meer duidelijkheid over leerlingaantallen.

Nijmegen heeft in samenwerking met de schoolbesturen een centraal aanmeldpunt 'Schoolwijzer Nijmegen' opgericht dat bestaat uit een website en een loket bij de schoolbesturen (Stichting sint Josephscholen Nijmegen). Via de website wordt een geautomatiseerd aanmeldsysteem aangeboden, waarin ouders hun kind kunnen aanmelden vanaf het moment dat het twee jaar en negen maanden is. De ouders kunnen minimaal drie en maximaal zes voorkeurscholen opgeven, waarbij ze de reden van hun keuze kunnen aangeven. Wanneer ze het programma opstarten, worden automatisch de drie dichtstbijzijnde scholen geselecteerd. Ouders kunnen dit accepteren of een eigen voorkeur invoeren.

De ouders die hun kind voor 1 maart aanmelden gaan mee in de eerste matchingsronde voor het nieuwe schooljaar. Per schooljaar wordt vervolgens bepaald of er nog nieuwe rondes zijn.²² De ouders die hun kind voor 1 maart aanmelden, hebben de grootste kans dat hun eerste voorkeurschool wordt gehonoreerd.

Bij plaatsing hebben kinderen uit Nijmegen voorrang, vervolgens worden de volgende voorrangsregels gehanteerd:²³

1. Broertjes en zusjes tot plafond (aantal beschikbare plaatsen) is bereikt.
2. Kinderen voor wie de school een buurtschool is tot het plafond is bereikt.
3. Kinderen uit Nijmegen die positief bijdragen aan de verdeling dertig procent/zeventig procent kansarm/kansrijk.
4. Overige kinderen uit Nijmegen tot plafond is bereikt.
5. Kinderen van buiten Nijmegen.

Broertjes en zusjes hebben de meeste kans op plaatsing, de kinderen voor wie de school een buurtschool is, hebben de meeste kans. Ouders die het niet eens zijn met de plaatsing, hebben de mogelijkheid om een verzoek tot heroverweging in te dienen bij een heroverwegingscommissie die door de schoolbesturen is ingericht.

Vanaf eind april 2009 is het centraal aanmeldpunt van start gegaan en konden de eerste ouders zich aanmelden. Per 1 maart 2010 zijn de eerste kinderen toegewezen aan scholen met toepassing van de nieuwe spelregels. Daarna

²² Meestal vinden twee rondes voor de zomer plaats, één net voor het nieuwe schooljaar en één in het najaar. Hierin worden ook zij-instromers meegenomen. Tussentijdse aanmeldingen die niet kunnen wachten worden wekelijks geplaatst.

²³ Wanneer een plafond halverwege een groep wordt bereikt, wordt er onder de kinderen in die groep geloot.

zijn er nog een aantal plaatsingsronde geweest om de kinderen die nog niet waren aangemeld voor 1 maart 2011 te plaatsen.²⁴ Er zijn 1591 kinderen geplaatst. De overgrote meerderheid (94%) is geplaatst op de eerste school van voorkeur. Voor kinderen die zijn aangemeld op een school in de eigen wijk is dit percentage 97%. Het percentage kinderen dat in de eerste ronde geplaatst is op de school van eerste voorkeur (zowel in de wijk als erbuiten) is ook 97 procent.

Voor de plaatsingen van schooljaar 2010/2011 is de commissie van Heroverweging tweemaal bijeen geweest. Er zijn 31 bezwaren behandeld van kinderen die voor het eerst naar school zouden gaan. Achttien bezwaren zijn afgewezen en 13 toegewezen. Voor een deel had dit te maken met toezeggingen die scholen al gedaan hadden, maar die niet overeenkomen met het systeem.

De commissie heeft geoordeeld dat de spelregels goed zijn gehanteerd. De commissie van heroverweging geeft overigens een advies. De schoolbesturen beslissen vervolgens of ze dit advies opvolgen. Ze hebben onderling afgesproken dat adviezen in principe bindend zijn, tenzij de fysieke capaciteit van de school het niet toe laat.

Al met al kan op basis van de eerste ervaringen worden geconcludeerd dat er meer transparantie is rond de toewijzing. Toewijzing vindt plaats op basis van objectieve criteria. De uitgangspunten van het systeem worden breed gedragen. Bovendien hebben ouders de mogelijkheid een verzoek tot heroverweging in te dienen. Wel is er nog enige discussie over de bepaling van de buurtscholen.

Een ander doel was meer kinderen in de eigen buurt naar school te laten gaan. Voor de invoering van het aanmeldmoment was dit percentage gemiddeld 70 procent. Na de invoering is dit percentage ongewijzigd. Dit heeft mede te maken met de hoogte van de vastgestelde capaciteitsplafonds, waardoor scholen nog plaatsen hebben voor kinderen, voor wie de scholen geen buurtschool zijn. Een bijkomend effect van de hoge plafonds is dat het criterium kansrijk/kansarm vrijwel niet aan de orde is geweest.

Over het effect op menging is nog weinig te zeggen. Echter doordat een gelijk percentage naar school gaat buiten de wijk, is er nog weinig op dit vlak te verwachten. Daarnaast blijkt door de plaatsing in de eigen wijk als belangrijk criterium te gebruiken ook een zeer gering aantal kinderen met een lage startkans, niet te zijn toegelaten op een school met voornamelijk kansrijke kinderen in een andere wijk.

Ondersteuning schoolkeuzeproces van ouders

De invoering van het centrale aanmeldmoment is samengegaan met een grotere inzet op het ondersteunen van ouders bij het maken van een schoolkeuze. De gemeente heeft hier een belangrijke rol in door het

²⁴ Hierbij gaat het bijvoorbeeld om kinderen die verhuisd zijn of kinderen die te laat ingeschreven zijn voor de eerste ronde. Het betrof het eerste jaar ongeveer 20% van de inschrijvingen.

beschikbaar stellen en bundelen van informatie. Dit gebeurt bijvoorbeeld door op de Schoolwijzer-website informatie over de scholen te geven, die ook onderling kan worden vergeleken, zoals informatie over pedagogisch concept, schoolgeld, extra activiteiten en dergelijke.

De gemeente had ook plannen om scholentochten te organiseren. Dit is maar ten dele gebeurd. In 2008 is één scholentocht gehouden, in 2011 zijn er nog drie scholentochten gehouden.

Stimuleren ouderinitiatieven

Bij aanvang van de pilot wilde de gemeente graag ouderinitiatieven ondersteunen. Gedurende de pilot is er echter nauwelijks actie door gemeente ondernomen om ouders te ondersteunen of te faciliteren om een ouderinitiatief op te zetten. De gemeente heeft zich vooral bezig gehouden met het vormgeven van Schoolwijzer. Voor de start van de het centrale aanmeldpunt waren ouders op de basisschool de Wieken gestart met een ouderinitiatief. Dit initiatief is doorgezet en leidt tot meer menging op de school. Recent is een ouderinitiatief gestart op een andere basisschool. De gemeente heeft nog niet uitgewerkt hoe ouderinitiatieven meedraaien in de toewijzing van kinderen aan de scholen.²⁵

2.6.4 Voorzetting beleid na de pilotperiode

De Schoolwijzer is geëvalueerd en besproken in de gemeenteraad in november 2011. ²⁶ De raad heeft ingestemd met het voorstel van het college. Dit houdt in dat de raad heeft ingestemd met het beleid zoals vastgesteld in de notitie "Koers gemengde scholen 2011-2014". Dit houdt in dat de hoofddoelstelling van het beleid het terugdringen van segregatie blijft. De gemeente blijft samen met de schoolbesturen werken aan de vier pijlers. De centrale aanmelding zal blijvend worden uitgevoerd onder gezamenlijke verantwoordelijkheid van gemeente en schoolbesturen, waarbij de uitvoering van Schoolwijzer voor het grootste gedeelte bij de schoolbesturen komt te liggen. De centrale aanmelding zal minder bureaucratisch georganiseerd worden en dichterbij de scholen komen te liggen. De ouders zullen meer betrokken worden bij het verbetertraject van Schoolwijzer.

2.7 Deventer

2.7.1 Segregatie: kwantitatief

De meerderheid van de basisschoolleerlingen in Deventer is van westerse afkomst, een klein deel (15%) van de leerlingen is van niet-westerse afkomst.

²⁵ Ter vergelijking, in de gemeente Amsterdam krijgen ouderinitiatieven voorrang als de nieuwe aanmeldingen als gevolg van het ouderinitiatief een bijdrage leveren aan de menging van de school.

²⁶ Zie ook: Gemeente Nijmegen (2011) *Evaluatie anti-segregatiebeleid*.

De niet-westerse leerlingen wonen redelijk gesegregeerd in Deventer. Slechts in dertig procent van de wijken vormt de schoolpopulatie een afspiegeling van de stad wat betreft hun herkomst.

Tabel B2.20 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	85%	84%
Niet-westerse afkomst	15%	16%

* Woonplaatsen: Bathmen, Deventer, Diepenveen, Lettele, Okkenbroek, Schalkhaar.
Bron: DUO-CFI

Driekwart van de scholen in Deventer zijn 'witte' scholen, een logisch gevolg van de samenstelling van de bevolking. Toch is er sprake van een viertal concentratiescholen/'zwarte' scholen.

Wanneer wordt gekeken of de scholen een afspiegeling van de wijk vormen, blijkt dit voor zeventig procent van de scholen het geval. Het zijn vooral de 'zwartere' scholen die geen afspiegeling vormen.

In 2010 zijn er meer gemengde scholen naar etnische achtergrond dan in 2007. Ook is er geen school meer met de kwalificatie 'zwart'.

Tabel B2.21 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen - vestigingsniveau

	2007	2010
witte school < 20% nw	76%	71%
gemengde school 20-50% nw	12%	20%
concentratieschool 50-70% nw	9%	9%
zwarte school > 70%	3%	-
Totaal (n)	34	35

Bron: DUO-CFI

In Deventer zijn er ook veel autochtone gewichtenleerlingen. Er zijn iets meer scholen met een gemengde instroom, maar ook een toename van scholen met een instroom van relatief veel gewichtenleerlingen.

Tabel B2.22 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op-vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	55%	45%
5-20% gewichtenleerlingen	27%	30%
20-50% gewichtenleerlingen	15%	15%
>50% gewichtenleerlingen	3%	9%
Totaal (n)	33	33

Bron: DUO-CFI

2.7.2 Achtergrond pilot

In Deventer zijn de meeste scholen dus afspiegelingsscholen. Toch constateert de gemeente een 'witte' vlucht vanuit de gemengde wijken naar de 'witte' scholen in het centrum en naar de scholen in de buitenwijken, zoals de voormalige dorpen Diepenveen en Schalkhaar. Een gevolg van deze 'witte' vlucht is dat de capaciteit van de scholen in deze wijken onvoldoende is, terwijl in andere wijken meer dan voldoende capaciteit is. De gemeente wil dat kinderen bij voorkeur in de eigen wijk op school gaan. Ook de schoolbesturen zijn hier een voorstander van. Er is daarom in juni 2008 een convenant gesloten, waarbij het in de eigen wijk naar school gaan het uitgangspunt is. Om dat te bereiken, is besloten tot de invoering van een centraal aanmeldmoment.

Het uitgangspunt achter het centraal aanmeldmoment in Deventer is het bevorderen dat kinderen in de wijk naar school gaan. De gemeente is van mening dat capaciteit van de bestaande scholen op die wijze het best wordt ingezet. Verder geeft het centraal aanmeldmoment veel informatie over leerlingstromen op basis waarvan verder beleid kan worden ontwikkeld. De verwachting was dat wanneer meer kinderen in de eigen wijk op school gaan, de scholen ook een afspiegeling van de wijk zullen gaan vormen. Hier wordt echter niet op gestuurd.

2.7.3 Uitvoering en resultaten

De gemeente Deventer is voortvarend van start gegaan en in 2009 zijn voor het eerst kinderen via het centraal plaatsingsbeleid aangemeld bij de scholen. Het systeem werkt als volgt. Kinderen moeten voorafgaand aan het jaar waarin ze vier jaar worden voor 1 februari worden aangemeld bij de voorkeurschool. Zij worden hiertoe opgeroepen door de gemeente in het najaar daarvoor. De ouders hebben vervolgens tot februari de tijd om zich te oriënteren op de scholen in de eigen wijk en de stedelijke voorzieningen. Om de ouders te ondersteunen bij de schoolkeuze, heeft de gemeente een brochure uitgegeven, waarin de scholen zich per wijk presenteren. Hierin zijn ook de aanmeldregels opgenomen.

Vervolgens worden de kinderen in maart aan de verschillende scholen toegewezen. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

1. Broertjes en zusjes hebben voorrang.
2. Een aanmelding in het eigen voedingsgebied wordt gehonoreerd.²⁷

Dit betekent dat de aanvraag van ouders die hun kinderen in de eigen wijk aanmelden, vrijwel altijd wordt gehonoreerd. Zo kon in 2009 98 procent van de kinderen op de school van keuze worden geplaatst. Een aanmelding in een andere wijk kan daarentegen leiden tot een afwijzing, indien de plaatsen al

²⁷ Een voedingsgebied is het gebied waaruit een basisschool zijn leerlingen betreft. Het bestaat meestal uit een wijk of meerdere buurten.

gevuld zijn door kinderen uit die wijk. Ouders van wie de kinderen niet op de school van hun keuze kunnen worden geplaatst, worden opgeroepen door de schoolbesturen. Vervolgens wordt gekeken welke mogelijkheden er nog zijn in de eigen wijk. Voor 29 kinderen was er geen plaats op de voorkeursschool. Zij zijn tot een andere schoolkeuze gekomen. Voor de jaren 2010 en 2011 zijn de percentages vergelijkbaar.

Ouders die het niet eens zijn met de beslissing kunnen bezwaar aantekenen bij de onafhankelijke bezwarencommissie die door alle schoolbesturen is ingesteld. Eenmaal is hiervan gebruik gemaakt. Het bezwaar is niet ontvankelijk verklaard en de ouders zijn niet in beroep gegaan.

De schoolbesturen en de gemeente zijn tevreden over de resultaten van de pilot. Bijna alle kinderen zijn op de school van keuze geplaatst. Hoewel er geen precieze cijfers bekend zijn, hebben de besturen en gemeente de indruk dat meer kinderen in de eigen wijk naar school gaan. Uit een analyse van de gemeente blijkt dat het gemiddeld percentage leerlingen op de scholen van buiten de wijk gedaald is van 20 procent in 2006 naar 18 procent in 2010.²⁸ Daarnaast is door het centraal aanmeldmoment veel managementinformatie beschikbaar die zowel voor de scholen als de gemeente bruikbaar is. Zo blijkt nu dat het tekort aan plaatsen in de binnenstad van Deventer niet alleen werd verklaard door instroom uit andere wijken. Ook voor de kinderen uit die wijk is het aantal plaatsen beperkt. De gemeente kan hier nu beleid op ontwikkelen. Verder ervaren de besturen en scholen het als positief dat ze nu veel eerder zicht hebben op welke leerlingen op hun school starten in nieuw jaar. De aanmeldregels verschaffen tegelijkertijd voor ouders duidelijkheid over het door de scholen gehanteerde aanmeldbeleid. Ook de ouders waarderen de gang van zaken als positief.

Ondanks de voorspoedige invoering van het centraal aanmeldmoment zien de besturen en de gemeente ook enkele risico's. Het systeem is kwetsbaar en vraagt blijvend commitment van de betrokken partijen. In Deventer zijn een aantal scholen benoemd als stedelijke voorziening. Deze scholen mogen leerlingen uit de hele stad aantrekken. Deze scholen draaien wel mee in het systeem, maar voor hen geldt de wijkrestrictie niet. Andere scholen mogen een maximum van tien procent leerlingen van buiten de wijk. Knelpunt is dat het aantal stedelijke voorzieningen toeneemt. Scholen die wel gebonden zijn aan een specifieke wijk, zouden echter graag ook meer kinderen uit andere wijken willen trekken. Ook is er discussie over de wijkgrenzen.

2.7.4 Voortzetting beleid na de pilotperiode

De gemeente Deventer wil doorgaan met het aanmeldsysteem. Wel is er discussie over de effecten op het tegengaan van segregatie. Het Deventermodel is een beleidsarme vorm van een aanmeldsysteem, waarbij

²⁸ Dorothee Peters (2011) *Een kwestie van wennen? Evaluatie van het plaatsingsbeleid in Deventer basisonderwijs*. Rotterdam: Kenniscentrum gemengde scholen

niet gestuurd wordt op etnische of sociaaleconomische achtergrond. Voor sturing op dat onderwerp is ook geen breed draagvlak. Een ander blijvend discussiepunt vormt de aanwezigheid van stedelijke voorzieningen.

2.8 Almelo

2.8.1 Segregatie kwantitatief

Bijna driekwart van de basisschoolleerlingen in Almelo is van westerse afkomst. De niet-westerse leerlingen wonen redelijk gesegregeerd in Almelo. In 41 procent van de wijken vormt de schoolpopulatie een afspiegeling van de hele stad wat betreft herkomst.

Tabel B2.23 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	80%	73%
Niet-westerse afkomst	20%	27%

Bron: DUO-CFI

Drie op de vijf scholen in Almelo zijn 'witte' scholen, een logisch gevolg van de samenstelling van de bevolking. Toch zijn er enkele concentratiescholen/ 'zwarte' scholen.

Wanneer wordt gekeken of de scholen een afspiegeling van de wijk vormen, blijkt dit voor ruim veertig procent van de scholen het geval. Het zijn vooral de 'zwartere' scholen die geen afspiegeling vormen.

In 2010 is er een lichte tendens naar meer gemengde scholen naar etnische achtergrond dan in 2007.

Tabel B2.24 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen - vestigingsniveau

	2007	2010
witte school < 20% nw	61%	61%
gemengde school 20-50% nw	27%	31%
concentratieschool 50-70% nw	8%	4%
zwarte school > 70%	4%	4%
Totaal (n)	26	26

Bron: DUO-CFI

Er lijkt echter wel meer segregatie naar sociaaleconomische achtergrond op te treden bij de nieuwe instroom.

Tabel B2.25 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op-vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	23%	38%
5-20% gewichtenleerlingen	38%	23%
20-50% gewichtenleerlingen	38%	35%
>50% gewichtenleerlingen	-	4%
Totaal (n)	26	26

Bron: DUO-CFI

2.8.2 Achtergrond pilot

In vier wijken in Almelo is sprake van 'witte' en inmiddels ook 'grijze vlucht'.²⁹ Het zijn vooral de brede scholen die aan het verzwarren zijn. Onder het vorige college is besloten tot het inzetten van beleid om kinderen in de eigen wijk naar school te laten gaan. Voordien was er geen expliciet beleid om segregatie tegen te gaan. De betrokken beleidsambtenaar gaat over het integratiebeleid. Het beleid is daarom uitdrukkelijk geplaatst in het kader van integratie en niet alleen in het kader van onderwijs. Om het beleid vorm te geven heeft de gemeente zich aangemeld voor de pilot. In de pilot is gekozen voor de volgende activiteiten:

1. Voorlichting ten behoeve van een onderbouwde keuze van ouders voor een school in de eigen wijk
2. Ontmoeting tussen scholen met verschillende samenstelling

2.8.3 Uitvoering en resultaten pilots

De gemeente heeft de uitvoering van de pilots uitbesteed aan een welzijnsorganisatie. De projectleider is tevens bredeschoolcoördinator in de wijk Wierdense Hoek, die gekenmerkt wordt door segregatie. In deze wijk staat een multifunctionele accommodatie waarin drie basisscholen zijn gehuisvest (Eninver).

Voorlichting ten behoeve van een onderbouwde keuze van ouders voor een school in de eigen wijk

Het beïnvloeden van het keuzegedrag van de ouders heeft op verschillende manieren vorm gekregen:

1. Aanpassing van de scholenkrant.
De gemeente geeft al jaren een scholenkrant uit voor ouders van driejarige kinderen. In deze krant staat informatie over alle basisscholen in Almelo. Voor de pilot waren de scholen in deze scholenkrant ingedeeld naar schoolbestuur. In de scholenkrant voor 2010/2011 is voor het eerst ook een overzicht met scholen naar wijk gegeven. Bovendien heeft de wethouder in het voorwoord expliciet aangegeven dat de gemeente graag

²⁹ 'grijze vlucht' verwijst naar hoger opgeleide allochtone ouders die hun kinderen in een andere 'wettere' wijk naar school laten gaan. Het wordt ook wel 'ambitievlucht' genoemd.

zou zien dat kinderen in de eigen buurt naar school gaan. In de krant voor 2011/2012 zijn de scholen weer ingedeeld naar wijk.

De scholenkrant wordt verspreid onder ouders, maar ook bij partners als peuterspeelzalen, CJG en kinderdagverblijven. Deze instellingen krijgen vaak vragen van ouders over schoolkeuze en hebben zo informatie om uit te delen.

2. Scholentochten

Wijken waar sprake is van 'witte vlucht' komen in aanmerking voor scholentochten. In het kader van de pilot zijn er in het voorjaar van 2011 twee scholentochten georganiseerd door de projectleider in samenwerking met directeuren en andere brede schoolcoördinatoren. Ouders van alle kinderen in de leeftijd van nul tot vier jaar zijn aangeschreven. Er is per wijk een folder gemaakt en verspreid waarin naast de scholen ook andere voorzieningen worden beschreven. De opkomst viel tegen en was nog geen tien procent van het aantal aangeschreven ouders. Wel werden de ouders bereikt die ervoor openstonden om op scholen te kijken, die ze anders zouden passeren. Een mogelijke verklaring voor de lage opkomst is de onbekendheid van ouders met het fenomeen scholentochten.

Er staan voor maart 2012 nog vier nieuwe scholentochten gepland. De projectleider heeft een draaiboek opgesteld, zodat nieuwe scholentochten efficiënt georganiseerd kunnen worden.

De gemeente werkt ook samen met het CJG bij het voorlichten van ouders. In 2010 heeft het CJG een goedbezochte stedelijke voorlichtingsavond over schoolkeuze georganiseerd. Deze avond was in dezelfde week als het uitkomen van de scholenkrant. De gemeente wil doorgaan met de samenwerking op dit punt.

Ontmoeting tussen scholen met verschillende samenstelling

Het oorspronkelijke plan voor de pilot was om scholen met verschillende schoolpopulatie samen activiteiten te laten opzetten. Dit plan is niet van de grond gekomen. Er was bij de besturen en scholen onvoldoende belangstelling. Het plan is aangepast en heeft zich geconcentreerd op de drie scholen die gehuisvest zijn in Eninver. Deze scholen verschillen van samenstelling en karakter. Opvallend is dat de drie scholen meer contact hadden voordat ze op dezelfde locatie zaten. Er is namelijk nu meer behoefte aan profilering dan voorheen. Bij de start van het ontmoetingsproject is gezegd dat het niet moet gaan om eenmalige activiteiten. Bovendien is de kwaliteit van de ontmoeting hoger als kinderen elkaar ontmoeten in alledaagse dingen. Daarom is zijn er pogingen gedaan om de dagelijkse zaken zoals naschoolse activiteiten en tussenschoolse opvang gezamenlijk op te pakken. Echter dat blijkt vaak lastig, omdat de scholen verschillende schooltijden kennen. Samenwerking is dan vooral op organisatorische aspecten gericht, zoals de inhuur van trainers voor een activiteit. Als jaarlijkse gezamenlijke activiteit is gekozen voor de Kinderboekenweek. Deze is in 2010 en 2011 volledig gezamenlijk georganiseerd en is door alle betrokkenen als positief ervaren.

2.8.4 Voortzetting na de pilotperiode

De opbrengst van de pilots is beperkt. Besturen en scholen geven niet veel prioriteit aan maatregelen om segregatie tegen te gaan. Door geregelde terugkoppeling over het project aan het OOGO (op Overeenstemming gericht Overleg tussen Gemeente en Onderwijsveld) is segregatie wel een regulier agendapunt geworden. Inmiddels is werken aan integratie ook onderdeel van de Lokale Onderwijs Agenda en het Onderwijsachterstandenbeleid geworden. De samenwerking met de scholen om ontmoeting te bevorderen heeft nog weinig opgeleverd. De activiteiten gericht op de informatievoorziening zijn wel volgens plan verlopen.

De gemeente wil doorgaan met de scholentochten en voorlichting, zodat ouders een overwogen keuze maken. De gemeente zou graag zien dat scholen meer verantwoordelijkheid nemen in het organiseren van de scholentochten.

In de gemeente is nog geen langjarig onderwijshuisvestingsbeleid geformuleerd. Dit zal wel gebeuren aangezien het aantal basisschool-leerlingen afneemt en nieuwbouwprojecten waarschijnlijk niet doorgaan.

2.9 Schiedam

2.9.1 Segregatie kwantitatief

Bijna de helft van de leerlingen in Schiedam is van niet-westerse afkomst. De niet-westerse leerlingen wonen redelijk gesegregeerd in Schiedam. In nog geen dertig procent van de wijken vormt de schoolpopulatie een afspiegeling van de verdeling voor de hele stad wat betreft herkomst.

Tabel B2.26 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	57%	59%
Niet-westerse afkomst	43%	41%

Bron: DUO-CFI

Bijna veertig procent van de scholen in Schiedam zijn 'witte' scholen. Toch is er sprake van een viertal concentratiescholen/'zwarte' scholen. Dat de gemeente sterk is gesegregeerd, blijkt ook uit het percentage scholen dat een afspiegeling van de wijk is, maar liefst 74 procent.

Er is weinig verschil in schoolsamenstelling tussen 2007 en 2010.

Tabel B2.27 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen - vestigingsniveau

	2007	2010
witte school < 20% nw	39%	30%
gemengde school 20-50% nw	22%	26%
concentratieschool 50-70% nw	13%	13%
zwarte school > 70%	26%	30%
Totaal (n)	23	23

Bron: DUO-CFI

De instroom naar gewichtenleerlingen in 2008 en 2010 laat een zeer gemêleerd beeld zien.

Tabel B2.28 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op-vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	17%	26%
5-20% gewichtenleerlingen	22%	17%
20-50% gewichtenleerlingen	39%	39%
>50% gewichtenleerlingen	22%	17%
Totaal (n)	23	23

Bron: DUO-CFI

2.9.2 Achtergrond pilot

In Schiedam is bijna 50 procent van de jongeren tussen de vier en de twaalf van allochtone afkomst. De afdeling statistiek heeft gekeken naar het voedingsgebied van scholen en of daar een afwijking is ten opzichte van de wijk. Zij houdt deze ontwikkelingen jaarlijks bij. Er zijn drie wijken, waar meer menging mogelijk is. Veel van de kinderen van autochtonen en hoger opgeleiden allochtonen gaan buiten de eigen wijk op school. Ook zijn de scholen in gemengde wijken vaak geen afspiegeling omdat kinderen binnen de wijk gescheiden naar school gaan.

Schiedam neemt deel aan de pilot op initiatief van de gemeente, mede naar aanleiding van vragen van de gemeenteraad.

De pilot kent vier onderdelen:

1. Het invoeren van een minimumleeftijd bij inschrijving
2. Gerichte voorlichting door folders en scholentochten
3. Ouderinitiatieven
4. Vriendschapsscholen

2.9.3 Uitvoering en resultaten

De meeste activiteiten die zijn voorgenomen in het kader van de pilot zijn uitgevoerd.

Minimumleeftijd bij aanmelding

Er zijn officieel geen scholen met wachtlijsten in Schiedam. Er zijn wel een paar populaire scholen waar kinderen vroeg moet worden aangemeld. Om een eerlijker uitgangspositie voor ouders te creëren willen de gemeente en schoolbesturen een minimumleeftijd invoeren. Hierover is overeenstemming met de schoolbesturen. Op één of twee populaire scholen kan het zijn dat deze afspraak ervoor zorgt dat er eerlijkere kansen ontstaan bij de inschrijving een school.

Gerichte voorlichting door folders en scholentochten

In het kader van de pilot is er een stedelijke folder en een folder op wijkniveau met informatie over de scholen gemaakt. Ouders met een kind dat twee jaar wordt, krijgen de stedelijke folder toegestuurd. Vanaf volgend jaar zal de folder worden verstuurd als kinderen 1,5 jaar worden, in verband met de inschrijving voor de peuterspeelzaal of voorschool. De wijkfolders liggen bij het CJG en worden aan ouders uitgedeeld. Er zijn een aantal stedelijke voorzieningen in Schiedam, zoals een Daltonschool, een Montessorischool en Islamitische school. Zij staan in de stedelijke folder.

Naast de folders zijn er drie scholentochten georganiseerd in de pilotperiode. Stichting Kleurrijke Scholen heeft deze georganiseerd. In Groenord is aangesloten bij de presentatie van een nieuwbouwproject. De scholen in de wijk hebben op dezelfde dag hun deuren opengesteld. Dit was op een zaterdag. Er zijn echter geen ouders op af gekomen. In Zuid is een tweede scholentocht gehouden op verzoek van de scholen in die wijk. Er gaan veel kinderen in deze wijk naar scholen buiten de wijk. Er kwamen 20 ouders op de scholentocht af, die vooral geworven zijn via een ouderspeelgroep. Een school met een slecht imago in deze wijk, heeft de dag aangegrepen om zich positief te presenteren en is daar in geslaagd. Of het ook leidt tot een andere keuze van ouders is (nog) niet bekend.

De derde scholentocht was in de wijk Nieuwland. Daar zijn 15-20 ouders op af gekomen. De scholen vonden dit aantal teleurstellend. Ze vonden de inspanningen niet opwegen tegen de resultaten. De ouders die hebben deelgenomen aan de scholentochten zijn daarentegen wel enthousiast.

Ouderinitiatieven

De gemeente heeft de scholentochten ook ingezet als wervingskanaal voor een ouderinitiatief. De gemeente hoopte dat er onder de ouders die naar een scholentocht kwamen een groep aanwezig was om een ouderinitiatief mee op te starten. Dat bleek niet het geval. Er waren te weinig potentiële ouders voor een dergelijk initiatief.

Vriendschapsscholen

Een groot deel van de wijken in Schiedam is sterk gesegregeerd. Om integratie te bevorderen zet de gemeente ook in op vriendschapsscholen. Al voor de pilot hadden scholen de mogelijkheid om een koppel te vormen met een school met een andere leerlingsamenstelling. Scholen moeten minder dan

40 procent allochtonen of meer dan 60 procent allochtonen hebben om mee te doen met het project. Ze krijgen een subsidie van 1000 euro voor de activiteiten. Er ondernemen acht à tien scholen gezamenlijke activiteiten, sommige los van de vriendschapsscholen.

Tijdens de pilotperiode zijn er nieuwe scholen bijgekomen. Vanuit de werkgroep zijn er strengere eisen gesteld aan de kwaliteit, zoals duurzaamheid, borging en betrokkenheid van meer groepen per school. De scholen moeten een plan van aanpak hebben en ontvangen begeleiding van een externe organisatie. In de praktijk hebben de kwaliteitseisen belemmerend gewerkt voor de deelname door de scholen. Verder is er door de nationale focus op prestaties op rekenen en taal, minder aandacht bij scholen voor dit soort aanvullende projecten.

2.9.4 Voortzetting na de pilotperiode

Het aantal kinderen in Schiedam neemt af. Een goed beleid op onderwijshuisvesting is een voorwaarde om te praten over verdere menging. Er is in de huidige situatie geen onderwijshuisvestingsbeleid specifiek in het kader van integratie. Wel zijn er in alle wijken brede scholen met aantrekkelijke aanvullende functies. Alle scholen hebben in principe een voorschool en een buitenschoolse opvang. De achterstandsscholen hebben nog meer aanvullende functies waaronder een ouderkamer en een bibliotheekvoorziening en brede schoolactiviteiten.

Er is in de gemeente nog discussie over het voortzetten van bijvoorbeeld de scholentochten. Het kost veel energie en tijd om de tochten te organiseren. De concrete opbrengsten zijn vervolgens beperkt.

2.10 Tilburg

2.10.1 Segregatie kwantitatief

In Tilburg is bijna een kwart van de leerlingen van niet-westerse afkomst. De niet-westerse leerlingen wonen gesegregeerd in Tilburg. Slechts in vijftien procent van de wijken vormt de basisschoolpopulatie een afspiegeling van de verdeling voor de hele stad.

Tabel B2.29 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	73%	78%
Niet-westerse afkomst	27%	22%

Bron: DUO-CFI

Bijna zestig procent van de scholen in Tilburg zijn 'witte' scholen. Er is echter ook sprake van concentratiescholen en 'zwarte' scholen. Wanneer wordt gekeken of de scholen een afspiegeling van de wijk vormen,

blijkt dit voor 59 procent van de scholen het geval.

In 2010 zijn er meer gemengde scholen naar etnische achtergrond dan in 2007. Er is echter ook een toename van het percentage 'zwarte' scholen.

Tabel B2.30 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen – vestigingsniveau

	2007	2010
witte school < 20% nw	59%	57%
gemengde school 20-50% nw	18%	25%
concentratieschool 50-70% nw	13%	5%
zwarte school > 70%	9%	13%
Totaal (n)	56	56

Bron: DUO-CFI

Er zijn nauwelijks wijzigingen in het percentage 4-5 jarige leerlingen, dat in stroomt naar leerlinggewicht.

Tabel B2.31 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op-vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	27%	31%
5-20% gewichtenleerlingen	31%	31%
20-50% gewichtenleerlingen	25%	23%
>50% gewichtenleerlingen	16%	14%
Totaal (n)	55	55

Bron: DUO-CFI

2.10.2 Achtergrond pilot

In zes wijken zijn de scholen geen goede afspiegeling van de wijk waar ze in staan. In het centrum is sprake van sterk gesegregeerde scholen binnen de wijk. Na raadvragen over de mate waarin segregatie voorkomt in Tilburg, heeft de gemeente een onderzoek naar de verdeling van de kinderen over de scholen gedaan. Op basis van de uitkomsten heeft de gemeente besloten actie te ondernemen en een voorstel ingediend voor de pilot van OCW. Vanaf het begin was duidelijk dat niet zou worden ingezet op dwangmaatregelen voor ouders, omdat politiek gezien de keuzevrijheid van ouders erg belangrijk werd gevonden. Andere schoolkeuze zou moeten worden bevorderd door ouders te verleiden tot de keuze voor een school in de wijk. De gemeente heeft ingezet op twee activiteiten:

1. Beïnvloeding keuzegedrag van ouders door informatie
2. Scholentochten en daarmee komen tot ouderinitiatieven

Segregatie stond en staat niet hoog op de agenda van de gemeente. Zo heeft de gemeente geen krachtwijken. In de zogenoemde impuls wijken wordt wel gewerkt aan het verbeteren van de startkansen van jongeren, onder meer door de ambitie dat alle jongeren in impuls wijken een diploma behalen.

2.10.3 Uitvoering en resultaten van de pilot

Voor de uitvoering van de pilot is een projectleider aangesteld. Zij is ook werkzaam bij de Brede School. Om ouders te motiveren een school in de eigen wijk te kiezen is gestart met het project 'in de buurt naar school'. In overleg met de schoolbesturen is vervolgens besloten in welke wijken actie ondernomen zou worden.

Beïnvloeding keuzegedrag van ouders door informatie

In het kader van 'in de buurt naar school' is gestart met een website met informatie over de scholen. Ook zijn er folders gemaakt met informatie over scholen op wijkniveau. Er zijn drie ouderkamers gestart. Deze dienen vooral voor de ontmoeting tussen verschillende ouders, zodat er ruimte is voor meer begrip. In de praktijk maken vooral allochtone ouders gebruik van de ouderkamers. De kamers vervullen daardoor wel een belangrijke rol in de informatievoorziening naar allochtone ouders. Verder zijn er scholentochten georganiseerd.

Scholentochten en ouderinitiatieven

De gemeente heeft sterk ingezet op het organiseren van scholentochten. In 2010 zijn er drie scholentochten georganiseerd. Een voorwaarde voor deelname is dat alle scholen in de wijk meedoen, dus ook de Vrije School en de Islamitische school. Vooral de twee tochten in de oude stad zijn goed bezocht, tussen de 60 en 90 mensen.

In 2011 vinden zes scholentochten plaats. Het aantal bezoekers wisselt. Over het algemeen zijn de ouders positief. Ook de scholen ervaren het als een positieve manier om zich te presenteren.

De projectleider probeert door middel van vragenlijsten zicht te krijgen op de motieven en mogelijk gewijzigde keuzes van ouders. Omdat het keuzemoment vaak later ligt, blijkt het lastig om de invloed van scholentochten op de keuzes van ouders in kaart te brengen.

Een doelstelling van de scholentochten was tevens om potentiële ouders te vinden om een ouderinitiatief te starten. Dit is niet gelukt. Onder de deelnemers waren geen ouders die gezamenlijk een dergelijk initiatief wilden starten.

2.10.4 Voortzetting na de pilotperiode

De gemeente is eind 2011 op het punt dat zij moeten kijken hoe het beleid om segregatie tegen te gaan, ingevuld moet worden. De scholentochten blijken te voorzien in een behoefte van ouders. De gemeente zou echter graag zien dat de scholen actiever de organisatie van dergelijke tochten op zich nemen. Vooralsnog is daar weinig animo voor. Het tegengaan van segregatie staat niet hoog op de agenda bij zowel de besturen als de gemeente. Bij de LEA wordt er gekeken wat er verder moet gebeuren.

2.11 Amersfoort

2.11.1 Segregatie kwantitatief

De ruime meerderheid van de leerlingen in Amersfoort is van westerse afkomst, een klein deel (19%) van de leerlingen is van niet-westerse afkomst. De niet-westerse leerlingen wonen redelijk gesegregeerd in Amersfoort. In 45 procent van de wijken vormt de schoolpopulatie een afspiegeling van de verdeling voor de hele stad.

Tabel B2.32 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	84%	81%
Niet-westerse afkomst	16%	19%

Bron: DUO-CFI

Ruim zeventig procent van de scholen in Amersfoort zijn 'witte' scholen, een logisch gevolg van de samenstelling van de bevolking. Toch is er sprake van vijf concentratiescholen/'zwarte' scholen.

Wanneer wordt gekeken of de scholen een afspiegeling van de wijk vormen, blijkt dit voor 65 procent van de scholen het geval. Volgens eigen onderzoek van de gemeente zijn zes scholen te zwart en drie te wit in vergelijking met de buurt.

Tabel B2.33 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen - vestigingsniveau

	2007	2010
witte school < 20% nw	83%	72%
gemengde school 20-50% nw	7%	18%
concentratieschool 50-70% nw	2%	2%
zwarte school > 70%	9%	8%
Totaal	46	50

De instroom van het percentage gewichtenleerlingen is afgenomen.

Tabel B2.34 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op-vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	53%	64%
5-20% gewichtenleerlingen	28%	17%
20-50% gewichtenleerlingen	17%	19%
>50% gewichtenleerlingen	2%	-
Totaal (n)	47	47

Bron: DUO-CFI

2.11.2 Achtergrond pilot

In Amersfoort is bijna twintig procent van de leerlingen in het basisonderwijs van niet-westerse afkomst. De scholen vormen geen afspiegeling van de buurt. Er is sprake van 'witte vlucht' naar een aantal populaire 'witte' scholen. De gemeente vindt dit geen wenselijke ontwikkeling. In 2008 stond het onderwerp segregatie daarom hoog op de agenda. De gemeente heeft toen besloten deel te nemen aan de OCW-pilot.

In de pilot is ingezet op de volgende instrumenten:

1. Voorlichting aan ouders via scholentochten
2. Ouderinitiatieven
3. Het onderzoeken van de mogelijkheden voor een vast aanmeldmoment

2.11.3 Uitvoering en resultaten

Voorlichting aan ouders via scholentochten.

In drie wijken worden sinds 2008 door de Stichting Kleurrijke Scholen scholentochten georganiseerd. De scholentochten zijn een succes. De ouders zijn enthousiast en de scholen ook. De scholen zijn steeds beter in staat om zich in een korte tijd goed te presenteren aan ouders. Ook hebben de scholen de indruk dat ze een nieuwe groep van ouders bereiken. De indruk bij de gemeente is dat de scholentochten leiden tot extra inschrijvingen op de scholen, die voorheen voorbij werden gelopen. Dit is echter nog niet onderzocht.

De aanmeldingen voor de scholentochten zijn over het algemeen goed. Echter de aantallen nemen af. Mogelijk komt dit door de regelmaat van organiseren. Ouders zijn al geweest of verwachten volgend jaar te kunnen gaan.

De organisatoren benadrukken dat het belangrijk is dat alle basisscholen meedoen in een wijk. Op die manier vormen de populaire scholen de trekkers. Ouders maken vervolgens kennis met andere scholen.

Ouderinitiatieven

Er waren al ouderinitiatieven in Amersfoort. Deze zijn opgenomen in de pilot. De ouderinitiatieven wordt ondersteund door ouderambassadeurs van Stichting Kleurrijke Scholen. Zij begeleiden de ouders, maar gaan ook in overleg met scholen om de mogelijkheden te bekijken. Er zijn vijf ouderinitiatieven actief. Op twee scholen is al duidelijk sprake van menging.

Het onderzoeken van de mogelijkheden voor een vast aanmeldmoment

Er zijn een paar scholen in Amersfoort waar een ouder zijn kind al op zeer jonge leeftijd moet aanmelden. Om meer gelijkheid voor ouders te creëren vindt de gemeente een centraal aanmeldsysteem een optie. De gemeente staat dan ook open voor een onderzoek naar een aanmeldsysteem dat door de schoolbesturen wordt geëxploiteerd en gedragen. De gemeente verwacht echter niet dat er bestuurlijk animo is voor een collectieve aanpak door de besturen.'

Zwarte scholen zijn een voorstander van meer menging. Zij achten het beter voor de sociale cohesie in een wijk als niet een deel van de kinderen de wijk 's

ochtends verlaat om naar school te gaan. Argument tegen een centraal aanmeldsysteem is de schaal van de problematiek. Er zijn maar een paar wijken waar populaire scholen staan, die te maken hebben met een wachtlijst. De gemeente vraagt zich af of een aanmeldsysteem niet een te zwaar instrument is om de problematiek aan te pakken.

2.11.4 Voortzetting na de pilotperiode

De ervaringen met de scholentochten zijn positief. De gemeente zou deze dan ook graag voortzetten. Voor het verdere beleid staat de gemeente voor de vraag of ze ermee door wil gaan. Het onderwerp segregatie staat op de agenda, maar de gemeente vindt het lastige materie. Er zijn beperkte instrumenten inzetbaar door de gemeente en ze leiden niet snel tot meetbaar resultaat. De gemeente zou daarnaast bij eventuele voortzetting van het beleid graag meer overlaten aan de scholen. Via de Lokaal Educatieve Agenda kunnen zij hiervoor subsidiemiddelen ontvangen. Hieruit kunnen bijvoorbeeld de scholentochten worden gefinancierd.

2.12 Leiden

2.12.1 Segregatie kwantitatief

Driekwart van de leerlingen in Leiden is van westerse afkomst, een kwart van de leerlingen is van niet-westerse afkomst. De niet-westerse leerlingen wonen sterk gesegregeerd in Leiden. Slechts in 13 procent van de wijken vormt de schoolpopulatie een afspiegeling van de verdeling voor de hele stad.

Tabel B2.35 Verdeling leerlingen naar afkomst

	2007	2010
Westerse afkomst	71%	84%
Niet-westerse afkomst	29%	16%

Bron: DUO-CFI

De helft van de scholen in Leiden is wit. Opvallend is dat er geen concentratiescholen zijn, maar wel 'zwarte' scholen.

Wanneer wordt gekeken of de scholen een afspiegeling van de wijk vormen, blijkt dit voor maar een derde van de scholen het geval. De scholen in Leiden vormden in 2007 dus in veel gevallen geen afspiegeling van de leerlingpopulatie in de wijken. In 2010 is het aantal gemengde scholen iets toegenomen.

Tabel B2.36 Verdeling 'witte'/'zwarte' scholen - vestigingsniveau

	2007	2010
witte school < 20% nw	57%	50%
gemengde school 20-50% nw	21%	32%
concentratieschool 50-70% nw	7%	-
zwarte school > 70%	14%	18%
Totaal (n)	28	28

Er zijn iets meer scholen met een gemengde instroom naar leerlinggewicht tussen 2008 en 2010.

Tabel B2.37 Instroom 4-en 5- jarigen % gewichtenleerlingen op vestigingsniveau

	2008	2010
< 5% gewichtenleerlingen	28%	28%
5-20% gewichtenleerlingen	32%	50%
20-50% gewichtenleerlingen	25%	11%
>50% gewichtenleerlingen	14%	11%
Totaal (n)	28	28

Bron: DUO-CFI

2.12.2 Achtergrond pilot

In Leiden is een kwart van de leerlingen in het basisonderwijs van niet Westerse afkomst. Er is een 'witte' vlucht uit een deel van de wijken naar scholen buiten de wijk of zelfs buiten de gemeente. De gemeente probeert sinds 2005 te sturen op leerlingstromen. Het aanstellen van een consultant schoolkeuze bleek echter geen effect te hebben op de leerlingstromen. De gemeente wilde meer doen om scholen een afspiegeling van de wijk te laten zijn en te stimuleren dat meer kinderen in de eigen wijk naar school gaan. In overleg met de schoolbesturen is daarom besloten deel te nemen aan de pilots van OCW. Er is gekozen voor een praktische insteek, die vertaald is in vijf actielijnen:

1. Schoolkeuzevoorlichting
2. Wijkgerichte aanpak
3. Aannamebeleid/aanmeldbeleid
4. Het inzetten van combinatiefuncties sport en cultuur om de ontmoeting tussen kinderen van verschillende scholen en herkomst te stimuleren.
5. Het instellen van regels rond huisvesting.

2.12.3 Uitvoering en resultaten

Schoolkeuzevoorlichting.

De gemeente heeft gemeentebreed schoolkeuzevoorlichting opgezet onder het motto 'kies een school die past'. Er is een schoolkeuzegids gemaakt en een website opgezet. Het uitgangspunt is dat ouders bij voorkeur kiezen voor

een school in de wijk. Sinds april 2010 ontvangen alle ouders met kinderen die twee jaar worden de gids. De folder is verder verspreid bij onder meer het CJG, kinderdagverblijven en peuterspeelzalen.

Het is niet bekend of de wijkgerichte aandacht voor schoolkeuze invloed heeft op de keuze van de ouders.

Wijkgerichte aanpak

In Leiden concentreert de problematiek rondom 'witte' en 'zwarte' scholen zich het sterkst in vijf wijken. De gemeente wilde per wijk maatwerk om te komen tot meer menging. Er zijn drie grote schoolbesturen en vier eenpitters. In 2010 hebben er bilaterale gesprekken plaatsgevonden met de besturen. Op basis daarvan is een plan van aanpak geschreven. In de vijf wijken is gekeken wat de mogelijkheden waren. De gemeente heeft de opdracht uitbesteed aan het Kenniscentrum Gemengde Scholen. Uit de gesprekken kwam onder meer dat er geen draagvlak was voor scholentochten bij de schoolbesturen. De gemeente zag dit juist als een goed instrument om mee te beginnen, omdat daaruit weer andere activiteiten kunnen ontstaan. Ook andere initiatieven zijn niet van de grond gekomen. Leiden is dan ook gestopt met deze aanpak.

Aannamebeleid/aanmeldbeleid.

In de pilot wilde de gemeente een aannamebeleid verder uitwerken in samenwerking met schoolbesturen en directeuren. Er is draagvlak voor één aanmeldleeftijd, voor een centraal aanmeldpunt is geen draagvlak. Het passend onderwijs heeft echter gevolgen voor het thema aanmeldbeleid. Dat betekent waarschijnlijk dat er vanuit de wet al afspraken gemaakt worden voor 1 augustus 2012. De gemeente heeft daarom met de besturen afgesproken de aanmeldleeftijd in fasen uit te werken en te koppelen aan het dossier passend onderwijs.

Het inzetten van combinatiefuncties sport en cultuur om de ontmoeting tussen kinderen van verschillende scholen en herkomst te stimuleren

De gemeente wilde in het kader van het bevorderen van de omgang tussen kinderen van verschillende achtergrond de combinatiefunctionaris sport en cultuur inzetten.

De combinatiefuncties zijn een apart project geworden, gefinancierd uit andere middelen. Het project loopt vier jaar en omvat veel meer dan ontmoeting. Wel is er afgesproken dat bij het opzetten van activiteiten rekening gehouden wordt met het stimuleren van ontmoeting tussen scholen met verschillende leerlingpopulatie. Scholen kunnen in dit kader ook samen activiteiten organiseren.

Het instellen van regels rond huisvesting.

Al in 2005 zijn verschillende afspraken vastgelegd rondom onderwijshuisvesting. Zo komt er nu een nieuw onderwijshuisvestingsplan. De afdelingen Onderwijs en Onderwijshuisvesting werken samen om inhoud en huisvesting meer te koppelen. Er bestaat al de regel dat scholen niet in aanmerking komen voor nieuwbouw als groei het gevolg is van aanmeldingen

uit een andere wijk. De school kan de kinderen terugverwijzen naar de eigen wijk of kijken voor uitbreiding in de wijk waar de kinderen vandaan komen.

2.12.4 Voortzetting na de pilotperiode

In eerste instantie is de pilot in Leiden voortvarend van start gegaan. Uiteindelijk heeft het echter tot weinig concrete acties geleid. Voor de nabije toekomst betekent dit ook dat er in het kader van tegengaan segregatie waarschijnlijk weinig actie ondernomen zal worden. De besturen leggen weinig prioriteit bij dit onderwerp en geven aan dat de verantwoordelijkheid om hier wel op te sturen vooral bij de besturen zelf ligt. Ook vanuit de gemeente is er meer nadruk op kwaliteit, onafhankelijk van het type school. Het tegengaan van segregatie is een lastig dossier, waarin de gemeente een beperkte rol heeft. Via de LEA blijft het onderwerp echter wel op de agenda staan en jaarlijks worden de leerlingstromen en –aantallen plenair met de schoolbesturen besproken.

BIJLAGE 3

Veranderingen in de instroom: een indicatie

Om toch enig zicht te krijgen op de veranderingen die optreden in de leerlingpopulatie op de scholen in de pilotgemeenten, hebben we gekeken naar de mate waarin de instroom van 4-en 5-jarigen naar etnische herkomst op deze scholen in 2010 afwijkt van de samenstelling van de leerlingpopulatie. We hebben voor deze analyse gebruik gemaakt van een bestand van DUO-CFI met leerlingtelgegevens naar leeftijd en etnische achtergrond (teldatum 1 oktober 2010). Deze gegevens zijn gebaseerd op de eerste leerlingtelling via het persoonsgebonden nummer. Een vergelijking met eerdere jaren is niet mogelijk.

Wanneer onder de 4-5 jarigen het percentage leerlingen met een niet-westerse achtergrond meer dan vijf procent verschilt van het percentage onder de overige leeftijdsgroepen op de school, dan kan dat een indicatie zijn voor een verandering van de instroom. In het kader van de bestrijding van segregatie zijn dan een toename van het percentage leerlingen van niet-westerse afkomst op witte en gemengde scholen relevant en een afname van het percentage op concentratiescholen en zwarte scholen.

We maken hierbij nogmaals het voorbehoud dat het om eerste indicaties gaat. Het is nog te vroeg om alleen op basis van deze cijfers over 2010 conclusies te trekken over de effecten van de pilots en causale verbanden te leggen tussen veranderingen in de samenstelling van scholen en het gevoerde beleid in de pilots.

Tabel B3.1 Almelo: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school (< 20% nw)	gemengde school (20-50% nw)	concentratie -school (50-70% nw)	zwarte school (> 70% nw)
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	25,0	12,5	0	0
Verandering tussen -5 en +5%	68,8	75,0	0	100
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	6,3	12,5	100	0
Totaal (n)	16	8	1	1

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Tabel B3.2 Amersfoort: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school (< 20% nw)	gemengde school (20-50% nw)	concentratie -school (50-70% nw)	zwarte school (> 70% nw)
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	13,9	33,3	0	25,0
Verandering tussen -5 en +5%	77,8	33,3	0	25,0
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	8,3	33,3	100	50,0
Totaal (n)	36	9	1	4

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Tabel B3.3 Amsterdam: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school (< 20% nw)	gemengde school (20-50% nw)	concentratie -school (50-70% nw)	zwarte school (> 70% nw)
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	9,7	15,0	13,0	8,7
Verandering tussen -5 en +5%	80,6	43,3	43,5	45,7
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	9,7	41,7	43,5	45,7
Totaal (n)	31	60	23	92

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Tabel B3.4 Den Haag: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school (< 20% nw)	gemengde school (20-50% nw)	concentratie -school (50-70% nw)	zwarte school (> 70% nw)
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	10,5	20,0	7,7	9,8
Verandering tussen -5 en +5%	76,3	51,4	53,8	64,7
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	13,2	28,6	38,5	25,5
Totaal (n)	38	35	13	51

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Tabel B3.5 Deventer: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school < 20% nw	gemengde school 20-50% nw	concentratieschool 50-70% nw
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	4,0	14,3	66,7
Verandering tussen -5 en +5%	92,0	42,9	33,3
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	4,0	42,9	0
Totaal (n)	25	7	3

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Tabel B3.6 Eindhoven: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school (< 20% nw)	gemengde school (20-50% nw)	concentratie-school (50-70% nw)	zwarte school (> 70% nw)
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	12,5	40,0	14,3	0
Verandering tussen -5 en +5%	75,0	55,0	42,9	40,0
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	12,5	5,0	42,9	60,0
Totaal (n)	24	20	7	5

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Tabel B3.7 Leiden: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school < 20% nw	gemengde school 20-50% nw	zwarte school > 70%
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	21,4	33,3	40,0
Verandering tussen -5 en +5%	64,3	55,6	40,0
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	14,3	11,1	20,0
Totaal (n)	14	9	5

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Tabel B3.8 Nijmegen: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school (< 20% nw)	gemengde school (20-50% nw)	concentratie -school (50-70% nw)	zwarte school (> 70% nw)
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	19,0	23,1	33,3	0
Verandering tussen -5 en +5%	71,4	38,5	0	0
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	9,5	38,5	66,7	100
Totaal (n)	21	13	6	1

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Tabel B3.9 Rotterdam: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school (< 20% nw)	gemengde school (20-50% nw)	concentratie -school (50-70% nw)	zwarte school (> 70% nw)
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	14,3	8,5	12,5	3,5
Verandering tussen -5 en +5%	64,3	51,1	58,3	48,2
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	21,4	40,4	29,2	48,2
Totaal (n)	28	47	24	85

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Tabel B3.10 Schiedam: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school (< 20% nw)	gemengde school (20-50% nw)	concentratie -school (50-70% nw)	zwarte school (> 70% nw)
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	42,9	16,7	66,7	0
Verandering tussen -5 en +5%	42,9	83,3	0	42,9
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	14,3	0	33,3	57,1
Totaal (n)	7	6	3	7

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Tabel B3.11 Tilburg: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school (< 20% nw)	gemengde school (20-50% nw)	concentratie -school (50-70% nw)	zwarte school (> 70% nw)
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	6,3	14,3	33,3	0
Verandering tussen -5 en +5%	75,0	42,9	0	57,1
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	18,8	42,9	66,7	42,9
Totaal (n)	32	14	3	7

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Tabel B3.12 Utrecht: veranderingen in percentage Instroom van 4-5 jarige leerlingen van niet-westerseafkomst op schoolniveau in %

	witte school (< 20% nw)	gemengde school (20-50% nw)	concentratie -school (50-70% nw)	zwarte school (> 70% nw)
Toename 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	17,1	8,0	8,3	0
Verandering tussen -5 en +5%	68,6	56,0	25,0	68,4
Afname 4-5 jarige leerlingen van niet-westerse afkomst > 5%	14,3	36,0	66,7	31,6
Totaal (n)	35	25	12	19

Bron: DUO-CFI Leerlingtellingen teldatum 1 oktober 2010

Regioplan Beleidsonderzoek

Nieuwezijds Voorburgwal 35

1012 RD Amsterdam

T 020 531 531 5

F 020 626 519 9

E info@regioplan.nl

I www.regioplan.nl